

Vrede in Vlaanderen

*Opinies en engagementen van
Vlamingen inzake vrede en geweld*

RAPPORT
Mei 2007





Vrede in Vlaanderen

*Opinies en engagementen van
Vlamingen inzake vrede en geweld*

RAPPORT

Mei 2007

Joris Verhulst

Jeroen Van Laer

Peter Van Aelst

Stefaan Walgrave

(M²P – Universiteit Antwerpen)

Inhoudstafel

1	HET ONDERZOEK: OPZET EN PRESENTATIE VAN DE BELANGRIJKSTE VARIABLEN	9
1.1	Publieke opinie	11
1.2	Hoe komt publieke opinie tot stand?	13
1.3	Publieke opinie over vrede en oorlog: de irak case	15
1.4	De focusgroepen	19
1.5	De survey	23
1.6	Voorstelling afhankelijke variabele: het belang van vrede voor vlamingen	25
	Perceptie	25
	Attitudes	25
	Gedrag	25
1.7	Voorstelling van de onafhankelijke variabelen	27
	Socio-demografische variabelen	27
2	DE PERCEPTIE VAN 'VREDE' BIJ DE VLAMINGEN	35
2.1	Vrede, een multidimensionaal begrip	37
2.2	Vlamingen en het concept 'vrede'	39
2.3	Het concept 'vrede' en de link met organisaties	43
2.4	Oorzaken van oorlog en geweld	45
2.5	Besluit: hoe definiëren Vlamingen vrede?	47
3	WAT DENKEN VLAMINGEN OVER 'VREDE'	49
3.1	Attitudevorming over vrede	51
3.2	Visies op oorlog en geweld	55
3.3	Persoonlijk geweld en militair ingrijpen: (on)aanvaardbaar?	59
	Persoonlijk geweld	59
	Militair ingrijpen	62
	Militair ingrijpen en het Belgische leger	64
3.4	Een nieuwe wereldoorlog of terroristische aanslag: (on)realistisch?	67
3.5	Oorlog en vrede: wie kan er iets tegen/voor doen?	71
3.6	Vrede en wapenwetgeving: Vlaanderen als eerste leerling van de (Europese) klas?	75
3.7	Besluit: Wat denken de Vlamingen over vrede?	79

4	WAT DOEN VLAMINGEN VOOR DE 'VREDE'	81
4.1	Vredesactivisme	83
4.2	Actief en potentieel vredesengagement	87
4.3	Lidmaatschap van vredesorganisaties	93
4.4	Barrières tussen willen en doen voor vrede en geweldloosheid	97
	Boycotten en ethisch bankieren: meer info graag	97
	De cases van de mars tegen racistisch geweld en de mars voor Joe	98
4.5	Van willen naar doen: een beknopte profielschets van potentiële en effectieve deelnemers aan vredesbetogingen en witte marsen	101
4.6	Besluit: het vredesengagement van de Vlamingen	105
5	VREDE ALS PRIORITEIT IN POLITIEK EN MEDIA	107
5.1	Vrede als prioriteit in de media	109
	10 jaar internationale veiligheid in kranten en op televisie	110
	Internationale veiligheid op de media-agenda in een post-9/11 periode	111
5.2	Vrede als prioriteit in de politiek	113
5.3	Besluit	117
6	ALGEMEEN BESLUIT: VLAMINGEN EN 'VREDE'	119
	REFERENTIES	125
	BIJLAGE 1: FOCUSGROEPEN: VLAMINGEN EN 'VREDE'	127
	BIJLAGE 2: TECHNISCH RAPPORT TNS DIMARSO	132

LIJST VAN TABELLEN EN FIGUREN

Tabel 1.1	Vijf concepten van publieke opinie	11
Tabel 1.2	Attitudes over de nakende oorlog in Irak, in 8 Europese landen	16
Tabel 1.3	Overzicht van de deelnemers aan de Focusgroepen over Vrede in Vlaanderen	20
Tabel 1.4	Vergelijking steekproef en populatie van de peiling	24
Tabel 1.5	Socio-demografische kenmerken (herwogen op leeftijd en opleiding) van de bevraagde Vlamingen	27
Tabel 1.6	Specifieke onafhankelijke variabelen	29
Tabel 1.7	Correlatiematrix van enkele schalen en diploma	33
Tabel 2.1	Overzicht van gecategoriseerde antwoorden op de vraag: ‘Wat is het eerste dat in u opkomt bij het horen van het woord ‘vrede’?’	40
Tabel 2.2	Concepten die als eerste en als tweede meeste te maken hebben met vrede	42
Tabel 2.3	Overzicht antwoorden op de vraag: ‘Noem twee nationale of internationale organisaties die zich in Vlaanderen bezighouden met vrede’	43
Tabel 2.4	Oorzaken en ‘diepere’ oorzaken van geweld & oorlog	45
Tabel 3.1	Lineaire regressie ter voorspelling van anti-oorlogsgevoelens in de Belgische publieke opinie, februari 2003	43
Tabel 3.2	Mate waarin de Vlamingen het eens zijn met de stellingen over geweld, oorlog en vrede	55
Tabel 3.3	‘In welke omstandigheden zou u zelf geweld gebruiken?’	60
Tabel 3.4	Lineaire regressie op de houding ten aanzien van persoonlijk geweld	60
Tabel 3.5	‘Welke van de volgende zaken beschouwt u als uitingen van geweld?’	61
Tabel 3.6	‘Omwille van welke redenen is militair ingrijpen volgens u gerechtvaardigd?’	63
Tabel 3.7	Lineaire regressie op de houding ten aanzien van militair ingrijpen	64
Tabel 3.8	‘Wat voor een toekomst vindt u het beste voor het Belgische leger?’	65
Tabel 3.9	De mate waarin de Vlamingen het eens zijn met stelling over oorlog en vrede in internationaal perspectief	65
Tabel 3.10	De mate waarin Vlamingen het eens zijn met oorlogsdreiging en onveiligheid in de wereld	68
Tabel 3.11	Kans nu op terroristische aanslag in België	69
Tabel 3.12	Prioriteit internationale problemen	69

Tabel 3.13	‘Op welke manieren vindt u dat u zichzelf kan inzetten voor vrede?’ _____	72
Tabel 3.14	Lineaire regressie op het leveren van een bijdrage voor vrede _____	73
Tabel 3.15	Stellingen over de rol van het bedrijfsleven en de wapenwetgeving _____	77
Tabel 4.1	Antioorlogsattitudes van de betogers op 15 Februari 2003 betogers _____	85
Tabel 4.2	Heeft u ooit volgende activiteiten ondernomen of zou u ooit volgende activiteiten ondernemen _____	89
Tabel 4.3	Lineaire regressie op het aantal effectief ondernomen politieke activiteiten voor vrede of geweldloosheid _____	91
Tabel 4.4	Lidmaatschap van organisaties en ‘houdt die organisatie zich actief bezig met vrede?’ _____	94
Tabel 4.5	Aantal verschillende lidmaatschappen van types van organisaties die zich (volgens de respondent) bezighouden met vrede _____	95
Tabel 4.6	Lineaire regressie op het aantal lidmaatschappen van types organisaties die zich (ondermeer) met vrede bezighouden _____	96
Tabel 4.7	Redenen waarom mensen geen producten boycotten of niet aan ethisch bankieren doen _____	98
Tabel 4.8	Voornaamste reden voor deelname aan de mars tegen geweld _____	99
Tabel 4.9	Redenen voor niet-deelname aan de mars voor Joe ondanks het feit dat men het eens was met de doelen van die mars _____	99
Tabel 4.10	Profielschets effectieve en potentiële deelnemers voor vredesbetogingen en betogingen tegen zinloos geweld _____	102
Tabel 4.11	Belangrijkste infokanaal over de betoging/optocht en betogingsgezelschap _____	103
Tabel 5.1	Het belang van ‘internationale veiligheid’ en ‘defensie’ op vier verschillende politieke agenda’s _____	115
Tabel 5.2	Aandacht voor de 18 belangrijkste thema’s op het journaal van VRT en VTM _____	118
Figuur 5.1	Aandacht voor internationale veiligheid in het zevenuur journaal van VRT en VTM (2003 – 2006) _____	112
Figuur 5.2	De politieke prioriteit van ‘internationale veiligheid’ op twee politieke agenda’s en twee media-agenda’s (cijfers per maand) _____	112

Voorwoord

‘Vrede’ is belangrijk, daar zal wel iedereen het mee eens zijn. Zonder vrede – zeker minimaal gedefinieerd als de afwezigheid van oorlog – is samenleven onmogelijk. Maar wat denken mensen over vrede? Is in een regio als Vlaanderen, waar decennialang geen oorlog meer woedde, vrede een prioriteit voor mensen? Is het voor de modale Vlaming een vanzelfsprekendheid? Iets waar men zich geen zorgen over moet maken? En hoe definiëren Vlamingen ‘vrede’? Gaat het hen inderdaad alleen om de vrede tussen staten, om de afwezigheid van oorlog tussen staten: de ‘grote vrede’? Of is er ook zo iets als de ‘kleine vrede’, met name vreedzaam samenleven? En hebben de ‘grote’ en de ‘kleine’ vrede iets met elkaar te maken?

Die vragen vormen het uitgangspunt voor dit onderzoeksrapport. Het bevat de resultaten van een systematische en uitgebreide bevraging van meer dan 1000 Vlamingen over hun perceptie van vrede, hun attitudes over vrede en hun actief en potentieel engagement voor vrede. Naast het opzetten van de brede publieksbevraging werden er ook een reeks focusgroepen georganiseerd met relevante groepen in het vredesdebat.

De rapportering van de resultaten in dit rapport werd gerealiseerd door de onderzoeksgroep Media, Middenveld en Politieke (M²P) van de Universiteit Antwerpen. De survey zelf werd uitgevoerd door het onderzoeksbureau TNS-Dimarsio. Het onderzoek verliep in nauw overleg met het Wetenschappelijk Secretariaat van het Vlaams Vredesinstituut. Naast nieuw empirische materiaal bevat dit rapport ook gegevens die afkomstig zijn uit voorgaand onderzoek dat werd uitgevoerd in de schoot van de onderzoeksgroep M²P. Die gegevens vormen het breder empirische kader waarin de meting van de precieze vredesopvattingen en -engagements van de Vlaming anno 2007 wordt ingebed.

Het Vredesinstituut hoopt met deze studie niet alleen een bijdrage te leveren aan het wetenschappelijke debat, maar ook een instrument aan te reiken aan allen die de vredesagenda actief onder de aandacht willen brengen. Het onderzoek toont niet alleen een rijkdom aan vaststellingen, maar roept ook nieuwe vragen op. Eén vaststelling is alvast zeer bemoedigend: de studie toont aan dat de Vlaming de vredesgedachte genegen is en dat een groot mobilisatiepotentieel bestaat voor vrede en tegen geweld.

Tomas Baum
directeur



Media, Middenveld & Politiek, kortweg M²P, is een onderzoeksgroep van de Universiteit Antwerpen binnen het departement Politieke Wetenschappen. De niet-institutionele zijde van het politieke proces is de focus van M²P. De onderzoeksinteresse ligt meer specifiek bij drie niet-institutionele politieke actoren: sociale bewegingen (het middenveld), massamedia, en het publiek (publieke opinie en participatie).

Disclaimer

Hoewel door het Vlaams Vredesinstituut uiterste zorgvuldigheid werd betracht bij de redactie van dit rapport, kan het niet aansprakelijk worden geacht of gesteld voor mogelijke onvolledigheden. Tevens wordt geen enkele vorm van aansprakelijkheid aanvaard voor enig gebruik dat een lezer van dit rapport maakt.

1

*Het onderzoek:
opzet en presentatie
van de belangrijkste
variabelen*

1.1

Publieke opinie

Hoe denkt 'de Vlaming' over vrede? Om die vraag te beantwoorden is het van belang om eerst en vooral aan te geven hoe dat conglomeraat wordt opgevat. In dit onderzoek zal het namelijk gaan over 'de Vlaamse publieke opinie'. Het begrip 'publieke opinie' wordt niet altijd eenduidig gebruikt. In deze paragraaf gaan we kort in op een aantal verschillende zienswijzen op de 'publieke opinie' en hoe die tot stand komt.

Glynn, Herbst, O'Keefe & Shapiro (1999) onderscheiden vijf verschillende definities van publieke opinie, wat meteen al duidelijk maakt dat het ook hier niet gaat om een eenduidig begrip. In de onderstaande Tabel 1.1 worden ze heel beknopt weergegeven.

Tabel 1.1 *Vijf concepten van publieke opinie*

1	Publieke opinie is de aggregatie van individuele opinies.
2	Publieke opinie is een reflectie van de heersende gedachten.
3	Publieke opinie is te vinden in de botsing van groepsbelangen.
4	Publieke opinie is de opinie van media en elites.
5	Publieke opinie is een fictie.

Laat ons beginnen bij de laatste opvatting: *publieke opinie is een fictie*. Deze uitspraak is waar, en niet waar. Waar, als daarmee bedoeld wordt dat er niet zoets bestaat als bv. 'de Vlaming'. De publieke opinie bestaat echter wel als een theoretisch concept, wat enerzijds altijd een vereenvoudiging van de werkelijkheid inhoudt, maar waardoor anderzijds die werkelijkheid nader kan worden onderzocht en beter kan worden begrepen. In het onderstaande onderzoek zal publieke opinie worden begrepen als een combinatie van de eerste vier zienswijzen. Allereerst is ze de optelsom van de individuele opinies, of, meer concreet, is publieke opinie gelijk aan 'het aggregaat van antwoorden op nationaal representatieve peilingen (Zaller, 1992: 276)'. Bijna onvermijdelijk kom je zo terecht bij de tweede opvatting, met name publieke opinie als die meningen of overtuigingen die gedragen worden door de meerderheid van de bevolking. Haar oorsprong vindend in de 'zwijgspiraaltheorie' van Noelle-Neumann (1984), legt deze opvatting de nadruk op het feit dat individuele opinies meestal conformistisch zijn en de heersende opinie(s) zullen volgen, waardoor het voor individuen met afwijkende meningen moeilijker wordt om deze mening ook effectief naar buiten uit te dragen. Met andere woorden; mensen met afwijkende meningen zullen door conformistische groepsdruk soms geneigd zijn die meningen voor zichzelf te houden. De derde visie op publieke opinie, waarbij ze wordt begrepen als het resultaat van publiek debat, is gegroeid vanuit de tendens van zuivere single-issue opiniepeilingen, waarbij er geen kennis van de achtergrond en andere opinies en voorkeuren van de respondenten werd gevraagd, waardoor het relatieve belang van een bepaalde mening, alsook de vraag naar opinievorming, onderbelicht bleef. (Glynn e.a., 1999) Dit probleem wordt ondervangen in onze bevraging, gezien het een brede bevraging betreft, waarbij een aantal specifieke themagerelateerde vragen worden aangevuld met vragen over ruimere attitudes en socio-demografische kenmerken. Het weze duidelijk dat wanneer we in dit onderzoek op zoek gaan naar de attitudes van 'de Vlaming' ten opzichte van vrede in de ruime zin, het inderdaad zal gaan over de antwoorden van een representatieve steekproef van Vlamingen op een aantal surveyvragen. Het is net de representativiteit van de steekproef die ons, met een later nader omschreven beperkte foutenmarge, toelaat om vanuit deze steekproef uitspraken te doen over de attitudes van 'de Vlamingen'.

1.2

Hoe komt publieke opinie tot stand?

Belangrijker dan de 'wat'-vraag is de vraag *hoe* publieke opinie tot stand komt. Anders gezegd: als de publieke opinie de optelsom is van de meningen van de bevolking, is de vraag hoe die mensen hun eigen opinies vormen. Het antwoord op die vraag is gebaseerd op de nog niet besproken definitie van publieke opinie: de publieke opinie die gelijk is aan de opinie van media en elites. Uiteraard geeft deze eerder cynische omschrijving een grove vertekening van de werkelijkheid, maar in genuanceerdere vorm vertegenwoordigt ze wel de essentie van de manier waarop de politieke wetenschap vandaag naar het begrip kijkt. Uitgangspunt hiervan is, in navolging van Lippmann (1925), *niet* dat mensen dom zijn of geleid moeten worden door één of andere verlichte oligarchie, maar wel dat mensen gewoonweg niet de tijd en energie hebben om zich ten volle te informeren over staats- en andere politieke zaken, en dus ook niet de mogelijkheid hebben om zich over die zaken een volledig gefundeerde opinie te vormen. Het is dan ook daarom dat in vele zaken, en dan zeker op het moment dat ernaar gevraagd wordt, de opinies van media en politici worden overgenomen. Die laatste profileren zich dan weer met de hoeveelheid steun die hun beleid vindt bij de publieke opinie. Een stuk genuanceerder is de invloedrijke visie op publieke opinie die Zaller (1992) uitwerkte in zijn RAS-model (*receive-accept-sample*), waarbij ook het individuele politieke bewustzijn (*political awareness*) een belangrijke rol krijgt toebedeeld. Op die manier krijgen we inzicht in de manier waarop de combinatie van individuele waarden en attitudes aan de ene kant, in combinatie met de blootstelling aan media- en elitediscours anderzijds, leiden tot individuele opinieformatie. We gaan hier even heel kort op in. In lijn met Lippmanns idee is de basis van Zallers gedachtegang dat mensen niet één bepaalde mening hebben over een (politiek) issue, maar dat die mening in de meeste gevallen pas bovenkomt wanneer daarnaar gevraagd wordt. In Zallers woorden: '*most of what gets measured as public opinion does not exist except in the presence of a pollster* (Zaller, 1992: 265)', wat echter niet inhoudt dat die opinies niet authentiek zouden zijn. Waar mensen in verschillen is het belang en de consistentie van hun meningen, die enerzijds afhangen van hun eigen (politieke) waarden en attitudes, en anderzijds van de (hoeveelheid) informatie die hen bereikt. Mensen vormen opinies op basis van informatie die hen heeft bereikt (*received*), die ze hebben aanvaard of weerlegd (*accepted*), en die ze op het moment dat ze een opinie expliciet maken, die, met andere woorden, het eerst in hun gedachten opkomt (*sampled*).

Zoals gezegd hebben mensen zelden vaste opinies over een diversiteit aan thema's en onderwerpen, maar vormen ze die quasi ter plekke, wanneer ze ernaar gevraagd (of gepeild) worden. En dat doen ze op basis van die opvattingen of ideeën die het meest *salient* zijn, die als het ware het eerste bij hen opkomen, of 'er uitspringen'. Op die manier omschrijft Zaller dus hoe mensen opinies vormen: door een combinatie van eigen waarden en politiek bewustzijn, met externe informatie over politieke onderwerpen. Door deze kijk op persoonlijke opinievorming kunnen we ook een onderscheid maken in de opinievorming tussen mensen met een lage of een hoge graad van *political awareness*. Mensen met een groot politiek bewustzijn zullen per definitie veel meer politieke informatie verwerken (*receive*), maar ook een heel stuk selectiever zijn in welke ze voor zichzelf in overweging zullen nemen (*accept*), waardoor hun uiteindelijke opinies relatief consistent zullen zijn, zowel onderling als met hun bredere politieke waarden en opvattingen. Minder 'bewuste' individuen verwerken minder informatie, en zijn minder in staat om die informatie te weerleggen, waardoor ze minder intern consistente en meer wisselvallige opinies zullen vormen.

Zallers model maakt duidelijk dat de combinatie van persoonlijke waarden en attitudes met elite-informatie de basis vormt voor de constructie van individuele opinies. Op de vraag naar individuele attitudevorming, specifiek over vrede, komen we in hoofdstuk 3 nog uitgebreid terug. Nog voor we onze bevraging bij de Vlaamse bevolking bespreken, willen we in een volgende paragraaf eerst heel specifiek ingaan op de relatie tussen de overheid en de publieke opinie, en met name op de standpunten van verschillende nationale overheden met betrekking tot een heel specifiek vredesvraagstuk (de aanloop naar de oorlog in Irak in 2003) werden weerspiegeld in de respectievelijke nationale publieke opinies.

1.3

Publieke opinie over vrede en oorlog: de Irak case

In de aanloop naar de oorlog in Irak, waarvoor op 20 maart 2003 het startschot werd gegeven, voerde EOS-Gallup Europe een opiniepeiling uit in verschillende Europese landen om de verschillende publieke opinies ten opzichte van een nakende oorlog in kaart te brengen. Deze bevraging besloeg in totaal 15.080 respondenten van vijftien jaar of ouder, en werd uitgevoerd tussen 21 en 27 januari 2003. Op dat moment werd het debat over de noodzaak van een invasie fel uitgevochten op het publieke toneel. De publicatie van het Britse Irak-dossier in september 2002 had internationaal de druk verhoogd om de VN-wapeninspecties in Irak te hervatten. Na de goedkeuring van resolutie 1441 in de Veiligheidsraad, hernamen de inspecteurs in november 2002 na vier jaar onderbreking hun werk. Eind januari 2003 werd – onder het oog van de verzamelde internationale pers- het eerste officiële rapport van de wapeninspecteurs voorgesteld in de Veiligheidsraad.

Europa bleek verdeeld in twee kampen: staten die de VS steunden in hun oproep om Irak binnen te vallen (bv. Groot-Brittannië en Spanje) en staten die de voortzetting van de inspecties noodzakelijk achtten voor een diplomatieke oplossing van het conflict (bv. Frankrijk en Duitsland). De gegevens van EOS-Gallup Europe laten ons toe na te gaan of deze officiële standpunten ook weerspiegeld werden in de nationale publieke opinies.

Tabel 1.2 Attitudes over de nakende oorlog in Irak, in 8 Europese landen (januari 2003) (in%)

Land ¹	VK	SP	IT	NL	ZW	BE	DU	Totaal
Vindt u het gerechtvaardigd of niet dat ons land deelneemt aan een militaire interventie in Irak wanneer de VS militair ingrijpen in Irak zonder een voorafgaande toestemming van de VN? (niet gerechtvaardigd)	68	78	81	84	90	84	89	82
De VS moeten militair ingrijpen zelfs als de VN geen formeel akkoord geven. (niet akkoord)	68	77	79	80	86	78	87	79
Olie vormt voor de VS de voornaamste reden om militair in te grijpen in Irak. (akkoord)	60	79	73	74	75	72	72	72
Vindt u het gerechtvaardigd of niet dat ons land deelneemt aan een militaire interventie in Irak wanneer het Iraakse regime niet meewerkt met de VN inspecteurs? (niet gerechtvaardigd)	32	56	49	47	73	55	64	54
Vindt u het gerechtvaardigd of niet dat ons land deelneemt aan een militaire interventie in Irak wanneer de VN Veiligheidsraad hiertoe beslist? (niet gerechtvaardigd)	15	43	33	29	66	40	52	40
Vindt u het gerechtvaardigd of niet dat ons land deelneemt aan een militaire interventie in Irak wanneer de VN inspecteurs massavernietigingswapens ontdekken? (niet gerechtvaardigd)	15	41	37	30	67	39	46	39
Irak betekent een bedreiging voor de wereldvrede. (niet akkoord)	23	35	28	33	43	37	34	33
Totale anti-oorlogsscore (gemiddeld)	40	58	54	54	71	58	63	57
N	507	502	500	515	500	501	500	3525

Bron: EOS-Gallup Europe, 21-27 januari 2003

¹ Verenigd Koninkrijk (VK), Spanje (SP), Italië (IT), Nederland (NL), Zwitserland (ZW), België (BE) en Duitsland (DU)

Wat in de eerste plaats in het oog springt, is dat, in het geval van de (toen waarschijnlijke) oorlog in Irak, nationale publieke opinies toch sterk variëren. Het is duidelijk dat, zeker in de extremen, de theorie van Zaller lijkt op te gaan. In het Verenigd Koninkrijk, waar de regeringssteun voor een aankomende oorlog totaal was, was het anti-oorlogsgevoel bij de bevolking het laagste. Met andere woorden, de regering leek er hier het meest in geslaagd om haar burgers te overtuigen van haar zienswijze op het conflict. Vooral wanneer er massavernietigingswapens zouden worden gevonden, steunden de Britten een oorlog quasi totaal, net als wanneer de VN Veiligheidsraad een oorlog zou steunen. Bovendien leken de Britten er het meeste van overtuigd dat Irak een gevaar vormde voor de wereldvrede. Het is hier dus heel duidelijk dat de kaarten die de nationale regering had getrokken om haar toekomstig pro-oorlogsbeleid te verdedigen, zonder al te veel tegenstand via de media tot bij de burgers zijn geraakt – al zijn er natuurlijk een heleboel tussenliggende of zelfs alternatieve factoren die het gelijklopen van de standpunten van overheid en publieke opinie zouden kunnen verklaren. Aan de andere kant van de anti-oorlogsschaal vinden we de Zwitsers (ZW), die op alle items de hoogste anti-oorlogsscore halen. Hier heerste dus ook het officiële regeringsdiscours dat een oorlog afwees en beroep deed op de Zwitserse historische neutraliteit. Zelfs als de VN Veiligheidsraad de oorlog zou steunen, dan nog wilde de overgrote meerderheid van de Zwitsers hun land niet in een oorlog betrekken. Ook de Duitse burgers bleken relatief fel tegen een oorlog gekant. Met een regering die één van de meest prominente tegenstanders van oorlog was, blijkt ook hier de parallel tussen overheidsstandpunten en publieke opinie te bestaan. Ergens tussenin vinden we de drie landen die geen actieve rol hadden in de initiatie van de oorlog, maar wel in meer of mindere mate actief de oorlog steunden: Spanje, Italië en Nederland. Ook de publieke opinie in deze landen is dus in grote lijnen te begrijpen aan de hand van Zallers publieke opiniemodel. De enige relatieve uitschieter is... België. De Belgische publieke opinie lag evenzeer in de buurt van die van de oorlogssteunende landen als bij die van de landen die een oorlog officieel afkeurden. In België keurden zowel overheid als oppositie de idee van oorlog openlijk af en de Belgische regering trad zelfs in bondgenootschap met Frankrijk en Duitsland om de diplomatieke weg te verlengen om zo de inzet van geweld te vermijden. Het was vooral met steun van de VN-veiligheidsraad dat voor de Belgen een oorlog nog relatief aanvaardbaar zou zijn geweest, wat op zich dan weer wel met het heersende overheidsstandpunt overeenstemde: toenmalig minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel was immers een prominent voorvechter van een oplossing via de VN.

Zallers theorie lijkt dus in grote lijnen op te gaan voor onze case: nationale publieke opinies over complexe kwesties worden bepaald door de standpunten die daaromtrent door de nationale elites worden uitgedragen. Een reden te meer, zo vonden we, om naast de telefonische bevraging van een representatieve staal Vlamingen, ook een aantal van deze 'elites' aan het woord te laten over het centrale thema van dit onderzoek: oorlog, vrede en geweldloosheid. We brachten ze samen in een viertal focusgroepen. In het volgende deel van dit rapport lichten we deze kort toe. Na de uiteenzetting over de opzet en het verloop van de focusgroepen, zoomen we in op de data-inzameling, en presenteren we de belangrijkste verklarende (onafhankelijke) variabelen die een verschillende kijk op, en omgaan met, vrede en geweldloosheid zouden kunnen verklaren. Naast een heel aantal socio-demografische variabelen hebben we, op basis van focusgroepen en literatuuronderzoek, ook een heel aantal vragen over specifieke attitudes en gedragingen aan onze respondenten voorgelegd. Al deze variabelen worden in dit hoofdstuk besproken.

De daaropvolgende drie hoofdstukken omvatten de kern van het onderzoek, en proberen een antwoord te vinden op de drie grote onderzoeksvragen: wat betekent 'vrede' voor de Vlamingen; hoe denken de Vlamingen concreet en meer praktisch over vrede; en tot slot, in hoeverre zetten ze zichzelf daarvoor in, en/of in welke mate zouden ze bereid zijn om dat (nog meer) te doen. In hoofdstuk zes proberen we deze nieuwe gegevens terug te plaatsen binnen een breed maatschappelijk kader, om in hoofdstuk zeven tot een aantal besluiten te komen.

1.4

De Focusgroepen

Om het onderwerp in een eerste fase van dit onderzoek nog meer uit te diepen, werden er eind oktober 2006 een viertal focusgroepen georganiseerd met vertegenwoordigers van verschillende vredesbewegingen in Vlaanderen, het sociale middenveld, de vakbondsfederaties, de Vlaamse politieke partijen, en de bedrijfswereld. Focusgroepen zijn een ideaal instrument voor initiële conceptafbakening of om te achterhalen wat leeft bij een aantal ‘bevoorrechte getuigen’ rond een bepaald thema (Slocum, 2003: 97). Het is een redelijk goedkope en bovendien eenvoudige methode, met een flexibele structuur waarbij de deelnemers elkaar in vraag kunnen stellen of elkaars antwoorden verder kunnen uitwerken. Focusgroepen creëren een meer ‘natuurlijke’ context wat de vorming van opinies ten goede zou komen. Mogelijke nadeel is wel de beperkte controle over het verloop van de discussie (ibid.). We kozen er daarom voor om te werken op basis van achttien stellingen die de discussie voedden en tegelijk in een zekere richting stuurden. In bijlage 1 geven we een overzicht van de gebruikte stellingen.

Het selecteren van de gesprekspartners gebeurde voornamelijk op basis van hun (in)directe betrokkenheid ten aanzien van het thema ‘vrede en oorlog’. De keuze voor de vredesbewegingen is uiteraard evident. Zij staan in de frontlinie als het gaat over vrede of de strijd tegen oorlog. Kandidaten waren onder meer Vrede vzw, Pax Christi, en VOS. Voor een tweede focusgroep keken we uit naar vertegenwoordigers van het bredere sociale middenveld: in eerste instantie organisaties zoals 11.11.11 of Amnesty International, maar daarnaast ook jeugdbewegingen die op hun manier een ‘vredesboodschap’ uitdragen. Voor een derde focusgroep van Vlaamse politici beperkten we ons tot de partijen die vertegenwoordiging hebben in het Vlaams parlement en dus daar de ‘vredesagenda’ kunnen bepalen. In de vierde en laatste focusgroep namen we vertegenwoordigers van zowel vakbonden als van die bedrijven waarvan de commerciële activiteiten betrekking hebben op de sector van (wapen)technologie (zoals vliegtuigenbouwer Asco), of die gelieerd zijn met activiteiten in conflict geladen gebieden (de diamantsector of de banksector als het gaat over ethisch beleggen). Hoewel we hierdoor mogelijk werkgevers en werknemers tegen elkaar zouden uitspelen, leek ons hun gezamenlijke invalshoek vanuit ‘werkgelegenheid’ toch redelijk compatibel.

Tabel 1.3 Overzicht van de deelnemers aan de Focusgroepen over Vrede in Vlaanderen^{II}

Focusgroep	Naam	Organisatie/functie	Aanwezig
Vertegenwoordigers van de vredesbeweging			
24/10/2006 9u30 – 11u	Kim Hertog	Pax Christi	X
	Ludo De Brabander	Vrede vzw	X
	Jan Rutgeerts	Jeugd en Vrede	X
	Nicole Van Bael	Forum voor Vredesactie	X
	Piet Chielens	Flanders Field Museum	verontschuldigd
	Guy Leemans	Directeur Verbond VOS vzw	X
Vertegenwoordigers van Vlaamse politieke partijen			
24/10/2006 12u – 13u30	Herman De Vos	VLD	X
	David Geerts	sp.a	X
	Eloi Glorieux	Groen!	verontschuldigd
	Jan Roegiers	spirit	X
	Roel Deseyn	CD&V	X
	Jan Loones	NV.A	verontschuldigd
	Roland Van Goethem	VB	X
Vertegenwoordigers van sociale middenveldorganisaties			
25/10/2006 9u30 – 11u	Filip Reyniers	Amnesty International	X
	Jan Turf	Beleidscoördinator BBL	verontschuldigd
	Rudy Demeyer	Studiedienst 11.11.11	X
	Leen Laenen	Oxfam Wereldwinkel	X
	Annemie Janssens	Algemeen Directeur KAV	X
	Hans Bouwen	Directeur Chiro	verontschuldigd
Vertegenwoordigers van de bedrijfswereld en vakbond			
25/10/2006 12u – 13u30	Wilson De Pril	Agoria vzw	verontschuldigd
	Jef Maes	Asco Industries N.V.	X
	Marc Van Bockstael	Hoge Raad van Diamant	X
	Jeroen Roskams	Studiedienst ACV	X
	Marc Lenders	ABVV-Metaal	verontschuldigd
	Wim Van Hellemont	Sustainability Researcher KBC	X

II Bij aanvang van het gesprek werd expliciet gevraagd aan de deelnemers om in eerste instantie in eigen naam te spreken en pas in tweede instantie de terugkoppeling te maken naar de partij, organisatie of het bedrijf waarvoor men werkt of lid van is. Dit om terughoudendheid in de gesprekken enigszins te verijdeln. De citaten doorheen dit rapport moeten dus ook op die manier gelezen en begrepen worden.

Potentiële deelnemers werden eerst telefonisch gecontacteerd en kregen vervolgens een 'officiële' uitnodiging toegestuurd. Er werd voor gekozen om twee datums vast te leggen en dan, al naargelang de beschikbaarheid, andere mogelijke deelnemers te contacteren. Soms werd binnen een organisatie of partij zelf verder gezocht naar een plaatsvervanger. Om de kwaliteit van de focusgroep te garanderen, werd het aantal deelnemers per focusgroep beperkt tot minimum vijf en maximum acht. Door omstandigheden werd het minimum niet in elke focusgroep bereikt. De focusgroepen vonden telkens plaats in de Frans Masereelzaal in het Vlaams Parlement. Tabel 1.3 geeft een overzicht van de vier verschillende focusgroepen en hun uiteindelijke deelnemers. In dit rapport worden de focusgroepen vooral gebruikt ter illustratie en onderbouwing van de bevindingen van de survey. De citaten van de focusgroepdeelnemers die in dit rapport zijn opgenomen, werden door de betrokkenen nagelezen en geautoriseerd.

1.5

De survey

De representatieve bevraging werd uitgevoerd door het wetenschappelijke onderzoeksbureau TNS-Dimarso. Het volledige technische rapport is te vinden in bijlage 2; hieronder volgt een beknopte versie.

De voor de survey gecontacteerde respondenten zijn allen inwoners van het Vlaams Gewest van 15 jaar en ouder, die de Nederlandse taal voldoende machtig zijn om de vragen te beantwoorden.

De voor de survey gecontacteerde respondenten zijn allen inwoners van het Vlaams Gewest van 15 jaar en ouder, die de Nederlandse taal voldoende machtig zijn om de vragen te beantwoorden. De peiling is gebaseerd op telefonische interviews, waarbij de respondenten zijn gecontacteerd op basis van een brutosteekproef, met maximale geografische spreiding. Die brutosteekproef is genomen uit een populatiebestand van vaste telefoonnummers, dat alle Belgacom- en Telenet-abonnees bevat. Vervolgens is ook de te bevragen persoon binnen een gecontacteerd gezin bepaald door een vaste randomregel: men vraagt steeds naar diegene in het gezin die ouder dan 15 jaar is en die het meest binnenkort verjaart. Per telefoonnummer worden, bij geen antwoord of het niet aanwezig zijn van de eerst verjarende, door TNS-Dimarso standaard acht contactnames gepleegd alvorens over te gaan op een volgend telefoonnummer. Eerste contactnames gebeurden op weekdagen tussen 17.00 u en 21.00u, of op zaterdag tussen 10.00u en 18.00u. Om netto 1.029 interviews te realiseren werden 3.196 telefoonnummers gebeld. Dit leidde in 32,2% van de gevallen tot een gevalideerd interview. Weigeringen vormen met 54,3% de voornaamste reden voor het niet kunnen realiseren van een interview. Het aandeel non-contacten bedraagt 13,1%. Alle interviewers zijn vooraf uitvoerig gebriefd, in bijzijn van leden van de onderzoeksgroep M²P. De gemiddelde duurtijd van een interview was 36 minuten.

Het leeftijdsprofiel van de netto steekproef wijkt enigszins af van de populatieverdeling. De ondervertegenwoordiging van de 21- tot en met 34-jarigen is een gevolg van de gehanteerde steekproefmethode. Het brutobestand is gebaseerd op abonnees met een vaste telefoonlijn. Binnen de aangehaalde leeftijdsgroep is, in vergelijking met de andere leeftijdsgroepen, tussen de 20% en 30% enkel via GSM te bereiken (Studiedienst van de Vlaamse Regering 2003). Het niet contacteren van gsm-nummers is een bewuste keuze geweest. Omdat deze respondenten door TNS-Dimarsio worden gerekruteerd uit een vooraf gecontacteerde steekproef, bestaat het gevaar voor een (habituële) responsvertekening. Deze mensen worden regelmatig gecontacteerd voor bevragingen en zijn bijgevolg 'geoefend' in het deelnemen aan telefonenquêtes. In tabel 2.2 wordt de vergelijking van de gebruikte steekproef met de Belgische populatie weergegeven.

Tabel 1.4 Vergelijking steekproef en populatie van de peiling

		Aantallen in bestand	% binnen bestand	% binnen Vlaamse populatie
Geslacht	Man	509	49,5	49,0
	Vrouw	520	50,5	51,0
Leeftijd	15-17	66	6,4	4,1
	18-20	41	4,0	4,1
	21-24	41	4,0	5,9
	25-34	120	11,7	15,3
	35-44	181	17,6	18,5
	45-54	209	20,3	17,0
	55-64	184	17,9	13,7
	65+	187	18,2	21,5
Opleiding ^a	Geen/lager	135	13,2	23,23
	Lager sec	164	16,0	19,92
	Hoger sec	325	38,1	32,43
	Hoger	68	22,6	16,41
	Universiteit	103	10,1	8,01
Totaal		1029	100,0	100,0

Bron: TNS Dimarsio, technisch rapport, 22 januari 2007.

Noot ^a: De vergelijkende populatiegegevens over opleidingsniveau zijn afkomstig van Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek (2004), p.21.

We stellen vast dat de respondenten in onze steekproef inderdaad ouder zijn dan de Vlaamse bevolking, maar vooral het opleidingsniveau is vertekend, met een hogere scholingsgraad in de steekproef dan in de populatie. We besluiten daarom om ons bestand op deze twee achtergrondvariabelen te herwegen. Met andere woorden: bijvoorbeeld lager geschoolde twintigers krijgen het 'gewicht' dat ze zouden moeten hebben in ons onderzoek, afgaande op de representatieve gegevens voor Vlaanderen die we ter beschikking hebben via de ISPO surveys en de APS surveys. Vanaf nu zullen dan ook enkel de gewogen gegevens worden gerapporteerd, tenzij anders aangegeven.

1.6

Voorstelling van de afhankelijke variabele: het belang van vrede voor Vlamingen

Zoals in hoofdstuk 2 nog zal blijken, is 'vrede' een behoorlijk veelzijdig begrip, wat een survey naar het belang ervan uiterst omstandig maakt. Ook de vraag zelf naar het belang dat Vlamingen hechten aan vrede is eigenlijk meervoudig, en we hebben ze dan ook opgesplitst in drie te onderscheiden onderzoeksvragen: wat is vrede voor de Vlamingen (de *perceptie* van vrede)? Hoe denken Vlamingen over vrede (de *attitudes* ten aanzien van vrede)? Wat doen Vlamingen er zelf aan, of wat zouden ze er aan kunnen doen (het *gedrag* met betrekking tot vrede)?

Perceptie

Wat betekent vrede? Hoe zouden de Vlamingen dat zelf definiëren? Waarmee associëren ze dat begrip? Hoe verhoudt vrede zich tot zijn tegendeel, met name oorlog en geweld? En wat zijn volgens hen de belangrijkste oorzaken voor vrede, oorlog en geweld? Aan de hand van die vragen gaan we na hoe de Vlaming vrede opvat en percipieert. Bovendien kunnen we in dit stuk nagaan hoe belangrijk vrede is voor de Vlaming naast andere sociale, economische en politieke kwesties.

Attitudes

Naast de vraag wat vrede is, is het van belang om te weten hoe de Vlaming over vrede denkt. Daartoe delen we vrede op in 'kleine vrede' en 'grote vrede', en ook hun tegendelen in 'inter-persoonlijk geweld' aan de ene en 'oorlog en internationaal geweld' aan de andere kant. Hoe denken de Vlamingen over oorlog en internationale veiligheid? Hoe belangrijk vinden ze vrede in vergelijking met andere maatschappelijke fenomenen? In welke mate is er een verband tussen deze opvattingen en hun opvattingen over geweld en geweldloosheid in de eigen leefwereld? En hoe 'vredelievend' is de Vlaming nu eigenlijk?

Gedrag

Het derde facet in de survey naar het belang dat de Vlamingen aan vrede hechten, is de vraag in hoeverre ze zich zelf actief inzetten voor een meer vredevolle samenleving en wereld, en hoe groot het potentieel vredesengagement is bij de Vlaming. Ook hier maken we een onderscheid tussen 'kleine' en 'grote' vrede.

Vooraleer we de vredesperceptie van de Vlamingen in het volgende hoofdstuk bekijken, zetten we tot slot een aantal belangrijke onafhankelijke verklarende variabelen uiteen. Dat zijn variabelen die eventuele verschillen in de perceptie – en ook de attitudes en gedrag – bij de Vlamingen kunnen verklaren.

1.7

Voorstelling van de onafhankelijke variabelen

Niet enkel vrede zelf is een veelkleurig begrip. We kunnen verwachten dat de manier waarop over vrede en geweld wordt gedacht ook samenhangt met een heleboel andere variabelen. Naast een aantal meer structurele socio-demografische variabelen zoals geslacht, leeftijd en diploma, hangt de manier waarop de Vlamingen denken over vrede waarschijnlijk ook samen met andere ruime en specifieke denkbeelden die ze er op nahouden. In dit gedeelte nemen we een aantal van die potentieel verklarende variabelen onder de loep.

Socio-demografische variabelen

Tabel 1.5 geeft een aantal socio-demografische kenmerken van de bevroagde Vlamingen weer.

Tabel 1.5 Socio-demografische kenmerken (herwogen op leeftijd en opleiding) van de bevroagde Vlamingen (N=1029)

Variabele	Categorieën	%
Geslacht	Man	48,9
	Vrouw	51,1
Leeftijd	15-25	15,4
	26-35	15,7
	36-45	18,2
	46-55	17,2
	56-65	13,1
	66-75	14,0
	75+	6,4

Variabele	Categorieën	%
Diploma	Geen/lager onderwijs	19,8
	Lager middelbaar	17,3
	Hoger middelbaar technisch/beroeps	20,5
	Hoger middelbaar algemeen secundair	13,8
	Hoger niet-universitair onderwijs korte type	14,0
	Hoger niet-universitair onderwijs lange type	5,3
	Universiteit (ook postuniversitair)	9,3
Kinderen	Ja	65,7
	Nee	34,3
Werksituatie	Niet werkend	35,1
	Student	10,0
	Halftijds werkend	12,4
	Voltijds werkend	40,7
Jobsituatie (huidig of vroeger)	Arbeider	36,2
	Bediende	26,8
	Ambtenaar	11,3
	Zelfstandige	11,3
Werksector	Landbouw, industrie, bouw	30,3
	Diensten, handel, horeca	30,7
	Onderwijs, onderzoek, welzijn, gezondheid,...	19,2
Geloof	Ongelovig	15,1
	Vrijzinnig	10,1
	Protestant	1,8
	Christelijk gelovig maar niet katholiek	29,3
	Katholiek	40,4
	Islamitisch	1,4
	Ander/weet niet	1,7

Naast deze zuivere socio-demografische variabelen die voor zich spreken, hebben we ook een heleboel andere attitudinale en gedragsvariabelen bevroegd. Meer algemeen gaat het bijvoorbeeld om interesse in politiek en algemene kennis. Uitgaande van een aantal bevindingen uit eerder onderzoek, waarvan we meer details rapporteren in de verschillende hoofdstukken, vragen we ook naar een aantal heel specifieke opvattingen, gaande van onveiligheidsgevoelens tot vertrouwen in de medemens en sociaal kapitaal. In de onderstaande Tabel 1.6 vinden we een overzicht van deze tweede soort verklarende variabelen.

De eerste twee blokken in Tabel 1.6 omvatten enkele klassieke voorspellers van politieke attitudes, gedrag en participatie. De hoeveelheid interesse die men heeft in de politiek, of men zichzelf als 'links' of 'rechts' beschouwt, zijn variabelen die sterk verklarend zijn voor hoe de meningen van mensen verschillen over allerlei politieke thema's, maar ook van hun ruimere visie op de wereld, op de toekomst, enzovoort. Ongeveer twee op drie Vlamingen is een beetje of erg geïnteresseerd in politiek; bijna één op vijf Vlamingen is echter helemaal niet in politiek geïnteresseerd. Uit de links-rechtsplaatsing blijkt dat de Vlamingen zich gemiddeld als centrumrechts definiëren.

Tabel 1.6 Specifieke onafhankelijke variabelen (N=1029, tenzij anders vermeld)

Variabele	Categorieën	%
Interesse in politiek	Helemaal niet geïnteresseerd	19,8
	Niet echt geïnteresseerd	15,7
	Een beetje geïnteresseerd	45,6
	Heel geïnteresseerd	18,7
Links-rechts schaalplaatsing	Links (1-4)	23,5
	Centrum (5)	33,7
	Rechts (6-10)	42,8
Nieuws	Dagelijks nieuws of journaal op tv	67,9
Duiding	Wekelijks of minder	41,0
	Dagelijks of enkele keren per week	56,9
Zendervoorkeur	één	40,1
	Canvas	14,1
	VTM	25,8
	Ander commercieel	15,5
Krant lezen	Wekelijks of minder	41,8
	Dagelijks of enkele keren per week	58,2
Krantenvoorkeur (meestal)	Populair (Het Laatste Nieuws, Het Nieuwsblad, Gazet van Antwerpen, Belang van Limburg)	61,2
	Kwaliteit (De Morgen, De Standaard, De Tijd)	13,1
	Andere (Metro, Zondag, andere...)	6,8
	Weet niet/geen antwoord	0,3
Aandacht buitenlands nieuws	Minder dan voor binnenlands nieuws	40,0
	Evenveel	48,8
	Meer dan voor binnenlands nieuws	8,7
Kennismvragen (% juist) ^d	Wie is de huidige president van de USA?	93,7 (n=1029)
	Is België lid van de NAVO?	91,8 (n=1029)
	Hoe heet de Baskische afscheidsbeweging in Spanje?	70,2 (n=1014)
	Jarenlange spanningen India en Pakistan owv welke regio?	21,5 (n=965)
	In 2005 kreeg Mohammed El Baradei de Nobelprijs voor de vrede? Van welke organisatie is hij de baas?	8,0 (n=764)
	Wat is Pjongjang?	6,7 (n=246)
Organisatie-lidmaatschap ^a	Nee	29,9 (42,5)
	Ja	70,1 (57,5)

Generalized trust % (helemaal) akkoord	Over het algemeen zijn mensen te vertrouwen.	33,3
	Ik voel me pas echt goed als ik me kan inzetten voor een gemeenschappelijk doel.	51,4
	Over het algemeen zijn mensen eerlijk.	32,8
	Mensen kunnen op elkaar rekenen. Wie iets doet voor iemand mag ooit een wederdienst verwachten.	49,2
	<i>Gemiddeld (schaal)^b</i>	41,7
Sociabiliteit	Een praatje slaan met je burens: wekelijks of meer	68,3
	Familie ontmoeten: wekelijks of meer	76,6
	Vrienden ontmoeten: wekelijks of meer	74,0
	<i>Gemiddeld (schaal)^b</i>	73,0
Sociaal kapitaal: heeft/ bent u ooit al... (% 'ja')	...nieuwe burens verwelkomt?	44,7
	...naar een toneelstuk, quiz of andere avondactiviteit van een plaatselijke school of vereniging gegaan?	79,9
	...bloed gegeven aan het rode kruis?	28,2
	...iemand die u niet kent uit de nood geholpen?	75,7
	...vrijwilligerswerk gedaan?	55,2
	<i>Gemiddeld (schaal)^b</i>	56,7
Gezagsschaal (Cognitieve rigiditeit) % (helemaal) akkoord	Eerlijkheid en hard werken wordt tegenwoordig onvoldoende beloond.	67,4
	Gehoorzaamheid en respect voor het gezag zijn de twee belangrijkste deugden die kinderen moeten leren.	78,2
	Ons land zou meer hebben aan enkele krachtige leiders dan aan al de wetten en al het gepraat.	50,4
	Tegenwoordig geven de ouders hun kinderen teveel vrijheid.	57,3
	Als de mensen minder zouden praten en meer zouden werken zou alles beter gaan.	46,3
	Jonge mensen hebben soms rebellerende ideeën, maar als ze opgroeien, moeten ze daarover raken en zich aanpassen.	56,4
	<i>Gemiddeld (schaal)^b</i>	59,3
Onveiligheids-gevoelens % (helemaal) eens	Het is vandaag de dag te onveilig om kinderen alleen op straat te laten.	60,5
	's Avonds moet je op straat extra voorzichtig zijn.	66,9
	De laatste 10 jaar zijn de straten onveiliger geworden.	61,5
	De politie is niet meer in staat om ons nog te beschermen tegen criminelen.	43,2
	's Avonds en 's nachts doe ik de deur niet open als er gebeld wordt.	46,5
	<i>Gemiddeld (schaal)^b</i>	55,7

Materialisme (M) Postmaterialisme (PM) beleidsvoorkeur; 1ste en 2de prioriteit ^c	De orde in ons land handhaven (en misdaad bestrijden) (M)	21,5 (22,5)
	De inspraak van burgers bij beslissingen van de overheid verhogen (PM)	18,1 (21,9)
	Een stabiele economie garanderen: hoge economische groei behouden en prijsstijgingen tegengaan (M)	36,8 (25,2)
	De vrijheid van meningsuiting garanderen (PM)	22,3 (28,0)
Toekomstvisies: eerder/heel optimistisch	Optimisme over de eigen toekomst	74,5
	Optimisme over de toekomst van komende generaties	32,9
	Optimisme over de toestand van de wereld	15,9
	<i>Gemiddeld (schaal)^b</i>	30,8

Noot: Algemeen: de weergave van een heel aantal variabelen is verkort in het aantal categorieën, om de weergave te verduidelijken. Zo worden bij de opinievariabelen enkel de categorieën akkoord en helemaal akkoord weergegeven, en bij mediagebruik de frequenties 'nooit', 'minder dan één keer per maand', ongeveer één à twee keer per maand', 'één keer per week', 'enkele keren per week', 'dagelijks' in de tabel verkort weergegeven als 'wekelijks of minder' versus 'enkele keren per week of dagelijks'. In de verdere analyses zullen meestal de volledige variabelen worden gebruikt

- ^a De eerste cijfers zijn het lidmaatschap van minstens één van volgende soort organisaties: kerk of religieuze organisatie; buurtcomité; vakbond; politieke partij; milieu- of dierenrechtenorganisatie; 3dewereldorganisatie; studentenorganisatie; jeugdbeweging; mensenrechtenorganisatie; vredesorganisatie; sport- of ontspanningsorganisatie; kunst-, cultuur-, muziekorganisatie. De cijfers tussen de haakjes zijn het lidmaatschap van minstens één van de bovenstaande soorten organisaties, *uitgezonderd* de twee laatste types (de hobbyverenigingen).
- ^b Waar mogelijk hebben we in deze tabel de totale gemiddeldes weergegeven van de bij elkaar horende batterijvariabelen. In de verdere analyses zullen zij echter meestal worden behandeld als schalen, waarbij de scores per respondent eenvoudigweg worden bepaald door de gemiddelde score op de verschillende batterijvariabelen.
- ^c Als antwoord op de vraag naar wat men de belangrijkste en de tweede belangrijkste overheidsprioriteit zou vinden van deze vier mogelijkheden. De waarden tussen haakjes zijn dus de resultaten van deze tweede variabele. De combinatie van respectievelijk de eerste (wat is de eerste prioriteit van de overheid) en tweede (wat is de tweede prioriteit) variabele, geeft een schaal met de volgende categorieën: 1) materialisme – materialisme (24,4%); 2) materialisme – postmaterialisme (33,9%); 3) postmaterialisme – materialisme (23,9%); 4) postmaterialisme – postmaterialisme (16,5%).
- ^d Om een indicatie te krijgen van de mate van 'geïnformeerdeheid' van onze respondenten legden we hen een reeks kennisvragen over internationale (vredes)kwesties voor. Wanneer respondenten twee vragen op rij niet of niet juist konden beantwoorden, kregen ze geen volgende vraag meer voorgeschied. Dit om de respondent niet te ontmoedigen, gezien de gradueel toenemende moeilijkheid van de vragen. Vandaar ook de dalende n's (een kleiner wordende groep van respondenten). In de analyses zullen we echter een kennisschaal gebruiken, gaande van 0 (mensen die op geen enkele (van de eerste twee dus) vraag juist antwoordde) tot 6 (mensen die op alle vragen correct antwoordden). De verdeling van die nieuwe kennisvariabele is dan: 0: 1,7%; 1: 8,0%; 2: 22,0%; 3: 46,1%; 4: 12,8%; 5: 5,9%; 6: 3,4%.

In lijn met hun politieke interesse, informeren de Vlamingen zich geregeld over politiek: ze kijken vaak naar het tv-nieuws, kijken meermaals per week naar duidingprogramma's, en nemen geregeld een krant vast. Hun tv-kijkgedrag zit voornamelijk bij de openbare omroep maar qua krantenvoorkeur kiezen onze respondenten meer voor populaire dan voor kwaliteitskranten. In een volgend deel zullen we nagaan of dit mediagebruik ook van invloed is op hun kennis van een aantal internationale thema's. Tot slot van belang is het feit dat 60 percent van de Vlamingen zegt minstens evenveel geïnteresseerd te zijn in, en aandacht te besteden aan, buitenlands als binnenlands nieuws. Vier op de tien Vlamingen zegt dat ze meer in binnenlands nieuws zijn geïnteresseerd.

Sociaal kapitaal, sociabiliteit en 'algemeen vertrouwen' – daarmee bedoelen we het vertrouwen en geloof in de eerlijkheid van andere mensen in het algemeen – zijn alle drie dimensies die de socialiteit van de Vlaming weergeven en die weerom belangrijke voorspellers zijn van breder politieke attitudes en gedrag. Traditioneel worden deze variabelen ook gelieerd aan organisatie-lidmaatschap, wat de socialiteitvariabelen positief zou beïnvloeden. Terwijl globaal gezien Vlamingen heel wat sociaal kapitaal hebben en relatief hoog scoren op de sociabiliteitvariabelen, lijkt het algemeen vertrouwen bij de Vlamingen toch aan de lage kant, waarbij vooral de eerlijkheid en betrouwbaarheid van de medemens laag wordt ingeschat.

De gezag- of cognitieve rigiditeitschaal wordt door de literatuur rechtstreeks in verband gebracht met de opvattingen over vrede en geweld (zie hoofdstuk 3). Ook van de onveiligheidschaal verwachten we mogelijke effecten op de manier waarop de Vlamingen geweld en vrede definiëren, terwijl materialisme-postmaterialisme verband zou houden met het relatieve belang dat wordt gehecht aan vrede en geweldloosheid. De laatste drie variabelen in Tabel 1.6 zijn replicaties van eerder onderzoek.

Vooraleer we de afhankelijke variabelen en hun relatie met de verklarende variabelen in de volgende hoofdstukken systematisch gaan bekijken, wijzen we graag op het feit dat de onafhankelijke variabelen van dit onderzoek natuurlijk ook zelf met elkaar verbonden zijn en een hoge samenhang vertonen. Enkele voorbeelden kunnen dit verduidelijken.

Wanneer we de diplomavariabele uit Tabel 1.5 correleren met de andere variabelen uit dezelfde tabel, blijkt dat ze bijna allemaal significant met die diplomavariabele correleren. Dat wil zeggen dat een stijging in de diplomavariabele significant (in dit geval met 99% zekerheid niet aan het toeval te wijten) samengaat met een stijging of daling van de andere variabele. Logischerwijs blijkt uit deze analyse (niet weergegeven in tabel) dat niet-werkenden, arbeiders, mensen die werken in de bouw, landbouw of industrie, significant lager geschoold zijn. Dit is ook het geval voor jongeren en studenten wat simpelweg te maken heeft met het feit dat ze gevraagd zijn naar hun hoogste *behaalde* diploma, en niet naar het diploma waarvoor ze nog in opleiding zijn. Voltijds werkenden, bedienden, ambtenaren, mensen die werkzaam zijn in de publieke sector en in de 'zachtere' sector van onderzoek, onderwijs, welzijn en gezondheid, zijn systematisch hoger geschoold.

Tot slot bekijken we even hoe de geconstrueerde schalen, zoals uitgelegd in voetnoot b en c van Tabel 1.6. zich onderling verhouden, en ook hoe ook hier weer het diploma een rol speelt. We hebben de correlaties weergegeven in Tabel 1.7.

Tabel 1.7 Correlatiematrix van enkele schalen en diploma (N=1029)

	Hoogste diploma	Gezag schaal	Generalized trust schaal	Onveiligheid schaal	Sociaal Kapitaal schaal
Gezagschaal	-,305**				
Generalized trust schaal	n.s.	n.s.			
Onveiligheidschaal	-,380**	,515**	-,065*		
Sociaal Kapitaal cumulatief	,193**	-,062*	,128**	-,167**	
Materialisme Postmaterialisme schaal	n.s.	-,175**	n.s.	-,144**	n.s.

Noot: Sig. ***=.001 **=.01 *=.05. (2-tailed).

Ook hier speelt de opleiding een grote rol: lager opgeleiden hebben meer nood aan en vertrouwen in gezag, voelen zich een heel stuk onveiliger, en beschikken over minder sociaal kapitaal. Opleiding lijkt minder duidelijk samen te hangen met een voorkeur voor materiële of postmateriële thema's. Voor het overige is het duidelijk dat algemeen vertrouwen en sociaal kapitaal hand in hand gaan: hoe meer men zich omringt door en inzet voor anderen, hoe groter het vertrouwen in die andere, ongeacht hoe hoog of laag opgeleid je zelf bent. Voorts hangen de gezagsschaal en de onveiligheidschaal negatief samen met dit sociaal kapitaal. Hoe minder men zich omringt door en inzet voor de medemens, hoe angstiger men zich voelt, en hoe groter de nood aan en het vertrouwen in gezag. Tot slot is de samenhang tussen deze laatste twee variabelen, nood aan/vertrouwen in gezag en onveiligheid enorm groot.

Met deze informatie in het achterhoofd kunnen we nu op zoek gaan naar welke van deze variabelen de grootste verklaringskracht hebben voor onze driedigjarige afhankelijke variabele: wat is vrede voor de Vlamingen? Hoe vullen ze dat begrip concreet in? En, hoe gedragen ze zich ernaar? Op deze drie vragen zoeken we een antwoord in de rest van dit rapport.

We hebben in dit rapport vaak inschattingen gemaakt over 'veel' en 'weinig': Vlamingen zijn bijvoorbeeld relatief 'veel' overtuigd dat geweld en oorlog met alle middelen moeten voorkomen worden, ze zijn relatief 'weinig' ook effectief geëngageerd voor vrede. Probleem is dat we uitspraken over 'veel' en 'weinig' eigenlijk alleen in vergelijkend perspectief kunnen doen. Alleen door de percepties, attitudes en gedragingen van Vlamingen te *vergelijken* met die van andere volkeren kunnen we echt iets zeggen over 'veel' en 'weinig'. We beschikken voor dit rapport niet over vergelijkende gegevens en dat noopt ons tot bescheidenheid in de conclusies. We kunnen in dit rapport dan ook geen zicht geven op dynamische evoluties over de tijd heen. We hebben alleen de beschikking over een foto anno 2006. Misschien waren Vlamingen in 2003 wel meer

bezig met vrede, of definieerden ze vrede anders. Misschien zal de vredeswil van de Vlamingen tegen 2012 sterk gegroeid zijn. Onderzoek zoals dit, waarbij zeer zorgvuldig de mening van de bevolking gepeild wordt over een bepaald thema krijgt extra waarde als het verschillende keren doorheen de tijd kan gebeuren. Dan kan men zich – op basis van vergelijkingspunten – uitspreken over dynamieken en evoluties.

2

De perceptie van ‘vrede’ bij de Vlamingen

2.1

Vrede, een multidimensionaal begrip

Een zoektocht naar het belang van 'vrede' voor Vlamingen begint uiteraard met een verkenning van de inhoudelijke betekenis van dat concept. In dit hoofdstuk verkennen we dan ook eerst kort enkele verschillende opvattingen over het begrip 'vrede'.

De meest intuïtieve en de meest wijdverspreide opvatting van 'vrede' die we in de literatuur kunnen terugvinden, is de rudimentaire definitie van vrede als 'een staat van niet-oorlog'. Deze wel erg smalle definiëring wordt al snel onderuitgehaald vanuit het besef dat ten tijde van niet-oorlog, tussen verschillende voormalige of potentiële tegenstanders vijandigheid en wantrouwen kan bestaan (Copi & Cohen, 1994), wat op zich allesbehalve 'vredelievendheid' inhoudt, en op zich weer de basis kan zijn voor oorlog. Anderzijds is het ontbreken van een staat van oorlog wel een (impliciete) basisvoorwaarde voor de meer genuanceerde definities. Zoals bijvoorbeeld die van Reardon (1988: 16), die vrede definieert als 'de afwezigheid van geweld in al zijn hoe-danigheden – fysiek, sociaal, psychologisch en structureel'. Binnen deze definitie is vrede dus niet enkel een toestand die betrekking heeft op staten en/of gemeenschappen, maar ze zet ook de deur open naar individuele beleving en 'uitoefening' van het begrip 'vrede'. Aan de andere kant betreft het ook hier weer een negatieve opvatting van het vredesconcept. Het is daarom nuttig om het door respectievelijk Wright (1941), Galtung (1969) en Woolman (1985) geopperde onderscheid te hanteren tussen 'negatieve' en 'positieve' vredesbegrippen. Maar hoe kunnen we 'vrede' positief definiëren, en wel zodanig dat het zowel individuen, gemeenschappen als staten aangaat? En waarbij het vredesbegrip ook echt aan individuele indrukken en gedragingen kan worden gekoppeld? Een dergelijke definitie kunnen we distilleren uit de definitie van een '*culture of peace*' (De Rivera, 2005). Vrede kan dan worden opgevat als het voorkomen van een geheel van 'waarden, opvattingen en gedragingen die geweld afwijzen, en conflicten willen vermijden door ze bij de wortel aan te pakken en problemen op te lossen door dialoog en onderhandeling.' (De Rivera, 2005: 53). Door een dergelijke conceptualisering wordt het vredesbegrip een heel stuk geconcretiseerd en wordt het afhankelijk van de invloed van een veelvoud aan maatschappelijke (f)actoren. De Rivera (ibid.: 53) koppelt aan deze kijk op vrede ook een aantal maatschappelijke voorwaarden of klimaten, die vrede en geweldloosheid binnen een samenleving bewerkstelligen. Het gaat dan om: een klimaat van veiligheid eerder dan onveiligheid; een klimaat van zorg,

vrouwvriendelijkheid en egalitarisme; een klimaat van vertrouwen (*trust*) en samenwerking; klimaat van vertrouwen (*confidence*) als het tegendeel van cynische aliënatie; een klimaat van weinig angst voor vrije meningsuiting; een klimaat van weinig angst, haat en boosheid, en een klimaat van weinig onzekerheid.

Wat betekent dat begrip 'vrede' nu eigenlijk voor de Vlamingen? Hoe zouden ze het zelf definiëren, en met welke termen associëren ze het? Deze belangrijke eerste vraag nemen we in dit hoofdstuk voor onze rekening. Pas als we weten wat vrede precies betekent voor de Vlamingen kunnen we ook echt op zoek gaan naar waarom ze er zo over denken en hoe we de verschillen in denkwijze over vrede en geweldloosheid tussen de Vlaamse burgers onderling kunnen verklaren.

2.2

Vlamingen en het concept ‘vrede’

Het afbakenen van het concept ‘vrede’ bleek ook geen eenvoudige opdracht in onze verkennende focusgesprekken met vertegenwoordigers uit onder meer de vredesbeweging, het sociale middenveld, de bedrijfswereld en Vlaamse politieke partijen. Toch was er een ruime consensus dat ‘vrede’ zich absoluut niet beperkt tot de enge en negatieve definitie, namelijk die van ‘geen oorlog’ (zie hoger). *‘Het is niet omwille van het feit dat er geen wapens meer kletteren dat er sprake is van een vredevolle situatie’* (David Geerts, Focusgroep politici, 24/10/2006). Bovendien is *‘de afwezigheid van gewapende conflicten tussen militie en burgers’* (Marc Van Bockstael, Focusgroep bedrijfswereld en vakbond, 25/10/2006) heel wat pertinenter voor sommigen. En toch blijkt uit de focusgroepen dat vrede veel vaker wordt gelijkgesteld aan begrippen als veiligheid, democratie, welvaart, de afwezigheid van structurele ongelijkheden, kansen voor iedereen en wordt het ook aan intermenselijke relaties, dialoog, actieve geweldloosheid, enz. gelieerd. Guy Leemans van VOS vzw bijvoorbeeld: *‘Er zijn meer gradaties (dan enkel de afwezigheid van oorlog). Het is niet alleen een passieve zaak van geen oorlog, er moet ook actief aan gewerkt kunnen worden’* (Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006).

Om een eerste indicatie te krijgen van wat ‘vrede’ voor onze Vlaamse respondenten betekent, hebben we hen – uiteraard helemaal aan het begin van de enquête – gewoon open gevraagd naar het eerste dat in hen opkwam bij het horen van het woord ‘vrede’. Deze *top-of-mind*-vraag in pure Zaller-traditie leverde een uiteenlopende reeks antwoorden op, die we hebben gevat onder een kleine twintig categorieën. Tabel 2.1 geeft een overzicht van deze categorieën, hoe vaak zij genoemd werden, en de rangorde ten opzicht van elkaar.

Tabel 2.1 Overzicht van gecategoriseerde antwoorden op de vraag: 'Wat is het eerste dat in u opkomt bij het horen van het woord 'vrede'?' (N= 1029)

Rang	Categorie	%
1	Geen oorlog/geen wapens/geen geweld	29,1
2	Verdraagzaamheid/behulpzaamheid/begrip/goed zijn/joviaal	10,3
3	'Alle mensen overeenkomen'	9,3
4	Vriendschap/liefde/gelukkig zijn	6,6
5	'Alles is goed'/rust/tevredenheid/geen ruzie	6,3
6	Oorlog (ook specifiek)/geweld/aanslagen	5,5
7	Vrede is nodig/wordt te weinig aan gewerkt	4,8
8	Symbolen voor vrede (duif, wit, kerstmis,...)	4,8
9	Wereldvrede/vrede voor iedereen/vrede voor 3de wereld,...	4,1
10	'Begint bij jezelf'/(in) gezin en familie	3,8
11	Gelijkheid/vrije mening/vrijheid	3,0
12	Geen antwoord/'niets'/'vrede'	2,5
13	Vrede is een utopie	2,5
14	Geloof/hoop	1,9
15	Schuld bij: VS/politici/allochtonen	1,9
16	Armoede/honger/eten en onderdak	1,5
17	Specifieke acties, goede doelen	1,4
18	Ander	0,7

Intuïtief komt bij de Vlaming met voorsprong de enge definitie van vrede op: vrede doet hen denken aan 'geen oorlog', 'geen wapens' en 'geen geweld'. 5,5 percent van de mensen denkt bij het horen van het woord vrede aan het tegendeel: oorlog, wapens, en specifieke conflicten en oorlogen. Na de negatieve vredesdefinitie komt bij een heel aantal mensen een heleboel 'positieve' termen op, gaande van waarden, attitudes en (gemoeds)toestanden als verdraagzaamheid, begrip, tevredenheid, vriendschap, liefde,... Eén op twintig associeert 'vrede' met haar symbolen of beelden: vooral de (vredes)duif doet het goed als symbool, maar ook 'wit', 'het vredesteken' en 'kerstmis' worden genoemd. Een enkeling denkt bij vrede aan de IJzertoren, een ander aan 'een paard dat in de wei gras staat te eten'. Ook voor bijna een op de twintig Vlamingen is vrede iets dat nodig is en waar te weinig aan wordt gewerkt. Een kleine vier percent van de Vlamingen vult aan en betreft vrede meteen op zichzelf: vrede begint bij jezelf, in het gezin of de familie. Ongeveer evenveel mensen beschouwen vrede in de eerst plaats als iets wat iedereen toekomt. Vrijheid en gelijkheid zijn het eerst wat bij een drie procent van de Vlamingen opkomt bij het horen van de term 'vrede', voor iets minder is de utopische waarde van de term de eerste associatie. Geloof, armoede, en specifieke acties en goede doelen komen in het totaal bij ongeveer vijf percent van de Vlamingen spontaan in de gedachten. Een kleine twee percent legt meteen de schuld voor een gebrek aan vrede of een teveel aan geweld bij de Verenigde Staten, bij politici in het algemeen, of bij allochtonen.

Vrede betekent heel veel dingen voor de Vlamingen, en wordt nu weer heel breed, dan weer heel smal gedefinieerd; voor sommigen is het iets wat buiten henzelf ligt, of iets heel abstracts, voor anderen is het iets concreets, waar ze zelf ook iets aan kunnen doen.

Vrede betekent dus heel veel dingen voor de Vlamingen, en wordt nu weer heel breed, dan weer heel smal gedefinieerd; voor sommigen is het iets wat buiten henzelf ligt, of iets heel abstracts, voor anderen is het iets concreets, waar ze zelf ook iets aan kunnen doen.

Naar het einde van de vragenlijst toe hebben we de respondenten een heleboel termen voorgelegd, en hen gevraagd in hoeverre die volgens hen te maken hadden met het begrip 'vrede'. Nadien vroegen we hen welke van die termen die volgens hen met 'vrede' te maken hadden voor hen het begrip het beste omschreef, en welk begrip als tweede beste het concept vrede kan omvatten. In Tabel 2.2 worden de resultaten hiervan weergegeven. Hoewel hier zeker evengoed een enquête-effect in het spel zou kunnen zijn – deze respondenten hadden net een halfuur over vrede zitten nadenken – vinden de meeste Vlamingen wanneer ze specifiek gevraagd worden het concept vrede met een aantal begrippen te verbinden dat 'verdraagzaamheid' het meest bij 'vrede' aanleunt. Het is de eerste keuze van een kwart van de Vlamingen; in het totaal noemde veertig percent verdraagzaamheid als eerste of tweede keuze. De afwezigheid van oorlog is de tweede meest gekozen omschrijving voor het vredesconcept, maar wordt, wanneer de tweede keuze erbij wordt geteld, ruim gepasseerd door 'gelijke kansen', dat het meeste werd genoemd als tweede keuze. Voorts zijn 'rechtvaardigheid' en 'overleg en dialoog' vaak genoemde termen. 'Democratie', 'economische gelijkheid' en 'mensenrechten' blijken toch een stuk minder rechtstreeks met vrede gerelateerd te worden, net als geweldloosheid trouwens. Voor de Vlamingen betekent vrede, wanneer ze het negatief definiëren dus veel eerder 'grote' vrede (niet-oorlog) dan 'kleine' vrede (geweldloosheid), maar positief gedefinieerd steekt 'verdraagzaamheid' er met kop en schouders bovenuit.

Voor de Vlamingen betekent vrede, wanneer ze het negatief definiëren dus veel eerder 'grote' vrede (niet-oorlog) dan 'kleine' vrede (geweldloosheid), maar positief gedefinieerd steekt 'verdraagzaamheid' er met kop en schouders bovenuit.

Hoewel 'vrede' dus vele dingen betekent voor de Vlamingen, komen toch duidelijk enkele termen bovendrijven. Opmerkelijk is ook dat, bij de vraag naar in hoeverre elk van deze termen te maken hebben met het begrip vrede, er een duidelijk scholingsonderscheid is: hoe hoger opgeleid, hoe meer men van mening is dat *alle* begrippen in Tabel 2.2 met vrede te maken hebben. Maar voorts zijn er geen significante associaties tussen deze begrippen en opleiding (noch enige andere van belang zijnde onafhankelijke variabele). Met andere woorden, hoewel er verschillen bestaan in de mate waarin bepaalde begrippen belangrijk geacht worden, worden wel stevast *dezelfde* begrippen even belangrijk gevonden om het concept vrede te omschrijven.

Tabel 2.2 Concepten die als eerste en als tweede meeste te maken hebben met vrede (N=1029)^{III}

Begrip	1ste	2de	1+2
Verdraagzaamheid	26,6	14,4	41,1
De afwezigheid van oorlog	12,1	8,6	20,7
Overleg en dialoog	10,8	10,5	21,2
Rechtvaardigheid	10,6	9,7	20,3
Gelijke kansen	9,7	15,8	25,5
Geweldloosheid	6,2	7,2	13,4
Mensenrechten	5,7	7,3	13,0
Economische gelijkheid	5,6	7,3	13,0
Democratie	5,4	9,0	14,4
Harmonie	3,7	4,3	8,0
De afwezigheid van angst	2,2	2,9	5,2
Weet niet	1,3	1,7	2,9

III In alle itemreeksen waarbij de volgorde van de items van geen belang was, werd de volgorde van de verschillende items (zoals bijvoorbeeld in Tabel 2.2 en Tabel 2.4) *at random* door de computer bepaald. Op die manier werden mogelijke enquête-effecten, waarbij respondenten eerder geneigd zijn om bv. het eerste of het laatste vermelde item te noemen, genivelleerd. In de tabellen worden de items echter weergegeven in de rangorde van aantal procentuele vermeldingen.

2.3

Het concept 'vrede' en de link met organisaties

We weten nu dat Vlamingen een relatief duidelijk, evenwel gevarieerd idee hebben van het concept 'vrede'. Minder zeker is de Vlaming van welke vredesorganisaties er op het veld werken aan die 'vrede'. We vroegen hen een eerste en vervolgens een tweede nationale of internationale organisatie te noemen die zich in Vlaanderen bezighoudt met vrede. De resultaten hiervan zijn weergegeven in Tabel 2.3. Opmerkelijke vaststelling is dat bijna één op twee Vlamingen niet één zulke organisatie weet te noemen. Onder diegenen die wel (in eerste of in tweede instantie) een organisatie vermelden, wordt Amnesty International het vaakst genoemd (19%). Opvallend is dat ook de tweede en derde meest genoemde organisatie (respectievelijk Vredeseilanden en 11.11.11), net zoals Amnesty International, in hun eigen omschrijving tenminste, in de eerste plaats geen vredesorganisaties zijn, maar wel mensenrechten- en ontwikkelingsorganisaties. Net zoals UNICEF dat zijn focus legt op kinderrechten en de ontwikkeling van kinderen. De enige vredesorganisatie *pur sang* in de top vijf is Pax Christi (8%). De opsomming van organisaties in onderstaande tabel weerspiegelt naast de ontegensprekelijke bekendheid van sommige organisaties, toch ook de diversiteit aan definities bij de Vlamingen voor vrede, en dus de verscheidenheid aan wegen die men kan bewandelen om die vrede te bereiken.

Tabel 2.3 Overzicht antwoorden op de vraag: 'Noem twee nationale of internationale organisaties die zich in Vlaanderen bezighouden met vrede' (N=1029)

Naam organisatie	% (1ste + 2de)
Amnesty International	18,6
Vredeseilanden	14,0
11.11.11.	11,5
Pax Christi	8,4
UNICEF	7,6
Artsen zonder Grenzen	5,9
Oxfam Wereldwinkels	4,3
Greenpeace	3,2
Het Rode Kruis	2,8

Naam organisatie	% (1ste + 2de)
Gaia	2,1
Broederlijk delen	1,1
VN	1,1
Child Focus	0,8
VAKA	0,6
Damiaanactie	0,5
UNESCO	0,4
Witte Beweging	0,3
NAVO	0,2
de Kerk	0,2
Handicap International	0,2
Vrede vzw	0,1
Vredesactie	0,1
Jeugd en Vrede	0,1
Mothers for Peace	0,1
Andere organisatie	1,6
Weet niet/geen antwoord (bij 1e vraag)	45,2
Weet niet/geen antwoord (bij 2e vraag)	23,4

2.4

Oorzaken van oorlog en geweld

Naast de expliciete vraag naar het 'wat' van vrede is ook de vraag naar de oorzaken van het tegendeel, met name geweld en oorlog, een manier om te zien hoe de Vlamingen denken over vrede. Om dat te achterhalen hebben we onze respondenten tweemaal gevraagd om te kiezen tussen vijf – ook hier weer steeds in wisselende volgorde bevraagde – verschillende mogelijke oorzaken van oorlog en geweld. Hoewel enigszins arbitrair, zouden we de twee reeksen kunnen omschrijven als enerzijds omvattende de eerder concrete en directe, en anderzijds de meer algemene (abstracte) oorzaken van geweld en oorlog. In tabel 2.4 staan de keuzes voor beide reeksen oorzaken weergegeven. Voor bijna één Vlaming op drie is de strijd om natuurlijke rijkdommen de belangrijkste concrete oorzaak voor oorlog en geweld, op de voet gevolgd door rivaliteit tussen verschillende bevolkingsgroepen. Eén Vlaming op vijf wijt oorlog en geweld voornamelijk aan de oorlogszucht van de politieke leiders zelf die er de aanzet toe geven. Strijd om politieke autonomie en territorium vormen elk voor een kleine negen percent van de Vlamingen de voornaamste aanleiding tot oorlog en geweld.

Tabel 2.4 Oorzaken en 'diepere' oorzaken van geweld & oorlog (N=1029)

Oorzaken oorlog en geweld	%
De strijd om natuurlijke rijkdommen	30,0
Rivaliteit tussen verschillende bevolkingsgroepen	28,9
Oorlogszuchtige leiders	21,1
Territoriumstrijd	8,9
De strijd om politieke autonomie	8,6
Weet niet	2,5

Diepere oorzaken oorlog en geweld	
Religie	30,0
Een gebrek aan gelijke kansen	28,9
Economische ongelijkheid	21,1
Taal- en cultuurverschillen	8,9
Een gebrek aan democratie	8,6
Weet niet	2,5

We zien duidelijk een inhoudelijke tweedeling bij de Vlaamse zienswijze op de oorzaken van oorlog en geweld; de ene berustend op ‘anders-zijn’, de andere op ongelijkheid of een gebrek aan de voorwaarden voor gelijkheid.

Wanneer we nu naar de algemene of onderliggende oorzaken van oorlog en geweld kijken, stelt een 30 percent van de Vlamingen dat de belangrijkste oorzaak religie is; daarnaast ziet een kleine 10 percent Vlamingen taal- en cultuurverschillen als voornaamste oorzaak voor oorlog en geweld. Dit maakt dus dat goed vier op tien Vlamingen afkomst, taal en godsdienst als belangrijkste diepere oorzaken van geweld en oorlog beschouwt. Volgens de overige 60 percent van de Vlamingen liggen de oorzaken bij een gebrek aan economische gelijkheid, aan gelijke kansen en aan democratie. We zien duidelijk een inhoudelijke tweedeling bij de Vlaamse zienswijze op de oorzaken van oorlog en geweld; de ene berustend op ‘anders-zijn’, de andere op ongelijkheid of een gebrek aan de voorwaarden voor gelijkheid, waarbij de laatste zienswijze een iets grotere aanhang geniet. Op het eerste zicht lijkt dit verschil echter zijn oorsprong niet te vinden in verschillen in bredere maatschappijvisies, waarden of socio-demografische factoren. Enkel geslacht blijkt een significante, maar geringe rol te spelen, waarbij vrouwen meer geneigd zijn de algemene oorzaken van oorlog en geweld te zien in ongelijkheid en het gebrek aan voorwaarden voor gelijkheid (cijfers niet weergegeven in tabel). Wellicht is deze eenvoudige tweedeling wat te rudimentair om echt grote, significante verschillen aan de oppervlakte te krijgen. In de volgende hoofdstukken zal blijken dat de vernoemde onafhankelijke variabelen wel degelijk grote en logische verschillen blootleggen over hoe de Vlamingen denken over vrede en geweldloosheid.

2.5

Besluit: hoe definiëren Vlamingen vrede?

Door de band genomen, zijn Vlamingen het erover eens dat vrede in ieder geval iets goeds is, iets dat moet nagestreefd worden.

Het concept 'vrede' kent in de literatuur vele definities, en hoe het wordt ingevuld is gelieerd aan een heleboel maatschappelijke omstandigheden én individuele kenmerken. Vrede betekent ook voor de Vlamingen vele dingen. Wanneer ze het begrip horen, denken ze spontaan aan een heleboel zaken, waarvan de belangrijkste toch de afwezigheid van oorlog en geweld blijkt te zijn. Sommigen definiëren het begrip dan weer breder ('alle mensen overeenkomen'), abstracter ('de vredesduif') of net heel concreet ('vrede begint bij jezelf'; 'vrede en rust binnen je gezin'). Door de band genomen, zijn Vlamingen het erover eens dat vrede in ieder geval iets goeds is, iets dat moet nagestreefd worden. De vraag is nu: hoe denken de Vlamingen heel concreet over oorlog, geweld en vrede? Gaan deze eerder beschrijvende vaststellingen ook op wanneer ze worden afgezet tegen een heleboel andere variabelen? Welke rol spelen bijvoorbeeld geslacht en opleidingsniveau nu echt in hoe over die concepten gedacht wordt? En in hoeverre zetten de Vlamingen zich zelf ook effectief in voor een vreedvoller wereld, en zijn ze bereid tot meer actie? Op deze vragen zoeken we een antwoord in de volgende hoofdstukken van dit onderzoeksrapport.

3

*Wat denken
Vlamingen over 'vrede'*

3.1

Attitudevorming over vrede

Alvorens in te gaan op wat de Vlamingen anno 2006 denken over vrede, bespreken we kort de relevante literatuur en eerder onderzoek hierover. In hoofdstuk 1 werd reeds in algemene termen gesproken over wat de publieke opinie stuurt. In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de individuele kenmerken die de vredesattitude mee vorm geven.

De zin of onzin van vrede, alsook de nood aan het gebruik van geweld en oorlog als probleemoplossing worden niet door iedereen gelijk ervaren. In de literatuur vinden we een – zij het heel beperkt – aantal algemene indicaties voor hoe mensen denken over vrede, in de meeste gevallen hier gedefinieerd als een staat van niet-oorlog. Veelvuldig onderzoek heeft aangetoond dat in het denken over vrede en oorlog significante genderverschillen bestaan: zonder hier dieper op eventuele redenen in te gaan, blijken vrouwen in de regel een stuk ‘vredelievender’ te zijn dan mannen (zie onder andere Rosenbaum en Rosenbaum, 1973; Elshtain, 1985; Lester, 1993; Peterson en Runyan, 1993). Ook over de opvattingen over geweld en geweldloosheid lijkt eenzelfde significant genderverschil te bestaan (Goss 2001). Nochtans is dit genderverschil niet universeel, zo blijkt uit een studie van Tessler, Nachtwey en Grant (1999). Bij een vergelijking van de opvattingen van mannen en vrouwen over het Israelisch-Palestijns conflict in een aantal landen/regio's in het Midden-Oosten, bleken de genderverschillen niet op te gaan, waarbij een mogelijke verklaring ligt in de nabijheid van – en de betrokkenheid bij – het conflict. Hoe dichterbij het conflict bij huis is, hoe meer mannen en vrouwen hetzelfde denken over vrede en oorlog; ook de dagelijkse betekenis van deze concepten zelf bepaalt dus voor een groot deel hoe er daarover wordt gedacht.

Ook een aantal typische persoonlijkheidskenmerken zijn klassieke voorspellers van attitudes inzake vrede en oorlog zoals bijvoorbeeld vijandigheid, koppigheid en de nood aan orde, maar replicatieonderzoek heeft uitgewezen dat hun relevantie niet blijvend is doorheen de tijd (Lester, 1993). Bothwell en Kennison (2004) echter hebben een onderzoek gevoerd naar de variatie in de attitudes van Amerikanen tegenover de aankomende oorlog in Irak, begin 2003. Zij bouwen verder op eerder onderzoek, waaruit bleek dat personen die een autoritaire opvoeding hebben gehad eerder geneigd zijn om oorlog te steunen dan mensen met een eerder egalitaire opvoeding.

Op basis van de kenmerken van de 'dogmatische persoonlijkheid', zoals opgesteld door Milton Rokeach, en die op zich een verfijning van Adornos 'autoritaire persoonlijkheid' was, ontwikkelden Bothwell en Kennisson (ibid.) een schaal van 'cognitieve rigiditeit'. Daarvoor haalden ze de mosterd bij Rokeach (geciteerd in Bothwell en Kennisson, 1994: 467) die stelt dat een autoritaire opvoeding leidt tot enge en primitieve opvattingen (closed-minded value system) over zaken als:

whether the world we live in is friendly or hostile, what the future has in store for us, the adequacy of the self, and what must be done to alleviate feelings of inadequacy. It is assumed that the more closed the system, the more will the content of such beliefs be to the effect that we live alone, isolated and helpless in a friendless world; that we live in a world where the future is uncertain; that the self is fundamentally unworthy and inadequate to cope alone with this friendless world; and that the way to overcome such feelings is by a self-aggrandizing and self-righteous identification with a cause, a concern with power and status, and by a compulsive self-proselytization about the justice of such a cause.

Bothwell en Kennisson (1994) stelden aan de hand van deze opvattingen een aantal vragen op die samen de 'cognitieve rigiditeitschaal' uitmaakten, en relateerden die schaal met antwoorden op vragen waaruit een oorlogsattitudeschaal werd geconstrueerd. Conclusie: beide schalen vertonen een duidelijk significant verband. Zo leggen de auteurs de link tussen persoonlijke gevoelens van onveiligheid, een paranoïde wereldbeeld en gevoeligheid voor dreiging met een verhoogde steun voor oorlog. Een verband dat trouwens sterker is voor mannen dan vrouwen.

Laten we de zaken wat concreter maken door in te gaan op een concrete case: de houding van de Belgische bevolking ten aanzien van de oorlog in Irak. In tabel 3.1 bekijken we enkele individuele variabelen die relevant zouden kunnen zijn volgens de theorie van de individuele attitudevoorspelling en proberen anti-oorlogsgevoelens (of vredelievendheid) te verklaren. De afhankelijke variabele, de anti-oorlogsschaal, is eenvoudig samengesteld als de optelsom van verschillende stellingen over de oorlog (zie tabel 1.2), die gehercodeerd zijn in 0, overeenkomend met een pro-oorlogsstandpunt, en 1, met een standpunt tegen oorlog. De schaarse hoeveelheid verklarende variabelen ligt aan de basis van de lage verklaarkracht van het gehele model, maar we kunnen wel duidelijk zien welke persoonlijke eigenschappen een rol spelen in het al dan niet afkeuren van oorlog in Irak.

Tabel 3.1 Lineaire regressie ter voorspelling van anti-oorlogsgevoelens in de Belgische publieke opinie in de aanloop naar de oorlog in Irak, februari 2003 (N=507)

Anti-oorlogsgevoelens voorspeld door:		β
Geslacht	man – vrouw	,159***
Leeftijd	in jaren	n.s.
Opleiding	in aantal jaren	n.s.
Wonend in grootstad	nee – ja	n.s.
Niet gelovig	nee – ja	,151**
Links-Rechtspositie	links – rechts 1 tot 7	-,155***
Optimistisch over:		
Eigen toekomst	Heel optimistisch (1) – heel pessimistisch (5)	n.s.
Toekomst komende generaties	Heel optimistisch – heel pessimistisch	n.s.
Huidige toestand van de wereld	Heel optimistisch – heel pessimistisch	n.s.
Huidige kans op terroristische aanslagen in België	Heel groot – heel klein	,175***
Adj. R ²		,092

Noot: Sig. ***=,001 **=,01 *=,05.

Bron: EOS-Gallup Europe, 21-27 januari 2003

Allereerst blijkt dat ook in België, vrouwen significant meer anti-oorlogsstandpunten innamen dan mannen met betrekking tot de oorlog in Irak. Daarmee is het genderverschil in vredelievendheid, althans voor België, bevestigd. Leeftijd speelt geen rol, jong en oud hadden ongeveer even uiteenlopende standpunten voor/tegen een aankomende oorlog, wat inhoudt dat er geen algemene tendens is tot een stijgend/dalend anti-oorlogsgevoel naarmate men ouder wordt. Ook opleiding is niet significant: wie lang heeft gestudeerd was niet meer tegen de idee van oorlog dan wie maar kort op de schoolbanken heeft vertoefd. Onderwijs is dus geen voorwaarde voor een groter gevoel van vredelievendheid. Ook wonen in de (groot)stad heeft geen significante verklarende kracht. Wel van significant belang is gelovigheid, waarbij verrassend genoeg niet-gelovigen meer vredelievende standpunten innemen dan gelovigen. Wanneer men gelovigheid beschouwt als een graadmeter voor behoudsgezindheid dan is de richting van het verband wel duidelijk. Bij mensen die zich ideologisch eerder links plaatsen zijn de anti-oorlogsgevoelens ook significant sterker aanwezig dan bij de meer rechtsgeoriënteerden.

Opmerkelijk zijn de drie variabelen over het optimisme over de toekomst van het individu zelf en toekomstige generaties, en de huidige toestand van de wereld. In tegenstelling tot wat we vanuit de 'cognitieve rigiditeitschaal' zouden verwachten is geen van de drie variabelen van onderscheidend belang in de verklaring van anti-oorlogsgevoelens. Anders gezegd, mensen die eerder voor een oorlog tegen Irak zijn, zijn niet pessimistischer over deze drie zaken dan mensen die meer tegen de idee van een oorlog zijn. Wat dan weer wel van belang is, is de mate waarin de kans op een terroristische aanslag in België reëel acht. Hoe meer dit het geval is, hoe meer men een aankomende oorlog gerechtvaardigd vindt. Mensen steunen de idee van oorlog dus meer naarmate hun eigen gevoel van 'internationale onveiligheid' groter is, waarvoor oorlog dan weer als een mogelijke oplossing zou kunnen worden beschouwd.

Samengevat wordt de publieke opinie ten aanzien van een reëel aankomende oorlog zowel op macro als op individueel niveau gevormd. Uit hoofdstuk 1 hebben we onthouden dat de publieke opinie inzake de oorlog in Irak in grote lijnen het heersende officiële overheidsstandpunt volgde (zie 1.3). Deze attitude wordt op individueel niveau verfijnd volgens het geslacht, de politieke positie, geloof en onveiligheidsgevoelens. De concrete data over de oorlog in Irak suggereren slechts een deel van de bepalende factoren waardoor individuele opinies omtrent vrede en oorlog in het algemeen gevormd worden. In het verdere onderzoek brengen we deze bepalende factoren meer gedetailleerd in kaart.

3.2

Algemeen: Visies op oorlog en geweld

In eerste instantie willen we nagaan hoe de Vlamingen aankijken tegen geweld en oorlog. We hebben daarbij bewust stellingen over 'kleine' vrede (geweldloosheid) én 'grote' vrede (oorlog) samen voorgelegd aan de respondenten om te zien in hoeverre ze samenhangen. Met andere woorden: in welke mate leggen Vlamingen de link tussen die 'kleine' en 'grote' vrede? Voor de Vlaamse politici die in de focusgroep zijn bevraagd, zijn het duidelijk twee kanten van hetzelfde fenomeen: *'Het is zoals de micro- en macro-economie op de verschillende niveaus van vrede die we aanvullen of versterken'* (Roel Deseyn, Focusgroep politici, 24/10/2006). Of zoals Katrien Hertog van Pax Christi het verwoordt: *'Het is een zelfde soort energie'* (Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). Voor Rudy Demeyer van 11.11.11 zijn er inderdaad raakvlakken, maar zijn het toch twee duidelijk te onderscheiden zaken: *'tolerantie, geen gebruik van geweld, preventief optreden, geen voelbare ongelijkheid, geen te grote frustraties,... dat speelt zowel in eigen land als op internationaal niveau, maar het is niet hetzelfde'* (Focusgroep middenveld, 25/10/2006). Jef Maes van Asco Industries N.V., tenslotte ziet geen link: *'Een oorlog kan uw economie en de werking van uw democratie onderuit halen. Maar problemen met geweldloosheid binnen de eigen samenleving tasten die economische waarde helemaal niet aan.'* (Focusgroep bedrijfswereld en vakbonden, 25/10/2006). Voor hem zijn het daarom twee totaal aparte fenomenen.

Tabel 3.2 Mate waarin de Vlamingen het eens zijn met de stellingen over geweld, oorlog en vrede (N=1024)

		Oneens	Neutraal	Eens
1	De overheid moet ervoor zorgen dat huidige en toekomstige generaties geïnformeerd blijven over de waanzin en horror van oorlog.	6,2	9,0	84,2
2	Zolang er mensen zijn, zal er oorlog bestaan.	9,1	7,3	83,3
3	Fysiek geweld kan nooit de oplossing voor problemen zijn.	15,8	6,9	76,9
4	Geweld is altijd een teken van onmacht en frustratie.	15,2	11,6	72,5
5	Met geweld kan nooit vrede worden afgedwongen.	19,2	9,7	70,7
6	Ik kan zelf bijdragen tot een geweldloze samenleving.	23,4	18,8	57,2

		Oneens	Neutraal	Eens
7	Ik kan zelf bijdragen tot een vredevolle wereld.	24,5	20,1	54,4
8	Vrede is een luxethema. Ik ben al lang blij dat ik mezelf en mijn gezin kan onderhouden.	34,9	15,2	48,8
9	Protest en betogingen tegen oorlog hebben nog nooit iets uitgehaald.	36,4	18,2	44,8
10	De doodstraf moet terug worden ingevoerd	57,7	9,9	32,0
11	Oorlog is ver van mijn bed.	46,7	22,8	29,5

Noot: De categorieën van deze stellingen werden als volgt gecodeerd: 'Oneens' = helemaal oneens + eerder oneens; 'Neutraal' = noch eens, noch oneens; 'Eens' = eerder eens + helemaal eens; Niet weergegeven is het percentage 'weet niet/geen antwoord'

We legden onze respondenten een batterij met stellingen voor (Tabel 3.2). Uit de antwoorden van de bevroegde Vlamingen blijkt een zeker spanningsveld. Aan de ene kant beschouwt men oorlog als iets onvermijdelijk. Ruim 8 op 10 Vlamingen is het eens met de stelling 'zolang er mensen zijn, zal er oorlog bestaan' (stelling 2). Aan de andere kant vinden evenveel mensen dat de overheid haar burgers moet informeren over de gruwelijkheid van oorlog (stelling 1). Een grote meerderheid van de Vlamingen (tussen de 71 en 77%) keurt het gebruik van geweld ook af of ziet geweld niet als een middel om vrede af te dwingen. Uit een factoranalyse, een statistische techniek om na te gaan in hoeverre verschillende stellingen één onderliggend fenomeen meten, blijkt ook dat deze stellingen over geweld (3-4-5) sterk samenhangen met stelling 1. Hieruit blijkt dat Vlamingen geweld en oorlog niet los zien van elkaar maar dat het impliciet om dezelfde dimensie gaat.

De grote meerderheid beschouwt oorlog en geweld als verwerpelijk of onproductief, maar wel als iets eigen aan onze wereld. Over de vraag in hoeverre men zelf iets kan doen tegen oorlog en geweld zijn de Vlamingen dan ook sterk verdeeld. Ongeveer 57% is van mening dat hij of zij zelf kan bijdragen tot een geweldloze samenleving, niet veel minder mensen (54%) geloven ook dat ze kunnen bijdragen tot een vredevolle wereld. Aan de andere kant beschouwt 49% van de mensen vrede als een 'luxethema'. Over de zin van vredesbetogingen en protesten blijkt de verdeeldheid het meest duidelijk: volgens 45% hebben ze nooit iets uitgehaald, 36% is het daar niet mee eens. De vredesbewegingen en organisaties zoals 11.11.11 of Amnesty International die we in de focusgroepen aan het woord lieten, zijn het daar uiteraard niet mee eens. Voor hen hangt het succes af van het bedoelde resultaat: *'Als je zegt dat je een conflict hebt verhinderd of je hebt verhinderd dat de kernwapens geïnstalleerd werden, dan niet. Maar ik denk dat de vredesbeweging er vaak in geslaagd is om bepaalde zaken hoog op de politieke kalender te plaatsen, en te houden met misschien resultaat op lange termijn.'* (Ludo De Brabander, Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). Ook andere mensen uit het middenveld wijzen naar de druk die van het protest uitgaat op politici én op het creëren van een draagvlak bij het publiek. *'De oorlog in Irak is er wel gekomen, maar doordat je in een aantal landen zo'n sterke tegenbeweging hebt gehad, zijn mensen wel veel kritischer naar een oorlog beginnen kijken.'* (Rudy Demeyer, Focusgroep middenveld, 25/10/2006).

Uit de eerder aangehaalde factoranalyse blijkt dat vrede als een luxethema beschouwen en niet geloven in straatprotest, sterk samenhangen. Het zijn ook deze mensen die oorlog gemakkelijker als een ‘ver van hun bed show’ bestempelen (stelling 11). Alle drie de stellingen verwijzen naar een gevoel van onverschilligheid en onmacht ten aanzien van oorlog in de wereld. Dit gevoel is sterker aanwezig bij de oudere en lager geschoolde respondenten. Opvallend is wel dat deze ‘onmachtstellingen’ ook sterk positief samenhangen met een stelling over het herinvoeren van de doodstraf (niet in tabel).

De grote meerderheid beschouwt oorlog en geweld als verwerpelijk of onproductief, maar wel als iets eigen aan onze wereld.

Verder in dit hoofdstuk bespreken we meer gedetailleerd hoe Vlamingen aankijken tegenover hun eigen bijdrage aan vrede. In hoofdstuk 5 wordt dan de potentiële en effectieve actiebereidheid van de Vlamingen in verband met oorlog en geweld doorgelicht. Eerst gaan we dieper in op de houding van de Vlaming ten aanzien van persoonlijk geweld en militair ingrijpen.

3.3

Persoonlijk geweld en militair ingrijpen: (on)aanvaardbaar?

Persoonlijk geweld

De eerder besproken stellingen leren ons dat oorlog en geweld over het algemeen door de Vlaming worden afgekeurd. Dat betekent echter niet dat ze in geen enkele situatie als legitiem kunnen worden beschouwd. We peilden daarom in welke situatie de Vlaming zelf geweld zou gebruiken en onder welke voorwaarden hij of zij een militaire actie als aanvaardbaar bestempelt.

Slechts een kleine minderheid van de Vlamingen ziet zichzelf onder geen enkele voorwaarde geweld gebruiken.

Slechts een kleine minderheid van de Vlamingen (6%) ziet zichzelf onder geen enkele voorwaarde geweld gebruiken. Meer dan acht op de tien Vlamingen overweegt geweld om zijn partner of zijn kinderen te beschermen, tweederde overweegt ook geweld als men zelf wordt bedreigd of aangevallen. De overige voorgelegde situaties worden veel minder frequent vermeld. Boos of beledigd zijn, is veelal geen reden voor geweld. Toch sluiten vier op de tien Vlamingen geweld niet uit om zijn of haar bezittingen veilig te stellen. Zij wijken op dat punt af van wat onze wetgeving voorschrijft, namelijk dat geweld enkel legitiem is in geval van wettige zelfverdediging.

Tabel 3.3 'In welke omstandigheden zou u zelf geweld gebruiken?' (N=1022)

		% akkoord
1	Als mijn partner of kinderen bedreigd worden	83,1
2	Als ik persoonlijk fysiek bedreigd word of word aangevallen	65,0
3	Als mijn persoonlijke bezittingen bedreigd worden	39,7
4	Als men mij onrechtvaardig behandelt	18,3
5	Als men mij of mijn naasten beledigt	16,4
6	Als ik heel erg boos ben	11,5
7	Nooit	6,0

Wanneer we de verschillende situaties in Tabel 3.3 optellen krijgen we een schaal gaande van mensen die nooit geweld zouden gebruiken (6%) tot diegenen die in alle (voorgelegde) situaties geweld overwegen (4%). De helft van de bevroegde Vlamingen zou slechts in één of twee omstandigheden geweld overwegen. We kunnen nu door middel van een statistische analyse nagaan of bepaalde kenmerken van mensen maken dat ze sneller of juist zelden geweld zouden gebruiken. In Tabel 3.4 zien we dat de verschillen in socio-demografische kenmerken uiterst beperkt zijn. Wel is het zo dat naarmate men ouder is, men minder snel geneigd is om geweld te gebruiken. Opvallend is dat geslacht geen significant verschil oplevert: vrouwen zien zichzelf even vaak geweld gebruiken als mannen. Dit betekent nog niet dat ze dit ook effectief zouden doen, maar wel dat alvast de bereidheid aanwezig is. Iets meer vrouwen dan mannen overwegen nooit geweld te gebruiken, maar ook meer vrouwen achten geweld in de zes voorgelegde situaties niet ondenkbaar.

Tabel 3.4 Lineaire regressie op de houding ten aanzien van persoonlijk geweld.
(somscore van het aantal situaties waarin men zelf geweld zou gebruiken) (N=1026)

	Houding t.a.v. persoonlijk geweld
Geslacht (man – vrouw)	-,022
Leeftijd	-,095**
Opleiding (laag – hoog geschoold)	-,058
Gezagsgetrouwheid (laag – hoog)	,136***
Vertrouwen in medemens (laag – hoog)	,041
Onveiligheidsgevoel (laag – hoog)	,040
Sociaal kapitaal (laag – hoog)	-,055
Materialisme – postmaterialisme	-,011
Links-rechtsplaatsing (links – rechts 0 tot 10)	,110***
Verklaarde variantie (adjusted R ²)	.046

Noot: De coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde Beta's en hun significantie in een lineaire regressie met de houding ten aanzien van het eigen gebruik van geweld als afhankelijke variabele. Sig. ***=.001 **=.01 *=.05.

Deze bevinding lijkt alvast het stereotype van ‘mannen zijn gewelddadiger dan vrouwen’ te ontcrachten. Hoe valt dit verklaren? Voor een stuk zou de verklaring kunnen liggen in het feit dat mannen en vrouwen het begrip ‘geweld’ anders invullen. Als vrouwen geweld breder invullen dan mannen, dan kan dit tot gevolg hebben dat vrouwen zichzelf in evenveel (eigenlijk in meer verschillende) situaties geweld zien gebruiken. In de telefonische enquête werd er echter enkel een definitie gevraagd van vrede.

We kunnen deze lacune ten dele opvangen door gebruik te maken van informatie verzameld bij een 10.000-tal Vlamingen die in maart 2007 via het internet werden bevestigd. Deze steekproef is echter niet representatief met een duidelijke oververtegenwoordiging van jonge, hoogopgeleide respondenten die zichzelf eerder links in het politieke spectrum plaatsen^{IV}. Wel kan de informatie via deze paneeldeelnemers verkregen, als een eerste indicatie dienen. We vroegen hen in een gelimiteerde lijst van 14 mogelijkheden aan te geven wat volgens hen uitingen waren van geweld. In Tabel 3.5 rangschikken we de resultaten van meest tot minst aangestipte activiteiten als uiting van geweld en maken we het onderscheid man/vrouw. In de uiterst rechtse kolom is het significantieniveau van het verschil tussen de mannen en de vrouwen weergegeven door middel van een zogenaamde Mann-Whitney U test. Wanneer deze test een significant resultaat geeft (d.i. kleiner dan .05), dan kunnen we met een heel grote zekerheid (95% zekerheid) zeggen dat vrouwen en mannen er een andere mening op na houden.

Tabel 3.5 ‘Welke van de volgende zaken beschouwt u als uitingen van geweld?’ (in %) (meerdere antwoorden mogelijk)

Uiting van geweld...		Man	Vrouw	Sig. M-W U test
1	Dreigen met een vuurwapen	97,3	98,6	,000
2	Dreigen met een mes	96,5	98,0	,000
3	Slagen en stampen	91,5	94,5	,000
4	Het gebruik van een mes	88,0	87,5	,427
5	Intimideren van anderen	74,6	83,2	,000
6	Trekken aan iemands haar	73,1	69,7	,000
7	Pesten van anderen	65,8	73,0	,000
8	Spugen	65,9	63,1	,008
9	Een racistische opmerking	54,5	67,5	,000
10	Duwen en trekken	52,2	56,2	,000
11	Roepen en schelden	48,7	57,2	,000
12	Seksistische uitspraken	43,0	58,1	,000
13	Een misplaatste grap	12,7	13,7	,141
14	Een tik geven aan je eigen kind als het iets heeft mispeuterd	11,9	13,9	,006
Schaal (gemiddelde)		8,7	9,3	,000
N		6781	3111	

Noot: de schaal is een sommatie van het aantal aangestipte items (0=‘geen enkel item is een uiting van geweld’; tot 14=‘alle items zijn een uiting van geweld’)

IV Voor meer informatie over het Internetpanel zie een eerdere onderzoeksnota op www.m2p.be.

De resultaten in Tabel 3.5 geven inderdaad een eerste indicatie dat vrouwen er een systematisch bredere definitie van geweld op nahouden dan hun mannelijke collega's: gemiddeld duiden zij 9,3 items aan, mannen 8,7. Een verschil dat (met 99% waarschijnlijkheid) niet aan het toeval te wijten is. In tien van de twaalf items waar de Mann-Whitney U test een significant verschil weergeeft, zeggen vrouwen bovendien gemiddeld vaker dat het om een uiting van geweld gaat. Zo wordt bijvoorbeeld het pesten van anderen door vrouwen sneller als een vorm van geweld beschouwd. Het is in de toekomst allicht aangewezen in onderzoek naar geweld rekening te houden met de mogelijke verschillende invulling van het begrip door beide seksen.

Laat ons terugkeren naar Tabel 3.4. gebaseerd op de representatieve telefonische bevraging. Naast de socio-demografische variabelen blijken de andere houdingen en opvattingen van de Vlamingen evenmin een sterke verklaring voor het (potentieel) gebruik van persoonlijk geweld. Enkel de links-rechtsplaatsing en de zogenaamde 'gezagsgetrouwheid' van de Vlamingen blijken significant samen te hangen met de houding ten aanzien van het gebruik van geweld. Mensen die meer belang hechten aan een strenge opvoeding, gezag en leiderschap, zien zichzelf in meer situaties geweld gebruiken. Over het algemeen slagen we er maar in om amper 5% van de variatie te verklaren. Dat betekent dat het potentieel gebruik van persoonlijk geweld in verschillende situaties moeilijk valt toe te schrijven aan één bepaalde groep mensen. In wat volgt, gaan we na of dit voor de houding ten aanzien van 'geweld door de staat', of militair ingrijpen wel het geval is.

Militair ingrijpen

Heel algemeen kunnen we stellen dat de Vlamingen militair ingrijpen wat minder rechtvaardigen dan persoonlijk geweld in de bedreigende situaties die we hierboven bespraken. Dat heeft natuurlijk te maken met de manier waarop de vragen gesteld worden waarbij de persoonlijke geweldsvragen impliciet om de respondent en zijn zelfverdediging draaien, terwijl het bij de 'militaire' vragen primair om anderen gaat. Bijna 10% van de Vlamingen vindt een militaire actie in geen enkele situatie te verantwoorden (Tabel 3.6). Hierbij moeten we wel opmerken dat er geen enkele stelling zeer expliciet peilde naar een situatie waarbij ons land daadwerkelijk wordt aangevallen. 58% van de Vlamingen vindt militaire actie gerechtvaardigd om mogelijke terroristische aanslagen te vermijden, 52% als er in een land grove schendingen van de mensenrechten plaatsvinden. Voor de andere situaties zakt de steun onder de helft van de bevolking. Dat deze percentages relatief laag zijn, houdt mogelijk verband met de oorlog in Irak waar het militair ingrijpen door de VS en bondgenoten bijna dagelijks in de media zijn tekortkomingen en problemen toont. De meerderheid van de Vlamingen lijkt op dit moment duidelijk gekant tegen een zogenaamde 'pre-emptive strike'. De angst voor mogelijke toekomstige oorlogsdaden kan voor 70% geen reden zijn om militair ingrijpen te rechtvaardigen.

Tabel 3.6 'Omwille van welke redenen is militair ingrijpen volgens u gerechtvaardigd?' (N=1026)

		% akkoord
1	Om mogelijke terroristische aanslagen te vermijden	57,6
2	Als in een land grove schendingen van de mensenrechten plaatsvinden.	52,3
3	Indien een land een ander land binnenvalt of bezet	45,2
4	Als een land ervan verdacht wordt massavernietigingswapens te fabriceren	41,0
5	Als het ons eigen land ten goede komt	31,0
6	Uit angst voor toekomstige oorlogsdaden van een ander land	30,2
7	Nooit	9,8

Wanneer we net als bij het gebruik van persoonlijk geweld een somscore maken van de situaties waarin de Vlamingen militair ingrijpen gerechtvaardigd vinden, dan krijgen we een zeer gelijke spreiding gaande van militair ingrijpen is 'nooit' legitiem (10%) tot militair ingrijpen is gerechtvaardigd voor al de zes voorgelegde redenen (8%). Net als bij de statistische analyse om de houding ten aanzien van het eigen geweld te verklaren, blijken weinig variabelen significant te zijn (tabel 3.7). Zo zijn mannen niet sneller geneigd militair ingrijpen te rechtvaardigen dan vrouwen, wat ingaat tegen de resultaten van het eerder geschetste onderzoek in het begin van dit hoofdstuk. Daarnaast biedt opnieuw de gezagsgetrouwheid van de Vlamingen een verklaring voor de houding ten aanzien van militair ingrijpen. Opvallend is wel dat een meer linkse ideologische zelfplaatsing geen invloed heeft op de houding ten aanzien van militair geweld. Een zekere kennis van de internationale politiek daarentegen heeft wel een bescheiden significante bijdrage: respondenten die hoger scoren op de schaal van 'geïnformeedheid' (zie hoger) zijn minder voor het gebruik van militair geweld. Al bij al blijft de verklaarde variantie met 7% erg beperkt. Wanneer we in een tweede model naast de in het eerste model opgenomen variabelen echter de eerder geconstrueerde schaalvariabele met betrekking tot persoonlijk geweld toevoegen, stijgt de verklaarde variantie naar 19% (zie Tabel 3.7, model 2). De persoonlijk-geweldsvariabele is sterk significant. Mensen die zichzelf in meer situaties persoonlijk geweld zien gebruiken, zijn ook vaker voorstander van militair ingrijpen. Het verband tussen persoonlijk geweld en geweld door de overheid is bijzonder sterk. Kunnen we daaruit ook afleiden dat een meer gewelddadige samenleving, sneller zal overgaan tot militaire actie? Deze data lijken het alvast niet tegen te spreken. Het is echter ook niet uit te sluiten dat veelvuldig militair ingrijpen het persoonlijk geweld in een samenleving doet toenemen. Verder onderzoek lijkt aangewezen om de richting van de relatie nader te onderzoeken.

Mensen die zichzelf in meer situaties persoonlijk geweld zien gebruiken, zijn ook vaker voorstander van militair ingrijpen.

Tabel 3.7 Lineaire regressie op de houding ten aanzien van militair ingrijpen
(somscore van het aantal gevallen waarin militair ingrijpen gerechtvaardigd is). (N=1020)

	Model 1: Houding t.a.v. militair ingrijpen	Model 2: Houding t.a.v. militair ingrijpen
Geslacht	,027	,039
Leeftijd	-,060	-,029
Opleiding	-,066	-,049
Gezagsgetrouwheid	,120**	,073
Vertrouwen in medemens	,054	,040
Onveiligheidsgevoel	,071	,058
Sociaal kapitaal	-,022	-,003
Materialisme – postmaterialisme	-,063	-,059
Links-rechtsplaatsing	,065	,027
Kennis van Internationale Politiek	-,090*	-,078*
Houding tav van persoonlijk geweld	–	,355***
Verklaarde variantie (adjusted R ²)	,070	,189

Noot: De coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde Beta's en hun significantie in een lineaire regressie met de houding ten aanzien van de rechtvaardiging van militair ingrijpen. Sig. ***=.001 **=.01 *=.05.

Militair ingrijpen en het Belgische leger

Nauw verbonden met de opvattingen over militair ingrijpen is de houding van de Vlamingen ten aanzien van het eigen Belgische leger. Over de toekomst van het leger zijn de meningen opnieuw vrij verdeeld (zie Tabel 3.8). Haast niemand is voorstander van het afschaffen van het Belgische leger (5%), maar ook diegenen die pleiten voor een sterker leger zijn eerder beperkt (18%). Het grootste deel van de Vlamingen opteert voor het behoud van de huidige situatie (26%), voor een leger dat gespecialiseerd is in humanitaire acties (25%) of voor het opgaan van onze strijdkrachten in een Europese legermacht (26%).

Veel Vlamingen zien een rol weggelegd voor ons leger, maar eerder op humanitair vlak of opgenomen binnen een breder, internationaal kader.

Veel Vlamingen zien dus nog wel een rol voor ons leger weggelegd, maar eerder op humanitair vlak of opgenomen binnen een breder, internationaal kader. Het feit dat bijna de helft van de Vlamingen vindt dat enkel de Verenigde Naties toelating kunnen geven om militair geweld te gebruiken tegen een ander land, sluit hierbij aan (Tabel 3.9). Ook de meeste focusgroepdeelnemers zien de VN instantie idealiter als de enige die toelating kan geven. In tegenstelling tot de Vlaamse politici, maakten de mensen van de vredesbeweging en het middenveld wel meteen de opmerking dat een eventuele toelating van de VN vandaag daarom een oorlog nog niet politiek legitiem maakt: *‘Als je kijkt naar de arm-twisting, de opschorting van hulp achter de schermen om landen te dwingen standpunten te volgen in de Veiligheidsraad, dan is de VN een evenwichtspel.’* (Rudy Demeyer, Focusgroep middenveld, 25/10/2006).

Tabel 3.8 ‘Wat voor een toekomst vindt u het beste voor het Belgische leger?’ (N=1018)

		%
1	Het Belgische leger moet blijven zoals het is.	25,8
2	Het Belgische leger zou moeten opgaan in een centraal Europese legermacht.	25,7
3	Het Belgische leger zou zich enkel nog moeten bezighouden met humanitaire acties.	24,7
4	Het Belgische leger moet zeker niet worden afgebouwd. Elk land heeft een sterk leger nodig.	18,2
5	Het Belgische leger zou moeten worden afgeschaft.	4,6
Totaal		100

Tabel 3.9 De mate waarin de Vlamingen het eens zijn met stelling over oorlog en vrede in internationaal perspectief (N=1024)

		Oneens	Neutraal (+weet niet)	Eens
1	Europa moet zich specialiseren in de diplomatische oplossing van conflicten.	10,3	14,6	74,8
2	De Verenigde Naties zijn de enige instantie die toelating kunnen geven om militair geweld te gebruiken tegen landen.	32,8	19,7	47,3
3	Ons land heeft niets te betekenen op internationaal gebied, en heeft dus ook geen impact op internationale conflicten.	48,6	19,9	31,5
4	Door de politieke geschiedenis van Vlaanderen zijn de Vlamingen minder geneigd om een oorlog te steunen dan andere volkeren.	26,8	28,2	44,7

Wat niet duidelijk is, is of die Vlamingen die vinden dat de VN niet de enige instantie is die toelating kan geven om geweld te gebruiken (33%), ook vinden dat landen dit inderdaad autonoom moeten kunnen beslissen of dat ook bijvoorbeeld de EU zulke toelating kan verschaffen. Er is wel een overgrote meerderheid (75%) die voor Europa een diplomatische rol ziet weggelegd bij conflicten. De rol voor de VN en Europa sluiten voor bijna de helft van de Vlamingen niet uit dat ons eigen land ook een rol van betekenis kan spelen bij internationale conflicten; wellicht niet zozeer militair, maar eerder op basis van de Belgische traditie van overleg en compromisvorming. Iets wat toch werd onderschreven door de mensen uit de vredesbeweging en het sociale middenveld, al maakte men wel de kanttekening dat we die rol kunnen spelen omdat we slechts een kleine speler zijn: *'Als klein land doen wij niet aan grote machtspolitiek.'* (Filip Reyniers, Focusgroep middenveld, 25/10/2006). *'We worden dan ook niet als een bedreiging gezien, waardoor je snel de positie krijgt om compromissen te zoeken.'* (Rudy Demeyer, ibid.). Een andere denkpiste is de afwezigheid van een Vlaams en Waals leger: *'Het feit dat men nooit een eigen leger heeft kunnen inzetten, kan betekenen dat men naar andere manieren is moeten gaan zoeken, andere dan militaire, om conflicten op te lossen'*, aldus Nicole Van Bael (Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006).

De idee van de 'vredelievende' Vlaming wordt door 45% van de bevraagde Vlamingen onderschreven.

Aansluitend bij die zogenaamde Belgische traditie om conflicten uit te praten, is er de vaak gehoorde stelling dat Vlamingen door hun politieke geschiedenis minder dan andere volkeren geneigd zouden zijn een oorlog te steunen. Jan Roegiers, bijvoorbeeld, is er van overtuigd dat *'de drang naar rust en vrede voor een stuk in onze genen zit doordat Vlaanderen doorheen de eeuwen het slagveld is geweest van heel wat oorlogen'* (Focusgroep politici, 24/10/2006). Voor andere politici blijkt dit een meer betwistbaar gegeven, net als bij mensen uit de vredesbeweging trouwens. Al bekijken sommige het eerder pragmatisch *'Er zijn een aantal argumenten die je gebruikt als vredesbeweging: 'wij hebben de verantwoordelijkheid, al is het maar als je aan de IJzer terugdenkt'. Argumenten die je gebruikt bijvoorbeeld in dossiers zoals over de landmijnen.'* (Nicole Van Bael, Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). Hiermee verwijzend naar de breed gekende historische referenties (de IJzer, maar ook WO I en II) die het makkelijker maken om het belang van bepaalde dossiers duidelijk te maken. Het 'pragmatisme' bestaat er dan in om in de communicatie naar de doelgroep je aan te sluiten op zijn specifieke culturele achtergrond en geschiedenis. De geschiedenis van Vlaanderen biedt dan ook eerder aanknopingspunten om de onzin van oorlog duidelijk te maken dan om grootmachtillussies te koesteren. De vertegenwoordigers van de bedrijfswereld zien die 'vredeswil' eerder bij enkele 'hardroepers' dan bij de hele bevolking (Jef Maes, Focusgroep bedrijfswereld en vakbond, 25/10/2006). Toch wordt de idee van de 'vredelievende' Vlaming door maar liefst 45% van de bevraagde Vlamingen onderschreven.

3.4

Een nieuwe wereldoorlog of terroristische aanslag: (on)realistisch?

De meeste Vlamingen sluiten een militair optreden, bij voorkeur onder een internationale vlag, niet uit. Betekent dit echter ook dat ze daadwerkelijk een nieuwe (atoom)oorlog vrezen of angst hebben voor een terroristische aanslag? Annemie Janssens, algemeen directeur van de KAV, stelt vast dat '9/11 – maar meer algemeen ook de globalisering, die tot in de huiskamer voelbaar is – er heeft voor gezorgd dat mensen vandaag de wereld niet meer ervaren als een vreedevolle plek' (Focusgroep middenveld, 25/10/2006). 57% van de Vlamingen is van mening dat de wereld er sinds de aanslagen van 11 september 2001 een stuk onveiliger op geworden is en zelfs iets meer dan de helft van de bevroagden acht een nieuwe wereldoorlog niet ondenkbaar. Een opvallend grote groep van Vlamingen (44%) ziet een conflict tussen Islam en Christendom aan de basis van een oorlog op wereldschaal. Allicht niet toevallig hangen de antwoorden op deze laatste stelling sterk samen met de stelling over de toegenomen onveiligheid naar aanleiding van de aanslagen op de WTC-torens in New York. Degenen die in een 'godsdiensoorlog' geloven, situeren zichzelf eerder rechts van het politieke spectrum, voelen zich vaker onveilig en scoren vooral hoger op de gezagsgetrouwheidschaal.

57% van de Vlamingen is van mening dat de wereld er sinds de aanslagen van 11 september 2001 een stuk onveiliger op geworden is en zelfs iets meer dan de helft van de bevroagden acht een nieuwe wereldoorlog niet ondenkbaar.

Tabel 3.10 De mate waarin Vlamingen het eens zijn met oorlogsdreiging en onveiligheid in de wereld (N=1022)

		Oneens	Neutraal (+weet niet)	Eens
1	België mag geen kernwapens op zijn grondgebied hebben.	22,3	10,4	67,0
2	Sinds de aanslagen van 11 september 2001 is de wereld een stuk onveiliger geworden.	28,5	14,4	57,1
3	Een echte wereldoorlog is nu niet meer denkbaar.	53,5	19,0	27,5
4	De volgende wereldoorlog zal er één zijn tussen Islam en Christendom.	29,7	25,9	44,0

Het internationaal terrorisme (Tabel 3.12) wordt door de Vlamingen als internationaal probleem nummer 1 gezien (38%), vóór de verspreiding van kernwapens (23%), het machtsverwicht van één land in de wereld (19%) en de illegale wapenhandel (18%). De kans dat ons land door een terroristische aanslag wordt getroffen, is volgens de grote meerderheid van de Vlamingen echter klein. Slechts 18% acht de kans (eerder) hoog dat er in België op dit moment een aanslag kan plaatsvinden (Tabel 3.11). Terrorismen wordt dus als een belangrijke dreiging beschouwd in de wereld, maar minder als iets waar we in eigen land bang voor moeten zijn. Terrorismen is voor de meeste Vlamingen dus iets abstracts, iets waarvan ze denken dat het hen niet zal overkomen. Maar dat weerhoudt er hen niet van om terrorismen als veruit het belangrijkste internationale probleem te beschouwen. Mogelijk gaan veel Vlamingen ervan uit dat het verzet van onze regering ten aanzien van de oorlog in Irak, onze kansen op getroffen worden door een aanslag, verkleinen.

Terrorisme wordt als een belangrijke dreiging beschouwd in de wereld, maar minder als iets waar we in eigen land bang voor moeten zijn.

Naast terrorismen wordt de verspreiding van kernwapens als een belangrijk internationaal probleem beschouwd. De recente internationale discussies en conflicten met Iran en Noord-Korea zijn daar allicht niet vreemd aan. Toch valt op dat ook tweederde van de Vlamingen geen kernwapens duldt op Belgische bodem (Tabel 3.10). Het geeft aan dat er voor de vele ‘bomspotting-acties’ van Vredesactie en Bomspotting vzw die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden om en rond Kleine Brogel, een groot draagvlak onder de bevolking bestaat.

Tabel 3.11 *Kans nu op terroristische aanslag in België (N=1029)*

Inschatting kans op aanslag in België	%
Heel laag	14,6
Eerder laag	40,1
Laag noch hoog	26,0
Eerder hoog	13,7
Heel hoog	4,1
Weet niet	1,5
Totaal	100

Tabel 3.12 *Prioriteit internationale problemen (N=1029)*

	% akkoord
1 Internationaal terrorisme	38,4
2 De verspreiding van kernwapens	23,3
3 Het machtsverwicht van één land in de wereld	19,1
4 Illegale wapenhandel	17,6
5 Weet niet/geen antwoord	1,6
Totaal	100

3.5

Oorlog en vrede: wie kan er iets tegen/voor doen?

Het spreekt voor zich dat regeringsleiders en internationale instellingen een belangrijke verantwoordelijkheid dragen ten aanzien van de vrede in de wereld. De Vlamingen zien echter ook een rol weggelegd voor de Belgische wetgever, het bedrijfsleven én zichzelf. Uit de inleiding van dit hoofdstuk bleek al dat een meerderheid van de Vlamingen vond dat men ook zelf een bijdrage kan leveren aan een geweldloze samenleving (57%) en een meer vredevolle wereld (54%).

We legden onze respondenten een aantal manieren voor hoe men zich kan inzetten voor vrede (Tabel 3.13). Slechts 1% van de Vlamingen is van mening zich helemaal niet te kunnen inzetten voor vrede door middel van de voorgelegde manieren. Een overgrote meerderheid denkt door het respectvol behandelen van anderen (87%) en het goed opvoeden van zijn kinderen (79%) een bijdrage te kunnen leveren. Dit is beduidend meer dan diegenen die positief antwoorden op de bijdrage voor een 'vredevolle wereld'. We merken wel op dat uit hoofdstuk 2 is gebleken dat veel mensen vrede zeer ruim interpreteren, en het zelfs als een soort (verdraagzame, vredevolle) houding beschouwen. Daardoor is het niet verassend dat een vrij grote groep Vlamingen van mening is dat ze zelf een bijdrage kunnen leveren aan vrede door zich te verdiepen in de gewoontes en geschiedenis van andere volkeren en culturen. Bij het begrip vredevolle wereld daarentegen wordt sneller aan internationale conflicten gedacht.

Slechts 1% van de Vlamingen is van mening zich helemaal niet te kunnen inzetten voor vrede door middel van de voorgelegde manieren.

Tabel 3.13 'Op welke manieren vindt u dat u zichzelf kan inzetten voor vrede?' (N=1029)

		% akkoord
1	Door iedereen met respect te behandelen	86,9
2	Door mijn kinderen goed op te voeden	79,2
3	Door mezelf te verdiepen in de gewoontes en geschiedenis van andere volkeren en culturen	39,7
4	Door bewust geen dingen te consumeren die uit oorlogsvoerende landen of regio's afkomstig zijn	33,8
5	Door niet bij een bank te gaan die investeert in bedrijven die zich rechtstreeks of onrechtstreeks verrijken met oorlogstuig	32,8
6	Niet	1,1

De meer politieke manieren (stelling 4 en 5) scoren beduidend lager, maar toch denkt één op drie Vlamingen ook door bewust te consumeren of ethisch te bankieren zich te kunnen inzetten voor vrede (zie ook 4.4). Door nu een eenvoudige somscore te construeren (zie ook hoger), krijgen we een idee van de houding van Vlamingen ten aanzien van een aantal concrete manieren om zich in te zetten voor vrede, gaande van 0 'op geen enkele manier' (1,4% van de Vlamingen) tot 5 'op alle mogelijke manieren' (14%). Een statistische analyse in Tabel 3.14 laat zien welke factoren kunnen verklaren waarom bepaalde mensen zich in meer situaties dan anderen een bijdrage voor vrede zien leveren. Er blijkt wederom geen significant onderscheid tussen vrouwen en mannen. Ouderen, mensen met meer vertrouwen in hun medemens (model 1 alleen), en vooral respondenten die zich politiek ideologisch eerder links plaatsen, geven aan in meer situaties een bijdrage te kunnen leveren voor vrede. Dat geldt ook voor mensen met veel sociaal kapitaal en 'post-materialisten'. De verklaarde variantie van het eerste model is echter bijzonder beperkt (4%). Als we in een tweede model echter de eerder besproken houdingen ten aanzien van het gebruik van persoonlijk en militair geweld toevoegen, stijgt de verklaringskracht aanzienlijk (26%). Maar de richting van het 'effect' van de mening over persoonlijke en militaire geweld gaat helemaal in de andere richting dan we verwachten. Mensen die *vaker* geweld overwegen of vaker militair ingrijpen gerechtvaardigd vinden, zijn *vaker* bereid zich in te zetten voor vrede. Dit gaat in tegen wat we instinctief zouden verwachten en is moeilijk te duiden. Gaat het om sociaal wenselijk antwoordgedrag? Mogelijk speelt het feit dat hier niet gevraagd wordt naar een feitelijk engagement maar naar een *potentieel* gedrag een rol. Verder in het rapport zal blijken dat zich *effectief* inzetten voor vrede wel samenhangt met een meer geweldloze houding (zie Tabel 4.3). We moeten ook wel opmerken dat door het toevoegen van de houding ten aanzien van militair geweld en persoonlijk geweld, plots ook andere variabelen sterker bijdragen aan de verklaring wie zichzelf ziet bijdragen tot vrede.

Tabel 3.14 Lineaire regressie op het leveren van een bijdrage voor vrede (somscore van het aantal manieren waarmee men denkt een bijdrage voor de vrede te leveren). (N=1020)

	Model 1: Bijdragen voor vrede	Model 2: Bijdragen voor vrede
Geslacht	,026	,023
Leeftijd	,075*	,115***
Opleiding	,022	,057
Gezagsgetrouwheid	-,060	-,133***
Vertrouwen in medemens	,080*	,052
Onveiligheidsgevoel	,029	-,005
Sociaal kapitaal	,079*	,098***
Materialisme – postmaterialisme	,068*	,094**
Links-rechtsplaatsing	-,116***	-,163***
Kennis van Internationale Politiek	,026	,066
Houding tav van persoonlijk geweld	–	,215***
Houding tav van militair geweld	–	,367***
Verklaarde variantie (adjusted R ²)	,036	,257

Noot: De coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde Beta's en hun significantie in een lineaire regressie met het aantal manieren waarmee men denkt een bijdrage te kunnen leveren voor vrede als afhankelijke.

Sig. ***=.001 **=.01 *=.05.

3.6

Vrede en wapenexportcontrole: Vlaanderen als eerste leerling van de (Europese) klas?

De meeste Vlamingen vinden dat ze zelf iets kunnen doen voor vrede, maar wijzen ook het bedrijfsleven op hun verantwoordelijkheid (76%) (Tabel 3.15). Dat blijkt ook en nog meer uitgesproken bij mensen uit het middenveld en de vredesbeweging in het bijzonder, met die kanttekening dat een sterk sturende en controlerende rol van de overheid noodzakelijk is: *‘wat betreft de morele verantwoordelijkheid... natuurlijk zijn ze moreel verantwoordelijk, maar op zich ben je niet veel met die vaststelling. Er moeten wettelijke instrumenten zijn.’* (Filip Reyniers, Focusgroep middenveld, 25/10/2006). *‘Een bedrijf moet winst maken in welke bedrijfstak ze ook zitten, dat is wat de aandeelhouders willen. Ethiek komt op de tweede plaats. Er zal ethiek zijn maar vooral winst, dat is de functie van een bedrijf. Dus moet de overheid wettelijke beperkingen opleggen. Want op het moment dat je het overlaat aan een zogezegde gedragscode die bedrijven moeten hebben, dan werkt dat niet.’* (Ludo De Brabander, Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). Katrien Hertog meent dat er wel degelijk ruimte is voor ethiek: *‘er wordt wel degelijk aan ethiek gedacht binnen bedrijven maar meer als PR-stunt dan als een echt authentieke bekommernis waarbij een duurzame ontwikkeling, vrede, centraal staan.’* (Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). De politici verwachten nochtans wel veel van de bedrijven zelf. Er is wapenexportcontrole en die moet gerespecteerd worden. Het hangt van geval tot geval af of bijvoorbeeld wapenexport kan of niet kan. Maar wat betreft *dual-use* technologie, blijven ze heel vaag over noodzakelijke regelgeving. Opvallend is dat de bedrijfswereld om precies dezelfde redenen als de vredesbewegingen menen zichzelf geen deontologie te kunnen opleggen: *‘Je mag niet proberen katholieker te zijn als de paus. Frankrijk is één van de grootste uitvoerders van wapens en technologie. Ze gaan niet liever hebben dan dat wij niets doen. Dus bedrijven kan je niet aan banden leggen.’* (Jef Maes, Focusgroep bedrijfswereld en vakbond, 25/10/2006). Jeroen Roskams van het ACV gaat hier niet mee akkoord: *‘ik ben het niet eens dat concurrentiekracht alles is. Er zijn andere waarden en andere zaken die een stuk belangrijker zijn, bijvoorbeeld democratie en mensenrechten kunnen in bepaalde gevallen voor een groot stuk belangrijker zijn. Ik ben absoluut niet van mening dat concurrentiekracht de enige toetssteen is waaraan moet afgemeten worden of bepaalde technologieën worden geproduceerd of uitgevoerd.’* (ibid.). Concurrentiekracht, maar ook tewerkstelling kunnen geen alibi voor de schending van de mensenrechten en democratische rechten zijn. Jeroen Roskams pleit er dan ook voor om de defensiegerichte industrie in Vlaanderen en België te reconverteren naar de productie van goederen en diensten voor niet militaire toepassingen en doeleinden.

Tweederde van de Vlamingen pleit tegen de uitvoer van wapens naar landen die in oorlog zijn, ook als kost dit jobs. De Vlaming is dus bereid een prijs te betalen voor deze houding. Al hopen velen wel dat een wapenwetgeving op Europees niveau dit kan vermijden. Dat is ook de mening van Jef Maes: *‘De industrie moet proberen haar competitieve positie te handhaven, wereldwijd op een fatsoenlijke manier, maar wanneer er oneerlijke concurrentie is, en die is er ook, dan kan je deontologie niet aan de industrie laten. Vandaar dat ik ook ben voor een deontologie opgenomen door de overheid. Maar op Europees vlak want men heeft een andere deontologie op Waals en Vlaams vlak, laat staan tussen Frankrijk en wij.’* (ibid.). Met betrekking tot het uitvoeren van wapens naar landen in oorlog, en wanneer dat wel of niet kan, legt Marc Van Bockstael de eindverantwoordelijk bij de VN Veiligheidsraad: *‘Voor mij is dat zeer simpel: ik bepaal niet zelf – ik heb misschien wel een aantal voorkeuren die ik het liefst zou hanteren, maar eigenlijk neem ik aan dat de zaken geregeld zouden moeten worden door de Veiligheidsraad. En die zouden moeten bepalen, idealiter, wie de goede en wie de slechte kant is.’* (ibid.).

Tweederde van de Vlamingen pleit tegen de uitvoer van wapens naar landen die in oorlog zijn, ook al kost dit jobs.

Slechts één derde van de Vlamingen wil een strenge wapenexportcontrole ook als de rest van Europa niet mee wil. De industrie is hier in principe niet tegen, maar, nogmaals, enkel wanneer de concurrentiepositie niet in gevaar komt: *‘als je de kaas aan uw neus voorbij laat gaan ten koste van tewerkstelling, dan staat de vakbond aan mijn deur. Je zit nu eenmaal in een maatschappij die regels heeft en die regels moeten voor iedereen hetzelfde zijn. Ik ga niet katholieker zijn dan mijn buur.’* (Jef Maes, ibid.)

De grootste uitdaging wat betreft regelgeving, lijkt toch te zitten in een eenduidige definitie van wat wapens zijn, zeker in het licht van de export van technologie en producten die componenten zijn van grotere wapensystemen. Onder de Vlamingen is de verdeeldheid wat dat betreft opvallend: 43% van de Vlamingen blijft problemen hebben met zulke export naar landen in oorlog, 34% dan weer niet, en 23% weet het niet goed. Jef Maes illustreert het probleem luisterrijk: *‘(...) Een bijl dient om een boom mee om te hakken, maar je kan er ook je schoonmoeder mee vermoorden...’* (ibid.). Deze uitspraak lijkt te suggereren dat het inbouwen van meer garanties op het eindgebruik van technologie en producten een eerste stap in de goede richting zou kunnen zijn.

We kunnen besluiten dat de Vlaming ook van het bedrijfsleven inspanningen en verantwoordelijkheid vraagt, maar beseft dat dit het best op Europees niveau gebeurt en in de eerste plaats voorzichtigheid vraagt voor de export van wapens naar landen in oorlog.

Tabel 3.15 Stellingen over de rol van het bedrijfsleven en de wapenwetgeving (N=1029)

		Oneens	Neutraal (+weet niet)	Eens
1	De wapenwetgeving in Vlaanderen moet niet strenger zijn dan in andere landen.	32,3	12,6	55,1
2	Een Vlaamse wetgeving rond wapenexport heeft geen zin. Zoiets moet Europees geregeld worden.	17,4	13,7	68,8
3	Ook bedrijven hebben hun verantwoordelijkheid voor vrede.	9,9	14,1	75,9
4	Onze bedrijven mogen geen wapens of militair materiaal uitvoeren naar landen die in oorlog zijn, ook al komen er daardoor bij ons jobs in gevaar.	18,6	13,8	67,6
5	Technologie, zoals beeldschermapparatuur, nachtkijkers of vliegtuigonderdelen zijn geen wapens en mogen dus onbeperkt worden uitgevoerd naar landen in oorlog.	42,7	23,0	34,2

3.7

Besluit: Wat denken de Vlamingen over vrede?

De overheid moet mensen informeren over de gruwel van de oorlog en bemiddelen bij internationale conflicten.

De Vlamingen zien oorlog als iets onvermijdelijk in onze wereld. Toch betekent dat voor velen niet dat we volledig machteloos zijn en er niks aan te doen valt. De overheid moet mensen informeren over de gruwel van de oorlog en bemiddelen bij internationale conflicten. Van het bedrijfsleven verwachten we dat ze haar verantwoordelijkheid neemt en geen wapens uitvoert naar landen in oorlog. De meerderheid vindt dat men ook zelf een bijdrage kan leveren, in de eerste plaats door een respectvolle houding t.o.v. anderen en een goede opvoeding van de kinderen.

Oorlog in de wereld staat voor vele Vlamingen niet volledig los van het geweld in onze samenleving. Geweld wordt afgekeurd en slechts een minderheid ziet er een middel in om problemen op te lossen. Toch geven opvallend veel Vlamingen toe dat ze in bepaalde situaties zelf geweld zouden overwegen. Voornamelijk om zichzelf of naasten te beschermen, maar bijna 40% denkt dat geweld ook aanvaardbaar is om persoonlijke bezittingen te vrijwaren. Vrouwen kunnen zichzelf even gemakkelijk voorstellen geweld te gebruiken als mannen. Dat geldt bijna voor alle bevindingen in dit onderzoek: de mening van vrouwen over vrede en geweldloosheid wijkt over het algemeen nauwelijks af van deze van mannen. Dat geweld en oorlog geen verschillende zaken zijn, valt ook af te leiden uit de houding van de Vlamingen ten aanzien van militair ingrijpen. Hoe sneller men zelf geweld overweegt, hoe gemakkelijker men militair ingrijpen gerechtvaardigd vindt. Over het algemeen is de Vlaming wel niet snel geneigd om militair ingrijpen te rechtvaardigen. Het lijkt er op dat de oorlog in Irak en de problematische situatie waarin het land zich nu bevindt, de meningen op dit vlak heeft beïnvloed. Al is deze stelling moeilijk hard te maken omdat we geen onderzoeksmateriaal hebben dat dateert van voor de Irak-oorlog en dat we met het nieuw ingezamelde materiaal kunnen vergelijken. Maar het feit dat de Vlamingen niet akkoord gingen met de oorlog in Irak, dat het vooropgestelde succes uitbleef en dat de media-aandacht voor de oorlog bijzonder groot was, doet vermoeden dat de oorlog in Irak de meningen van de Vlamingen over oorlog in het algemeen wel eens zou kunnen beïnvloed hebben.

Verder blijkt dat mensen met een betere kennis van de internationale politiek, minder vaak voorstander zijn van militaire actie.

Toch is de wereld voor een meerderheid van de Vlamingen er sinds de aanslagen van 11 september niet veiliger op geworden. Het internationaal terrorisme wordt gezien als de voornaamste bedreiging, al gelooft slecht een kleine minderheid dat ons land een potentieel doelwit vormt voor een terroristische aanslag. Naast terrorisme is er ook een zekere ongerustheid over kernwapens, allicht versterkt door de internationale discussie over de kernprogramma's van Iran en Noord-Korea. Maar ook de aanwezigheid van kernwapens op eigen bodem wordt door twee op de drie Vlamingen als problematisch beschouwd.

Het valt ten slotte op dat veel Vlamingen de vredesproblematiek in een breder Europees en internationaal kader zien. Zo zien velen de Verenigde Naties als de enige legitieme instantie die militair ingrijpen kan verantwoorden en van Europa verwachten we dat ze haar rol als bemiddelaar in conflicten volop uitspeelt. Ook op het wetgevende vlak zien de meeste Vlamingen heil in een Europese aanpak, ondermeer wat betreft de wapenwetgeving. Maar als de internationale gemeenschap niet mee wil, mag voor één op drie deelnemers aan ons onderzoek Vlaanderen wat voorop lopen. Is dit een mooi voorbeeld van de grote vredesgezindheid die het Vlaamse volk historisch heeft ontwikkeld? Bijna de helft van de Vlamingen gelooft dat deze bestaat, al twijfelen heel wat politici en bewegingsmensen aan deze vaak gehoorde stelling.

4

*Wat doen
Vlamingen voor
de ‘vrede’*

In de vorige hoofdstukken gingen we na hoe Vlamingen 'vrede' definiëren (perceptie) en wat ze over vrede en geweldloosheid denken (attitudes). Wat mensen denken en wat ze doen zijn echter twee verschillende dingen. In dit hoofdstuk zetten we een stap verder en kijken we wat Vlamingen zo al effectief ondernomen hebben ter bevordering van de vrede en wat ze zeggen te *zullen* ondernemen voor vrede. Voor vrede en geweldloosheid kan je als burger allerlei acties ondernemen, zowel in het dagdagelijkse leven als politiek. In de vragenlijst waarmee we de respondenten confronteerden, zaten een aantal vragen over hun effectief en potentieel gedrag inzake vrede en geweldloosheid. We legden de respondenten ten eerste een batterij vragen met mogelijke politieke acties voor vrede en geweldloosheid voor. Daarnaast vroegen we ook van welke verenigingen ze lid waren en of deze vereniging volgens hen opkwam voor vrede en geweldloosheid. We rapporteren in dit hoofdstuk eerst over de activiteiten, dan over de lidmaatschappen. Telkens gaan we ook na wat de beste 'voorspellers' zijn van dat engagement en of de perceptie en de attitudes bijdragen tot een engagement voor vrede en geweldloosheid. Daarnaast focussen we in een derde deel van dit hoofdstuk ook op de redenen waarom mensen zich *niet* engageren voor geweldloosheid, hoewel ze de zaak genegen zijn. Welke zijn de barrières tussen willen en doen? We doen dit laatste aan de hand van data over de deelnemers en niet-deelnemers aan twee grote anti-geweldmarsen in België in het voorjaar van 2006, de marsen tegen de racistische moorden in Antwerpen en 'de mars voor Joe' in Brussel. Vooraleer we daar mee starten pogen we eerst theoretisch wat meer zicht te krijgen op vredesactivisme en werken we de case van het verzet tegen de oorlog in Irak verder uit.

4.1

Vredesactivisme

Een stap verder dan het louter hebben van een opinie over een issue – zoals besproken in het vorige hoofdstuk over de vredesattitudes van de Vlamingen – is het expliciet maken van die opinie door middel van politieke actie. Dat kan gaan van eenvoudig lidmaatschap van een organisatie, passief (chequeboekactivisme) of actief, over het (niet) aankopen van bepaalde producten om ethische redenen, tot het ondertekenen van een petitie, deelname aan betogingen en specifieke actieformen. Maar zulk een activering is niet zomaar het automatische gevolg van het hebben van uitgesproken opinies. Uiteraard is dat de basisvereiste, maar daarnaast dient een heel aantal voorwaarden voldaan, alsook een heleboel psychische en fysieke barrières overwonnen, willen mensen hun politieke preferenties ook actief uitdrukken, zeker buiten de institutionele arena's.

Kort en eenvoudig gezegd: mensen nemen deel aan collectieve actie omdat ze dat *kunnen*, omdat ze dat *willen*, en omdat ze daartoe *gevraagd* zijn (Verba, Schlozmann & Brady, 1995). Mensen worden politiek actief als ze dat kunnen; met andere woorden, als ze daar voldoende kennis en competentie voor hebben, en als ze voldoende vrij te besteden tijd hebben (sociologen spreken soms van 'biografische beschikbaarheid' die bijvoorbeeld samenhangt met leeftijd). Mensen moeten dus ook de tijd hebben om zich actief te verwikkelen in politiek actief gedrag, wat in grote lijnen samenhangt met leeftijd, beroepssituatie en het al dan niet hebben van kinderen (zie o.m. Shusmann & Soule, 2006). Kortom, hoe meer mensen beschikken over tijd, competenties en vaardigheden, hoe sneller ze geneigd zijn om zich actief in te zetten rond een thema dat hen na aan het hart ligt. Wat ons meteen tot het tweede aspect van activering brengt: mensen worden gerekruteerd door een organisatie of gemobiliseerd voor deelname aan politieke actie, omdat ze dat willen. Ook dat *willen* is een complexe materie. In de eerste plaats gaat het om de gelijkenis tussen de denkwijze over het bewuste issue bij de organisatoren van een 'activiteit' en de eigen normen en waarden die de potentiële activist er op na houdt. Deze laatste gaan van partijvoorkeur en links-rechtsplaatsing in het politieke spectrum, over bredere algemene waarden (bv. materialistisch vs. universalistisch) tot politiek en sociaal vertrouwen (Barnes & Kaase 1979; Norris, 2002). Anders en heel eenvoudig gesteld: de denkwijze over het thema moet passen binnen het ruimere individuele denkkader. Omgekeerd wordt de manier

waarop over het thema wordt gedacht voor een stuk bepaald door dat denkkader. In de eerste plaats ervaren activisten vaak een gevoel van onrechtvaardigheid (injustice): het kan gaan om gevoelens van morele verontwaardiging; het feit dat er geraakt wordt aan bepaalde 'heilige' principes; een gevoel van illegitieme ongelijkheid of een 'suddenly imposed grievance', een gevoel van onmacht of misnoegdheid dat wordt veroorzaakt door plotse, onverwachte gebeurtenissen (gaande van het ontploffen van een kerncentrale tot daden van zinloos geweld). Maar op zich is dat niet voldoende: niet iedereen die op eenzelfde wijze en in eenzelfde gradatie denkt over een thema en verontwaardigd is, zal zich daar ook actief voor inzetten. Een tweede vereiste is dat mensen effectief overtuigd zijn van het nut van hun eigen inzet, en van de inzet van de groep waarvan ze deel gaan uitmaken. Dat houdt, ten derde, ook in dat er sprake is van een groepsgevoel, een collectieve identiteit die best kan worden begrepen als een oppositioneel bewustzijn: een *zij*, die de oorzaak van een probleem inhouden versus een *wij*, die de oplossing voor het probleem in handen hebben. Eens aan die drie individuele voorwaarden is voldaan, is er sprake van een individueel toegeëigend *collective action frame*: een geheel van collectieve overtuigingen waardoor participatie in collectieve actie zinvol wordt. Maar ook dat is in de regel niet voldoende om mensen te activeren: in de woorden van Klandermans & Oegema (1987) moet worden overgegaan van *consensusmobilisatie* (de drie elementen hierboven) tot *actiemobilisatie*. Mensen moeten in de eerste plaats het voorwerp worden van mobilisatie of rekrutering, met andere woorden op de hoogte geraken van het feit dat er een collectieve actie plaatsvindt of dat een organisatie bestaat en leden werft. Naast de meer 'open' kanalen van mobilisatie door media en postercampagnes, spelen formele en vooral informele netwerken hierin een belangrijke rol. Vooral het contact met andere gelijkgestemden heeft een grote overtuigingskracht. Daarnaast bestaat actiemobilisatie ook uit het wijzen van potentiële deelnemers op collectieve groepsbelangen, uit het maximaliseren van de individuele belangen door de participatiekosten te drukken, en uit het benadrukken van de positieve reacties van significante anderen. Wanneer aan al deze voorwaarden voldaan is, zullen mensen niet alleen akkoord gaan met de actie (consensusmobilisatie) maar ook participeren aan collectieve actie, of lid worden van een maatschappelijke of politieke groepering of organisatie.

Met deze theoretische noot in het achterhoofd presenteren we ter inleiding van dit hoofdstuk de publieke opiniedata over de op handen zijnde oorlog in Irak in zeven Europese landen en vergelijken we die publieke opiniegegevens met de effectieve deelnemers aan de wereldwijde betogingsdag tegen een oorlog in Irak in februari 2003. Deze betogingen, waarbij wereldwijd miljoenen mensen de straat op trokken, vonden plaats op 15 februari 2003, vlak na de EOS Gallup peiling waarin de burgers van de 7 landen naar hun mening werden gevraagd, en een dikke maand vóór het startschot voor de invasie van Irak. In dezelfde Europese landen als eerder vermeld, hebben we met een internationaal team van onderzoekers simultaan, en met een gemeenschappelijke vragenlijst, mensen bevraagd die aan de verschillende nationale betogingen tegen de oorlog deelnamen. Op die manier kunnen we, zij het op rudimentaire wijze, binnen de verschillende landen de vergelijking maken tussen de mensen die *verklaren* dat ze het niet eens waren met de oorlog en degenen die er ook effectief in *daden* tegen zijn opgekomen door de straat op te trekken.

Uit Tabel 4.1 blijkt allereerst dat de anti-oorlogsgevoelens niet gelijk zijn bij de betogers in de verschillende landen. In Spanje en Italië, beide na het Verenigd Koninkrijk de meest ‘oorlogszuchtige’ landen zijn de anti-oorlogsgevoelens bij de betogers het grootst (zie samenvattende schaal in voorlaatste rij van de tabel). In Nederland, de derde officieel bij de *coalition of the willing* aangesloten natie, zijn de anti-oorlogsgevoelens aanzienlijk minder. Ook in het Verenigd Koninkrijk, de grote Europese pleitbezorger van de oorlog, zijn de anti-oorlogsgevoelens van de betogers relatief laag. Belgische en Zwitserse betogers leunen eerder aan bij hun Zuid-Europese tegenhangers, de Duitsers zijn eerder gematigd in hun anti-oorlogsstandpunten en bevinden zich dan ook rond het gemiddelde. De tabel geeft hoe dan ook aan dat opinies niet automatisch tot acties leiden, want we vinden relatief grote verschillen tussen landen. Wanneer we Tabel 4.1 vergelijken met Tabel 1.2 (zie hoofdstuk 1), blijkt dat de mensen die effectief de straat zijn opgetrokken op 15 februari 2003 niet louter een afspiegeling zijn van de anti-oorlogsgezinden. Er bestaat een kloof tussen tegen de oorlog zijn en tegen de oorlog op straat komen.

Tabel 4.1 Antioorlogsattitudes van de betogers op 15 Februari 2003 betogers (in %)

Land	VK	SP	IT	NL	ZW	BE	DU	Totaal
De VS voeren een kruistocht tegen de Islam. (akkoord)	43	49	45	46	44	45	39	44
Oorlog is gerechtvaardigd om een dictatoriaal regime omver te werpen. (niet akkoord)	75	84	85	77	85	81	84	82
Een oorlog tegen Irak is gerechtvaardigd wanneer geautoriseerd door de VN Veiligheidsraad. (niet akkoord)	62	74	84	67	77	74	76	73
De VS willen Irak binnenvallen om de eigen olietoevoer te verzekeren. (akkoord)	84	95	91	80	84	92	86	87
Dit is een racistische oorlog. (akkoord)	40	27	33	25	37	31	31	32
Saddam Hoessein en het Irakese regime zijn een bedreiging voor de wereldvrede. (niet akkoord)	46	53	50	28	45	50	33	44
Oorlog is altijd verkeerd. (akkoord)	44	89	87	69	81	78	76	75
Het Irakese regime moet worden omvergeworpen om het lijden van de Irakese bevolking te stoppen. (niet akkoord)	54	60	42	77	58	41	47	54
Totale anti-oorlogsscore (gemiddeld)	51	61	63	50	59	59	56	57
N:	1129	452	1016	542	637	510	781	5772

Bron: International Peace Protest Survey, M²P, 2003

Net als we eerder de individuele voorspellers van anti-oorlogsgevoelens bij de Belgische bevolking hebben nagegaan, kunnen we dat nu ook doen binnen de groep van Belgische betogers om na te gaan of de mensen die, *binnen* de betogers tegen de oorlog, meer tegen de oorlog zijn verschillen van mensen die minder tegen de oorlog zijn ^V. Met een op eenzelfde wijze geconstrueerde anti-oorlogsschaal blijken ook hier variabelen als leeftijd en opleiding geen onderscheid te maken, net als in dit geval (niet-)gelovigheid, interesse in politiek en sociaal vertrouwen. De enige twee significante voorspellers van antioorlogshouding zijn, weerom, geslacht ($\beta = ,218^{***}$) en links-rechtspositionering ($\beta = -,259^{***}$). Zelfs binnen de groep van effectieve Belgische anti-oorlogsbetogers, die dus per definitie tegen de oorlog zijn, blijken vrouwen nog significant meer tegen de oorlog gekant te zijn dan mannen. Ook mensen die zichzelf situeren aan de linkerzijde van het politieke spectrum vertonen een meer uitgesproken antioorlogshouding dan de relatief rechtser betogers. Geslacht en ideologische situering blijken dus de meest robuuste individuele voorspellers van positieve vredesattitudes (of negatieve anti-oorlogsgevoelens). Straks moet blijken of dat ook opgaat voor de algemene attitudes over vrede binnen de Vlaamse bevolking in zijn geheel.

V Onafhankelijke variabelen in de analyse (N=510): geslacht, leeftijd, diploma, niet-gelovigheid, interesse in politiek, links-rechtsplaatsing, algeheel sociaal vertrouwen. Adjusted R^2 van het model = ,104.

4.2

Actief en potentieel vredesengagement

Geld geven is de meest populaire vorm van engagement voor vrede.

In Tabel 4.2 staan de resultaten van een vraag naar zes verschillende politieke vormen van inzet voor vrede of geweldloosheid. Een vorm van engagement is het zogenaamde chequeboekactivisme, het bijdragen tot een betere wereld door het schenken van geld aan wereldverbeterende organisaties. Meer dan de helft van de respondenten beweert dat ze ooit geld hebben geschonken aan organisaties die zich rechtstreeks of onrechtstreeks met vrede bezighouden. Daarmee is geld geven de meest populaire vorm van engagement voor vrede. We weten natuurlijk niet welke organisaties de Vlamingen daarmee voor ogen hebben, maar vermoedelijk gaat het hier ook om een hele reeks van derdewereldorganisaties en NGO's en in geen geval alleen om strikte vredesorganisaties. In de volgende sectie komen we hierop terug als we het over de organisatielidmaatschappen hebben. Interessant is dat het niet aangeboorde potentieel van mensen die zeggen bereid te zijn geld te schenken voor de vrede maar dat nog niet gedaan hebben, relatief klein is (14,3%). Dat is het logische gevolg van het feit dat veel mensen zeggen nu reeds geld voor de vrede te schenken. De tweede soort van politieke activiteit die mensen zeggen te ondernemen, is het ondertekenen van petitie tegen geweld en oorlog en voor de vrede. Ook dit is een eerder laagdrempelige activiteit die relatief weinig engagement of inspanningen veronderstelt. Er is niet alleen een groot effectief gerapporteerd gedrag maar ook nog een bijzonder groot potentieel. Veel mensen zeggen dat ze nog nooit een dergelijke petitie hebben ondertekend, maar wel bereid zouden zijn het te doen. Alles samen staat bijna drievierde van de Vlaamse bevolking positief tegen dit soort van acties voor de vrede. Het komt er dus voor de petitieorganiserende organisaties vooral op aan om die doelgroep effectief te bereiken. Een meer 'kostelijke' actieform, zelfs letterlijk, is het kopen of niet-kopen van producten uit ethische of politieke overwegingen. Het gaat in deze vraagstelling wel niet alleen om producten die met vrede in strikte zin te maken hebben maar om een zeer brede vorm van ethisch consumeren. Heel wat mensen zeggen het te doen, en ook nogal wat mensen zeggen het potentieel te zullen doen. Zich 'outen' als tegenstander van oorlog en voorstander van vrede door een affiche voor het raam te hangen,

is door één op zes van de Vlamingen ooit al ondernomen. Het potentieel van deze actievorm ligt echter heel wat hoger want één op drie Vlamingen zegt er eventueel toe bereid te zijn. Er is dus opnieuw veel potentieel, het komt er op aan om die mensen ook te bereiken en aan te spreken.

Er is veel potentieel, het komt er op aan om mensen te bereiken en aan te spreken.

De twee laatste items in Tabel 4.2 hebben betrekking op effectief en potentieel betogingsgedrag voor vrede of tegen geweld. Op straat komen, is dé manier waarop Vlamingen en Belgen hun ongenoegen uiten en hun politieke belangen verdedigen. Dat blijkt ook uit onze bevraging hier. Hoewel op straat komen wel degelijk een 'kostelijke' zaak is die tijd en moeite kost, beweert toch een vrij groot aandeel van de Vlamingen dat ze ooit voor de vrede de straat zijn opgetrokken (11%) of dat ze deelgenomen hebben aan één van de stille marsen tegen geweld die sinds de grote Witte Mars van oktober 1996 georganiseerd zijn (7%). Dat zijn toch wel verbazend hoge aantallen. In totaal (niet gerapporteerd in de tabel) beweert 31 procent van de Vlamingen dat ze ooit op straat zijn gekomen voor gelijk welk thema. Een heel substantieel deel van deze betogers, bijna 40 procent, zegt ooit voor vrede de straat te zijn opgetrokken. Dat wil dus zeggen dat een kleine 4 op 10 Vlamingen die ooit op straat kwamen, dat (ondermeer) deden voor een vredesbetoging. Daarmee is 'vrede' ongetwijfeld één van de meest mobiliserende thema's uit de recente Belgische politieke geschiedenis. We weten niet of Vlamingen veel meer belang hechten aan vrede dan andere mensen in andere landen, maar het is wel duidelijk dat Vlamingen veel voor de vrede op straat komen. We moeten deze zelfrapporteringscijfers wel met een korrel zout nemen omdat er hier een zekere wenselijkheid meespeelt bij het beantwoorden van de vragen, zeker in een vragenlijst die voortdurend over vrede gaat, maar het blijven hoge cijfers. Ook de 7 procent mensen die zeggen reeds aan een stille mars te hebben deelgenomen, ligt aan de hoge kant. Vóór de Witte Mars van oktober 1996 was het fenomeen van de witte marsen zo goed als onbekend. Marcheren tegen geweld werd pas na de zaak Dutroux 'uitgevonden'. Op tien jaar tijd is het uitgegroeid tot één van de meest frequente soorten manifestaties in Vlaanderen en België – in 2006 was er nog de Mars tegen racistisch geweld in Antwerpen en de Mars voor Joe in Brussel. Opmerkelijk is verder dat nog steeds een groot potentieel bestaat voor nieuwe vredes- en anti-geweldbetogers. Veel mensen die het nog niet gedaan hebben, zeggen bereid te zijn om de straat op te trekken voor vrede of tegen geweld. Daarbij ligt het potentieel van de 'witte' marsen blijkbaar nog wat hoger dan die van de vredesbetogingen (37% tegenover 29%). In dit geval moet het hoge potentieel wel gerelativeerd worden. Zowel wat vrede (massale betogingen tegen de oorlog in Irak in 2003) als wat geweldloosheid betreft (massale Mars tegen racistisch

4 op 10 Vlamingen die ooit op straat kwamen, deden dat (ondermeer) voor een vredesbetoging. Daarmee is 'vrede' ongetwijfeld één van de meest mobiliserende thema's uit de recente Belgische politieke geschiedenis.

geweld en voor Joe in 2006), kenden we in de periode voor de bevraging een echte hausse in het betogingsaanbod. Vele potentiële betogers hebben dus een enorme kans laten liggen om op straat te komen, de omstandigheden waren gunstig. De kans lijkt dan ook klein dat ze de komende jaren zonder sterke mobilisatiecontext voor vrede of tegen geweld de straat zullen op trekken. Maar goed, ze geven wel aan dat ze eventueel bereid zijn en dus staan ze minstens positief ten opzichte van de zaak.

Tabel 4.2 *Heeft u ooit volgende activiteiten ondernomen of zou u ooit volgende activiteiten ondernemen (in %)*

		Effectief gedaan	Zou doen (ja)	Effectief+potentieel
1	Geld schenken aan een organisatie die zich (on)rechtstreeks bezighoudt met bevordering vrede en geweldloosheid	50,9	14,3	65,2
2	Petitie ondertekenen voor vrede, tegen geweld of tegen oorlog	41,9	40,9	82,8
3	Product kopen of boycotten uit ethische of politieke overwegingen	26,9	18,6	45,5
4	Poster/affiche ophangen aan uw raam op straat voor vrede, tegen geweld of tegen oorlog	16,2	33,7	49,9
5	Deelnemen aan een betoging of manifestatie voor vrede en tegen een oorlog	10,7	29,0	39,7
6	Deelnemen aan een betoging, stille of witte mars tegen zinloos geweld	6,5	37,3	43,8
N=1029				

Inzake hun betogingsdeelname aan manifestaties voor de vrede, vroegen we de respondenten ook hoe lang het geleden was dat ze de laatste keer voor vrede op straat waren gekomen. Dat geeft ons de kans om na te gaan waar het engagement vandaan komt. De data geven duidelijk aan dat op straat komen voor vrede heel sterk afhangt van de externe omstandigheden. Als er een internationaal conflict is, wordt er sterk gemobiliseerd, maar die mobilisaties zijn zeer punctueel en het engagement is van korte duur. In de literatuur over sociale bewegingen spreekt men in dat verband van 'protest cycli'. Van de in totaal 123 respondenten die beweerden ooit voor vrede op straat te zijn gekomen, zijn er 33 die dat deden in de periode dat het verzet tegen de oorlog in Irak volop de straat koos (2003-2006). Het verzet tegen de tweede Golfoorlog in 1991 bracht in dat ene jaar en gedurende een zeer korte periode van verzet 11 vredesbetogers voor het laatst op straat. Nog verder terugkijkend, naar de jaren '80 met de lange strijd tegen de plaatsing van de kernwapens, zien we heel duidelijke sporen van die betogingen met opnieuw 33 van de vredesbetogers die toen twintig jaar geleden (1980-1986) voor het laatst voor de vrede de straat op trokken. Flink meer dan de helft van de vredesbetogers kwamen dus voor het laatst op straat

gedurende één van de drie grote recente politieke conflicten over vrede en veiligheid.

We kunnen de verschillende politieke activiteiten die mensen voor vrede en geweldloosheid ondernemen, samenbrengen in één eenvoudige schaal van politiek vredesactivisme. Als iemand alle activiteiten heeft gedaan, scoort hij het maximum op de schaal (=6) (0,6% van de Vlamingen), als iemand geen enkele van de activiteiten ondernomen heeft, scoort hij het minimum op de schaal (=0) (29% van de Vlamingen). Die nieuwe variabele kunnen we dan opnieuw, zoals in de vorige hoofdstukken, in een statistische multivariate analyse schatten. De resultaten daarvan zijn zichtbaar in Tabel 4.3.

Beide regressies, model 1 en model 2, één keer met de drie attitudeschalen die in het voorgaande hoofdstuk ontwikkeld werden (model 2) en één keer zonder die attitudeschalen (model 1), leveren vrij hoge verklaarde varianties op. Dat betekent dat we vrij goed kunnen afbakenen wie zich wel en wie zich niet inzet voor vrede en geweldloosheid via een aantal politieke activiteiten. Hoe jonger men is hoe meer men zich inzet voor vrede; hoger geschoolden zijn veel meer politiek bezig met vrede dan lager geschoolden. Dat zijn allemaal dingen die we op basis van de beschikbare kennis over politieke engagement in het algemeen en vredesengagement in het bijzonder inderdaad mochten verwachten. De verschillende attitudes waarvan we in het inleidende hoofdstuk stelden dat ze de vredesattitudes en het vredesengagement van de Vlamingen zouden kunnen beïnvloeden, doen bijna allemaal wat van hen verwacht wordt: autoritaire mensen zetten zich minder in voor vrede; sociaal kapitaal en sociabiliteit zijn een zeer sterke voorspeller van politieke vredesactiviteiten; hoe linkser men is, hoe meer men politiek voor vrede actief is; post-materialisten zijn meer actief voor vrede dan materialisten; linkse mensen doen meer voor vrede dan rechtse mensen. Frequent naar het TV-nieuws kijken, heeft een positief effect op de dingen die mensen voor vrede ondernemen en hetzelfde geldt, daarbovenop, met de kennis van de internationale politiek. Hoe meer men kennis heeft van de internationale politiek, hoe groter de kans dat men zich ook politiek voor vrede of geweldloosheid engageert. De drie ontwikkelde vredesattitudeschalen doen helemaal wat van hen verwacht wordt: ze zijn significante voorspellers van het al dan niet hebben deelgenomen aan politieke vredesactiviteiten. Als men vindt dat persoonlijk geweld kan in een veelheid van situaties, als men akkoord gaat met het gebruik van militair geweld in vele omstandigheden, en als men maar weinig manieren vindt in zijn persoonlijk leven om zich voor vrede in te zetten, dan is de kans dat men zich ook politiek voor vrede inzet heel wat kleiner. Dat lijkt allemaal zeer logisch. Bij dergelijke analyses die een bepaald gedrag proberen te voorspellen op basis van attitudes, moet men wel steeds oppassen met de richting van de causaliteit. Het model is opgebouwd vanuit de idee dat vredesattitudes het vredesgedrag bepalen. Maar natuurlijk is ook de omgekeerde redenering mogelijk: door zich een bepaald gedrag eigen te maken, volgen de attitudes. Maar in ieder geval geven de analyses aan dat vredesattitudes en vredesgedrag sterk samenhangen.

Tabel 4.3 Lineaire regressie op het aantal effectief ondernomen politieke activiteiten voor vrede of geweldloosheid (N=1026)

	Model 1: Politieke vredesactiviteiten	Model 2: Politieke vredesactiviteiten
Geslacht	,059	,055
Leeftijd	-,081*	-,108**
Opleiding	,140***	,125***
Gezagsgetrouwheid	-,141***	-,107**
Vertrouwen in medemens	,057	,054
Onveiligheidsgevoel	-,067	-,060
Sociaal kapitaal	,230***	,211***
Materialisme – postmaterialisme	,092**	,075*
Links-rechtsplaatsing	-,110***	-,078*
Frequentie nieuws- en duidingprogramma's kijken	,082*	,090**
Kennis van Internationale Politiek	,087*	,068*
Houding tav van persoonlijk geweld	–	-,079*
Houding tav van militair geweld	–	-,117***
Aantal manieren om zich in te zetten voor vrede	–	,143***
Verklaarde variantie (adjusted R ²)	.234	.255

Noot: De coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde Beta's en hun significantie in een lineaire regressie met het aantal politieke activiteiten die men echt heeft ondernomen voor vrede en geweldloosheid als afhankelijke.

Sig. ***=.001 **=.01 *=.05.

De allerbeste voorspeller van participatie aan politieke vredesactiviteiten is het sociaal kapitaal dat mensen hebben.

Wat de regressie in Tabel 4.3 ons vooral leert, is dat het ondernemen van politieke vredesactiviteiten niet in een vacuüm gebeurt. Een echt politiek engagement voor vrede resulteert uit een complex geheel van kenmerken, houdingen en gedragingen van mensen. Belangrijk daarbij is dat vredesgedrag sterk samenhangt met vredeshoudingen en –attitudes. Maar de allerbeste voorspeller van participatie aan politieke vredesactiviteiten is het sociaal kapitaal dat mensen hebben. Wie vrijwilligerswerk doet, bloed geeft, af en toe een praatje met de burens slaat, nieuwe burens verwelkomt etc. heeft véél meer kans om zich politiek voor de vrede in te zetten. Omwille van de vergelijkbaarheid met bovenstaande analyses hebben we het niet in de analyse betrokken, maar ook het lidmaatschap van verenigingen is een ijzersterke voorspeller van politieke vredesactiviteiten. Dat geeft aan dat mobilisatie door organisaties erg belangrijk blijft om attitudes rond een bepaald thema, hier oorlog en vrede, ook echt in gedrag en activiteiten om te zetten. Individuen die door hun attitudes de neiging hebben om zich voor vrede in te zetten, moeten ook een aanbod krijgen van een organisatie die hen op een aantal mogelijke activiteiten wijst.

In het bovenstaande hebben we de politieke activiteiten voor de 'grote' en voor de 'kleine' vrede gewoon samen gezet. We gingen er van uit dat het dezelfde soort mensen zouden zijn die zich voor vrede en tegen oorlog in de wereld engageren als degenen die zich inzetten tegen geweld en voor geweldloosheid in de eigen samenleving. Nu mag die band op basis van onze bevindingen in de vorige hoofdstukken wel min of meer bewezen zijn – eigen geweldloosheid en het belang van geweldloosheid en de houdingen over de 'verre' vrede in de wereld hangen sterk samen – maar het kan best wel zijn dat de mensen die zich voor vrede politiek sterk maken, toch van een ander kaliber zijn dan degenen die zich vooral het geweld in de eigen samenleving aantrekken. Om dat na te gaan, vergeleken we systematisch twee soorten van 'actieve' mensen: zij die beweren ooit op straat te zijn gekomen voor vrede en tegen een oorlog, en zij die zeggen te hebben deelgenomen aan betogingen, stille of witte marsen tegen zinloos geweld. Het gaat hier natuurlijk om een relatief kleine groep in onze steekproef (N=172) maar binnen deze groep van mensen die *of* ooit voor vrede betoogden *of* ooit aan een witte mars deelnamen, zijn er toch wel interessante verschillen tussen beide soorten betogingsdeelnemers. Multivariate analyse leert ons dat de vredesbetogers significant hoger geschoold zijn dan de anti-geweldbetogers, ze zijn meer man, ze hebben veel meer sociaal kapitaal, ze vinden dat er veel meer manieren zijn waarop je in je persoonlijk leven voor vrede kan inzetten en ze zien zich in veel minder omstandigheden zelf persoonlijk tot het gebruik van geweld overgaan. Dat laatste is eigenlijk wel merkwaardig. Mensen die op straat komen tegen geweld in de eigen samenleving, zeggen dat er meer omstandigheden zijn waarin ze zelf, in hun eigen samenleving, geweld zouden gebruiken dan mensen die op straat komen tegen 'ver' geweld in de wereld. Dus vredesbetogers zijn minder geneigd geweld te gebruiken dan anti-geweldbetogers; natuurlijk zijn ze beide minder geneigd geweld te gebruiken dan de rest van de Vlamingen, zoals we tevoren al aangaven.

Mensen die op straat komen tegen geweld in de eigen samenleving zeggen dat er meer omstandigheden zijn waarin ze zelf, in hun eigen samenleving, geweld zouden gebruiken dan mensen die op straat komen tegen 'ver' geweld in de wereld.

4.3

Lidmaatschap van vredesorganisaties

Naast onze expliciete vraag over de politieke actiemiddelen ter bevordering van de vrede stelden we onze respondenten ook een hele resem vragen over hun lidmaatschap van organisaties, wat ook een vorm van politiek gedrag is. We stelden hen niet enkel de vraag of ze actief, passief of bestuurslid zijn, maar ook telkens of ze vonden dat die organisatie waarvan ze lid zijn zich actief bezighoudt met de promotie van de vrede. Dat deden we omdat we er van uitgingen dat mensen niet alleen hun lidmaatschap van zuivere vredesorganisaties als een vorm van vredesengagement kunnen beschouwen. We zijn er ons wel van bewust dat het telkens opnieuw bij elke organisatie vragen of die organisatie zich inzet voor de vrede, tot een groot vraageffect kan leiden. Mensen gaan op den duur inderdaad antwoorden dat een organisatie waarvan ze lid zijn zich ook met vrede bezighoudt. Dus, wat we hieronder rapporteren is ongetwijfeld een overschatting. Tabel 4.4 bevat de lidmaatschappen per soort organisatie en de inschatting van het vredesengagement van die organisaties.

Ten eerste is het opvallend dat de vredesorganisaties *pur sang* slechts een minuscuul aandeel van de bevolking onder hun leden tellen. Van alle opgelijste organisaties tellen de vredesorganisaties veruit het minste leden. Daar staat tegenover dat meer dan 86 procent van de leden van deze organisaties, niet verwonderlijk, zeggen dat hun organisatie zich met 'vrede' bezig houdt. Eigenlijk zou je hier 100 procent verwacht hebben, het gaat tenslotte om expliciete vredesorganisaties. Een goede 13 procent van de ondervraagden die lid zijn van vredesorganisaties zegt dat die organisatie zich *niet* met vrede bezighoudt. Naargelang het aantal leden van de verschillende opgelijste organisaties toeneemt – we rangschikten de organisaties in de tabel op basis van hun vredesgerichtheid – daalt hun inzet voor de vrede. Sport- en ontspanningsverenigingen tellen veruit het meeste leden maar de inzet van deze organisaties voor de vrede wordt door de leden van deze organisaties als zeer beperkt gezien (11,3%). De lijst van organisaties geeft een mooie doorsnede van de soorten organisaties, en het aantal leden ervan, dat zich voor de vrede zou kunnen inzetten. Na de vredesorganisaties volgen andere typische nieuwe sociale bewegingsorganisaties zoals groepen die werken rond mensenrechten en derde wereld. Ook de kerk, nog steeds een organisatie met relatief veel leden, wordt duidelijk als een organisatie met een hart voor de vrede beschouwd. Dat is merkwaardig, omdat uit één van de vorige hoofdstukken bleek dat de

tegenstelling tussen religies als één van de hoofdoorzaken van oorlog wordt beschouwd; hier blijkt nu dat de eigen (katholieke) kerk door vele gelovigen beschouwd wordt als een vredesstichter. Ook politieke partijen en jeugdbewegingen, beide tellen relatief veel leden, worden door hun leden beschouwd als organisaties die zich zeker iets aan vrede gelegen laten. De lijst kleurt veel minder 'vredesgericht' vanaf de vakbonden: slechts een kwart van de vakbondsleden (26%) beschouwt zijn lidmaatschap in de vakbond als een potentieel vredesengagement. Merkwaardig is dat typische milieuorganisaties, toch ook een deel van de nieuwe sociale bewegingen, niet als bezig zijnd met vrede worden gepercipieerd.

Tabel 4.4 *Lidmaatschap van organisaties en 'houdt die organisatie zich actief bezig met vrede?'* (N=1026) (in %)

	Lid bestuur	Actief lid	Passief lid	Organisatie actief voor vrede (Ja)
Vredesorganisatie	0,0	0,4	2,4	86,7
Mensenrechtenorganisatie	0,0	0,3	3,5	80,9
Derdewereldorganisatie	0,2	1,5	5,4	72,1
Kerk of religieuze organisatie	1,3	5,6	7,0	68,1
Politieke partij	0,6	2,3	7,1	66,4
Jeugdbeweging	1,3	4,2	1,4	49,2
Vakbond	1,0	5,0	22,9	26,4
Studentenorganisatie	0,1	0,9	1,9	24,3
Milieu- of dierenrechtenorganisatie	0,3	1,8	8,5	30,1
Buurtcomité	0,7	4,4	2,8	23,4
Kunst-, cultuur- of muziekvereniging	2,0	7,4	4,4	18,3
Sport- of ontspanningsvereniging	2,1	29,2	6,2	11,3

Om het vredesengagement van de Vlaming via zijn lidmaatschap van organisaties globaal te analyseren, creëerden we een nieuwe schaalvariabele waarin het aantal verschillende engagementen in types organisaties die zich met vrede bezighouden, per respondent wordt opgeteld. Als een respondent bijvoorbeeld actief lid is van een vakbond maar zegt dat de vakbond zich niet met vrede bezighoudt, dan wordt dat niet meegenomen. Als een respondent zegt dat hij lid is van een sportvereniging en hij beweert dat die sportvereniging zich met vrede bezighoudt, dan beschouwen we dat als een vredesengagement. De zo gecreëerde schaalvariabele gaat in theorie van 0 tot 12 (totaal aantal verschillende organisaties) maar in de praktijk van 0 tot 6.

Tabel 4.5 bevat een beschrijving.

Tabel 4.5 Aantal verschillende lidmaatschappen van types van organisaties die zich (volgens de respondent) bezighouden met vrede

Aantal lidmaatschappen	% van Vlamingen
0	69,2
1	17,8
2	8,5
3	2,9
4	0,9
5	0,5
6	0,1
N	100 1026

Zeven op tien Vlamingen is van geen enkele organisatie lid die zich met vrede bezighoudt. Als ze lid zijn, dan zijn Vlamingen doorgaans lid van slechts één type organisatie. Het aantal actieven neemt snel af naargelang het om meer types organisaties gaat. Precies één enkele van de in totaal 1029 bevraagde Vlamingen geeft aan van zes verschillende types organisaties lid te zijn die zich met vrede bezighouden (0,1%).

We kunnen de schaal van georganiseerd vredesengagement nu op zijn beurt proberen te verklaren in een multivariate analyse, zoals we hierboven reeds deden voor de politieke vredesbevorderende activiteiten waar Vlamingen aan deelnamen. De resultaten van deze oefening zijn te vinden in Tabel 4.6. De analyses geven een beeld dat veel van het voorgaande bevestigt. Zonder vredesattitudes en ander vredesgedrag (politieke activiteiten) in het model te betrekken (Model 1), is het lidmaatschap van wat we hier voor het gemak 'vredesorganisaties' zullen noemen heel moeilijk te verklaren. De lage verklarende variabele spreekt in dit verband boekdelen (0,080). De veruit sterkste voorspeller van lidmaatschap van vredesorganisaties is of men in het verleden ooit heeft deelgenomen aan een politieke actie voor de vrede (betoging, petitie, poster hangen, ethisch consumeren...). Dit lijkt logisch te zijn. Hoe meer men zich politiek actief voor vrede inzet, hoe meer men lid is van organisaties die zich met vrede bezighouden, maar de causaliteit ligt waarschijnlijk eerder omgekeerd (van lidmaatschap naar activisme). Toch blijken nog een aantal andere variabelen significante voorspellers te zijn van engagement in een vredesorganisatie, de meeste van die variabelen hebben ook al in de eerder gerapporteerde analyses hun discriminerende waarde bewezen. Vrouwen zijn significant meer lid van vredesorganisaties dan mannen (enkel model 1); oudere mensen zijn iets vaker lid (enkel Model 2); mensen met meer autoritaire attitudes zijn significant minder lid (enkel Model 1); hoe meer vertrouwen men in de medemens heeft, hoe meer men lid is van organisaties die zich met vrede bezighouden (enkel Model 2). Hetzelfde geldt voor mensen met veel sociaal kapitaal en mensen met postmateriale attitudes. Dit zijn allemaal resultaten die we duidelijk verwachtten en die onze eerdere bevindingen bevestigen en versterken. Opleiding speelt geen significante rol, ook het onveiligheidsgevoel, de frequentie van TV-nieuws kijken, links-rechtsplaatsing en de kennis van de internationale politiek, lijkt niets te maken te hebben met het lid zijn van vredesorganisaties.

We wijzen er nog eens op dat de bekomen resultaten het gevolg zijn van het samennemen van alle organisaties waarvan mensen (leden) zelf zeggen dat ze zich ondermeer met vrede bezighouden, dat zijn dus ook partijen, studentenorganisaties, kerken... Het aantal leden van echt pure vredesorganisaties in onze steekproef is te klein om er multivariaat mee aan de slag te gaan. Het zou kunnen dat een dergelijke analyse andere resultaten zou geven, maar de geaggregeerde resultaten die we hier rapporteren zijn alvast consistent en bevestigen het voorgaande.

Tabel 4.6 Lineaire regressie op het aantal lidmaatschappen van types organisaties die zich (ondermeer) met vrede bezighouden (N=1026)

	Model 1: Lid organisatie die opkomt voor vrede	Model 2: Lid organisatie die opkomt voor vrede
Geslacht	,088*	,060
Leeftijd	,063	,078*
Opleiding	,034	-,012
Gezagsgetrouwheid	-,083*	-,022
Vertrouwen in medemens	,086	,067*
Onveiligheidsgevoel	,006	,032
Sociaal kapitaal	,188***	,110***
Materialisme – postmaterialisme	,119***	,091**
Links-rechtsplaatsing	,000	,051
Frequentie nieuws- en duidingprogramma's kijken	,003	-,029
Kennis van Internationale Politiek	,066	,030
Houding tav van persoonlijk geweld	–	-,073*
Houding tav van militair geweld	–	-,004
Aantal manieren om zich in te zetten voor vrede	–	,032
Aantal ondernomen politieke activiteiten voor vrede	–	,338***
Verklaarde variantie (adjusted R ²)	,080	,177

Noot: De coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde Beta's en hun significantie in een lineaire regressie met het aantal lidmaatschappen van organisaties die zich (ondermeer) met vrede bezighouden als afhankelijke.

Sig. ***=.001 **=.01 *=.05

4.4

Barrières tussen willen en doen voor vrede en geweldloosheid

Boycotten en ethisch bankieren: meer info graag

In paragraaf 3.5 zagen we al dat goed een derde van de Vlamingen denkt een bijdrage te kunnen leveren aan de vrede door *of* producten uit oorlogsvoerende landen te boycotten *of* door niet bij een bank te gaan die investeert in bedrijven die zich (on)rechtstreeks verrijken met wapentuig. In een reeds genoemd niet-representatief panelonderzoek bij ongeveer 10.000 Vlamingen peilden we in maart 2007 via het internet naar de redenen waarom mensen *geen* producten boycotten of *niet* aan ethisch bankieren doen. De resultaten hiervan zijn weergegeven in Tabel 4.7.

Een derde van de Vlamingen denkt een bijdrage te kunnen leveren aan de vrede door of producten uit oorlogsvoerende landen te boycotten of door niet bij een bank te gaan die investeert in bedrijven die zich (on)rechtstreeks verrijken met wapentuig.

Het percentage paneldeelnemers dat ooit al eens een product boycotte ligt bijzonder hoog (53%), ruim twee keer zo hoog als in de steekproef Vlamingen uit de telefonische enquête (zie Tabel 4.2). Zoals hoger reeds aangehaald, bevat het internetpanel een duidelijke oververtegenwoordiging van jonge, hoogopgeleide mannen, die zich eerder links in het politieke landschap plaatsen. Dit is een specifieke groep Vlamingen die zich net significant meer inlaat met activiteiten zoals het boycotten van producten, het tekenen van petities, enz. (zie Tabel 4.3). De andere helft van de respondenten heeft nog nooit een product geboycot. De belangrijkste reden hiervoor: *men houdt zich er gewoon niet mee bezig*. Drie op tien geeft aan dat een gebrek aan informatie in de eerste plaats verklaart waarom men geen producten boycot. In principe zijn ze deze politieke actie dus niet ongenegen, en zou een sterke informatiecampagne hen misschien kunnen overhalen om bewust(er) te consumeren.

Tabel 4.7 Redenen waarom mensen geen producten boycotten (N=5498) of niet aan ethisch bankieren doen (N=9417)(meerdere antwoorden mogelijk)

Hebt u ooit al een product geboycot uit ethische of politieke overwegingen?	%
JA	53,2
Nee, ik hou me daar niet mee bezig.	49,7
Nee, ik ben onvoldoende geïnformeerd over welke producten ik zou kunnen boycotten.	29,4
Nee, het boycotten van producten haalt niets uit.	27,2
Nee, ik ken niemand die dat ook doet.	5,5
Nee, volgens mij komt het een stuk duurder uit zo.	3,9
Hebt u ooit al aan ethisch bankieren gedaan?	%
JA	18,2
Nee, ik ben daarover onvoldoende geïnformeerd.	60,8
Nee, maar als mijn bank het zou voorstellen zou ik het sterk overwegen.	22,8
Nee, maar moest het mij niets meer kosten zou ik er graag aan meedoen.	12,7
Nee, ethisch bankieren heeft geen zin.	11,7
Nee, er is in mijn omgeving niemand die dat doet.	4,3
Nee, ethisch beleggen en bankieren is sowieso een stuk duurder.	2,2

Noot: gegevens uit het Internetpanel, golf 1 maart 2007; zowel bij de vraag naar de redenen om geen producten te boycotten of niet ethisch te bankieren gaf ongeveer 88% slechts 1 reden op, 10% gaf 2 redenen, en 2% 3 of meer.

Officiële cijfers over het aantal Vlamingen dat aan ethisch bankieren doet, hebben we niet, maar 1 op 5 van de deelnemers aan ons internetpanel doet het en dat is duidelijk opnieuw een overschatting. Interessant is echter dat een gebrek aan informatie wat ethisch bankieren betreft hier met stip de meest aangehaalde reden is. Ook de twee volgende meest aangehaalde redenen wijzen indirect op dit tekort aan informatie. 23% meent dat als de banken zelf de mogelijkheid van ethisch bankieren aanbieden, dit hen positief zou kunnen beïnvloeden. 13% geeft aan eerst meer informatie te willen hebben over de mogelijke extra kostprijs. Verder leren we uit verdere statistische analyses (hier niet opgenomen) dat mensen die in meer organisaties, verenigingen of comités actief zijn, die hoger zijn opgeleid, die zichzelf links in het politieke spectrum plaatsen en die aanwezig waren op één van de recente stille optochten tegen zinloos geweld, ook eerder een product zullen boycotten uit ethische of politieke overwegingen of aan ethisch bankieren doen dan hun tegengelen.

De cases van de mars tegen racistisch geweld en de mars voor Joe

Op 23 april 2006 stapten vele tienduizenden Belgen op in een mars tegen geweld, na de zogenaamde MP3-moord op Joe in Brussel. Op 26 mei, enkele weken later, ging het om een soortgelijke mars na de racistisch geïnspireerde moorden in Antwerpen, met deze keer bijna twintigduizend marcheerders. Telkens ging het om een manifestatie tegen geweld en voor een geweldloze samenleving. In hetzelfde panelonderzoek dat we eerder aanhaalden, peilden we in 2006, deze keer bij meer dan 22.000 Vlamingen, ondermeer naar de deelname aan deze marsen, naar de redenen van deelname en vooral, en dit is in dit kader het meest interessante, naar de redenen voor niet-deelname onder degenen die het eens waren met de doelen van de mars. In Tabel 4.8 staat de informatie over de redenen voor deelname.

Tabel 4.8 Voornaamste reden voor deelname aan de mars tegen geweld (in %)

		Mars voor Joe	Mars in Antwerpen
1	Voor mij ging het vooral om de veiligheid op straat	10,7	1,0
2	Vermijden dat soortgelijke zaken in de toekomst gebeuren	11,7	11,3
3	Om politici onder druk te zetten	3,2	1,6
4	Om mijn solidariteit en steun te betuigen	8,8	11,5
5	Omdat ik tegen racisme ben	9,7	31,4
6	Omdat ik tegen alle vormen van zinloos geweld ben	55,8	43,1
Totaal		100	100
N		308	609

Opvallend is dat in beide gevallen het verzet tegen zinloos geweld de kroon spant. Het ging in deze marsen dus echt om manifestaties tegen geweld, alle andere motieven komen daar ver achter. Merkwaardig is dat de politieke motieven – het onder druk zetten van politici – niet of nauwelijks een rol speelt.

In beide gevallen was een overgrote meerderheid van onze internetpaneldeelnemers het volop eens met de doelen van beide marsen tegen geweld (70% was het eens met de mars na de racistisch geïnspireerde moorden in Antwerpen, 82% was het eens met de mars voor Joe) maar slechts een fractie van de mensen die stelden het eens te zijn met de doelen van de marsen tegen geweld, daagden ook echt op en namen er effectief aan deel. We vroegen aan de niet-deelnemers van de mars voor Joe die het nochtans eens waren met de doelen van die mars waarom ze *niet* waren opgedaagd. Dat is een manier om de barrières tussen denken en doen, of technisch gesproken tussen consensus- en actiemobilisatie in kaart te brengen. Tabel 4.9 bevat de antwoorden.

Tabel 4.9 Redenen voor niet-deelname aan de mars voor Joe ondanks het feit dat men het eens was met de doelen van die mars (N=8200)

		%
1	Er was niemand die wilde meegaan	3,3
2	Er waren geen mensen in mijn omgeving die naar de mars gingen	16,8
3	Niemand had me gevraagd om mee te gaan	8,9
4	Ik vond het thema uiteindelijk toch niet zo belangrijk	6,7
5	De mars was te politiek	10,2
6	De mars was niet politiek genoeg	2,7
7	Ik kom nooit op straat	26,8
8	Ik dacht dat er weinig volk zou zijn	0,3
9	Ik dacht dat er voldoende volk zou zijn	8,0
10	Zulke stille marsen halen toch niets uit	28,4
11	Niet op de hoogte van dag, plaats en uur van de mars	3,7
12	Ik had andere verplichtingen	33,8

Je kan de redenen voor niet deelname – dit zijn natuurlijk voor een stuk rationalisaties achteraf – opdelen in verschillende soorten: mobilisatieredenen, inhoudelijke redenen, efficiëntieredenen en praktische redenen. De eerste drie redenen in de tabel hebben te maken met mobilisatie en de afwezigheid van een geschikt ‘netwerk’ waarin mensen kunnen gemobiliseerd worden of zelf kunnen mobiliseren. In totaal bijna een derde van de niet-opdaggers haalde zulke reden aan: ik was alleen, niemand ging en ik ben niet gevraagd. Iets minder mensen, een goede twintig procent, haalde een inhoudelijke reden aan om niet te gaan hoewel ze het dus in principe wel eens waren met de mars: ik vond het toch niet zo belangrijk en de inhoud van de mars was te politiek of niet politiek genoeg (redenen 4-6 in de tabel). De motieven 8 tot 10 in de tabel slaan op de efficiëntie van de mars: het had geen zin om deel te nemen omdat de mars zijn doel niet zou bereiken of zijn doel ook zonder mijn aanwezigheid zou bereiken. Meer dan een derde van de niet-deelnemers haalde dat als motief aan. Dan zijn er praktische bezwaren: mensen kunnen zich niet vrijmaken of ze weten niet genoeg over de mars om er aan deel te nemen. Die praktische barrières zijn goed voor een derde. Tenslotte zijn er een vrij groot aantal mensen die zeggen dat ze nooit op straat komen.

De drempels tussen akkoord zijn met de doelen van geweldloosheid en het zich effectief engageren voor geweldloosheid zijn veelvuldig en divers.

Al bij al geven de antwoorden van de paneldeelnemers aan dat de drempels tussen akkoord zijn met de doelen van geweldloosheid en het zich effectief engageren voor geweldloosheid veelvuldig en divers zijn. Er zijn vele redenen waarom mensen zich niet effectief inzetten: ze zijn het toch vaak niet helemaal eens met het precieze doel of de teneur van de actie of activiteit, ze vinden dat de actie niets uithaalt en dat hun inspanning dus verloren moeite zou zijn, ze worden niet aangesproken en worden dus niet aangespoord om deel te nemen of ze het is praktisch onmogelijk om deel te nemen. Al die soorten drempels werken cumulatief en zorgen dus voor een enorm verschil tussen actiebereidheid en actiedeelname waarbij slechts een fractie van de mensen die het eens zijn ook effectief iets ondernemen. In de gevallen waar we het hier over hebben, gaat het bij de mars tegen racistisch geweld (Antwerpen) om een *succes rate* – begrepen als het effectief omzetten van consensusmobilisatie (akkoord gaan) in actiemobilisatie (echt deelnemen) – van 27 procent en bij de mars voor Joe om amper 2 procent.

4.5

Van willen naar doen: een beknopte profielschets van potentiële en effectieve deelnemers aan vredesbetogingen en witte marsen

We kunnen de kloof tussen ‘willen’ en ‘doen’ verder ontrafelen door na te gaan of er bepaalde persoonlijke kenmerken zijn die duidelijk verschillen tussen zij die het thema vrede of gewelddoosheid wel genegen zijn, maar om één of andere reden er (nog) niet toe gekomen zijn om dit om te zetten in harde actie, en zij die deze stap wel hebben gezet. Daarnaast staan we nog even stil bij het belang van bepaalde mobilisatiekanalen en de sociale en organisationele netwerken die, zoals al eerder bleek, veruit de belangrijkste voorspeller zijn van effectief engagement.

Tussen februari 2003 en mei 2006 werden op verschillende vredesbetogingen (de antioorlogsbetogingen in 2003, 2004 en 2006) en stille optochten (in Brussel ter nagedachtenis van Joe Van Holsbeeck en in Antwerpen naar aanleiding van de racistisch geïnspireerde aanslagen in de lente van 2006) enquêtes uitgedeeld aan de deelnemers^{VI}. In totaal gaat het om 2103 respondenten. Enkele relevante socio-demografische factoren zijn weergegeven in Tabel 4.10 voor deze groep van effectieve betogers (uit eerder betogingsonderzoek) en van de Vlamingen die aangaven ooit te zullen deelnemen aan een betoging voor vrede of tegen geweld (hebben nog niet effectief deelgenomen) (gegevens afkomstig uit dit onderzoek).

Het komt er voor organisaties die vredesbetogingen of stille optochten organiseren niet op aan andere segmenten van de bevolking aan te boren, maar wel in de eerste plaats de bestaande te blijven aanspreken.

VI Een uitgebreide methodologische beschrijving is terug te vinden in Van Aelst & Walgrave (2001).

Uit Tabel 4.10 leiden we de volgende zaken af. Opvallend veel kenmerken tussen het potentieel aan betogers en de effectief gemobiliseerden komen overeen. Zowel onder het potentieel als onder de effectieve betogers die tegen zinloos geweld op straat kwamen, vinden we iets meer vrouwen. Ook qua leeftijd (eerder jongeren tegen de oorlog, en eerder mensen van middelbare leeftijd tegen zinloos geweld) en werksituatie (voornamelijk voltijds werkende mensen, gepensioneerden en studenten) zijn de overeenkomsten tussen beiden groepen groot. Het komt er voor organisaties die vredesbetogingen of stille optochten organiseren dus niet op aan andere segmenten van de bevolking aan te boren, maar wel in de eerste plaats de bestaande te blijven aanspreken. We komen hier meteen op terug, als we nog even stilstaan bij het belang van organisaties in het mobiliseren van mensen, in het bijzonder met betrekking tot stille optochten waar niet organisaties maar massamedia een cruciale rol spelen.

Tabel 4.10 Profielschets effectieve en potentiële deelnemers voor vredesbetogingen en betogingen tegen zinloos geweld (in %)

		Potentieel voor vrede	Anti-oorlogs-betogers	Potentieel tegen zinloos geweld	Deelnemers Stille optochten
Geslacht	Man	47,5	54,5	47,5	44,7
	Vrouw	52,5	45,5	52,5	55,3
Leeftijd	15-25	18,8	29,7	23,0	13,2
	26-35	15,0	18,0	12,8	13,9
	36-45	16,3	15,9	21,4	19,7
	46-55	15,0	19,4	18,5	28,7
	56-65	12,5	11,7	12,3	17,4
	66-75	15,0	4,5	8,4	6,2
	75+	7,5	,8	3,7	,9
Werksituatie	Student	13,3	24,6	15,5	11,0
	Voltijds	30,7	35,5	40,5	49,3
	Halftijds	14,7	16,3	14,7	13,8
	Huisman/-vrouw	12,0	1,3	6,6	4,6
	Werkloos	8,0	6,3	3,7	6,1
	Pensioen	21,3	15,9	18,9	15,2
N		82	1084	387	1019

Noot: Potentiële deelnemers = respondenten die 'ja' antwoordde op de vraag of ze ooit zouden deelnemen aan een betoging voor vrede of tegen zinloos geweld (gegevens uit de vredesenquête); Effectieve deelnemers = bevraagde deelnemers op respectievelijk de Antioorlogsbetoging in 2003, 2004 en 2006 en de twee Optochten ter nagedachtenis van Joe Van Holsbeeck enerzijds en de slachtoffers van de racistische aanslagen in Antwerpen anderzijds

Hier en daar wijkt het profiel van de effectieve en de potentiële betogers toch van elkaar af. Dit kan er op wijzen dat een bepaalde groep Vlamingen veel meer dan de anderen bereid gevonden worden om op straat te komen. Zo geeft een substantieel aantal senioren en huis-mannen/-vrouwen aan te willen opstappen in een vredesbetoging. Nochtans horen zij in de antioorlogsbetogingen veruit bij de kleinste groep. Een gelijkaardige trend zien we bij jongeren (en studenten) die aangeven te zullen deelnemen aan een optocht tegen zinloos geweld, maar dat vooralsnog niet deden.

Hoewel vele kenmerken tussen effectieve en potentiële betogers overeenkomen, merken we toch op dat er tussen beide groepen, vredesbetogers enerzijds en betogers tegen zinloos geweld anderzijds, wel degelijk enkele verschillen zijn. Het verschil tussen beide mobilisaties wordt duidelijker als we bekijken via welke kanalen men werd geïnformeerd over de betoging en met wie men afsprak om deel te nemen.

Tabel 4.11 Belangrijkste infokanaal over de betoging/optocht en betogingsgezelschap (in %)

Infokanaal over de betoging	Vredesbetogingen (N=1088)	Witte marsen (N=1023)
Radio/tv	10,6	47,6
Kranten	6,4	30,6
Reclame, flyers	7,5	,9
Affiches	10,8	,6
Ledenbladen	2,3	1,0
Familie/vrienden	22,7	10,5
Medecollega's/-studenten	2,0	2,1
Medeleden van een organisatie	18,0	1,8
Website van een organisatie	7,4	1,7
E-mail lijst van een organisatie	12,4	3,3
Totaal	100	100
Gezelschap op de betoging (multiple respons)		
Alleen	11,4	26,8
Partner ^a	26,6	34,4
Familie	36,7	42,6
Vrienden	49,9	38,3
Medecollega's/-studenten	14,4	9,0
Medeleden van een organisatie	34,4	11,3

^a Voor de vredesbetogingen zijn er enkel gegevens beschikbaar voor de betoging in 2006

Tabel 4.11 geeft aan dat de zogenaamde 'witte marsen' tegen geweld in verhouding veel meer dan vredesmarsen een familiaal gebeuren zijn: mensen komen in hoofdzaak in familiale kring. Bij vredesbetogingen ligt dat wat anders: naast informele (vrienden en kennissen), spelen organisaties (formele netwerken) een veel grotere rol. Bij de 'witte marsen' moet daarnaast het belang van de massamedia benadrukt worden. Eerder toonde Walgrave & Manssens (2000) aan dat de

massamedia een cruciale rol speelden in het kneden bij de publieke opinie van een enorm grote participatiebereidheid (zie ook Walgrave & Verhulst 2006). Het hoge aantal 'einzegängers' in de witte marsen (27% zegt alleen te komen betogen) kan hier ook ten dele door verklaard worden: vele mensen worden niet door een sociaal netwerk gemobiliseerd maar door de media en komen dus ook niet in gezelschap van dat netwerk op straat maar alleen. Dit alles geeft aan dat mobiliseren voor de 'grote' en de 'kleine' vrede toch iets anders is. De dynamiek en de infrastructuur die er onder zit is van een andere soort. Om mensen op straat te brengen rond thema's die ver van hun bed zijn en andere landen aanbelangen, heb je organisaties nodig. Om mensen op straat te brengen voor thema's die hen veel meer en dichter raken – omdat ze zich in de eigen samenleving afspelen – zijn mobiliserende organisaties en informele netwerken minder nodig; oproepen via de media volstaan in vele gevallen om deel te nemen.

Om mensen op straat te brengen rond thema's die ver van hun bed zijn en andere landen aanbelangen, heb je organisaties nodig. Om mensen op straat te brengen voor thema's die hen veel meer en dichter raken, zijn mobiliserende organisaties en informele netwerken minder nodig; oproepen via de media volstaan.

4.6

Besluit: het vredesengagement van de Vlamingen

In dit hoofdstuk hebben we twee soorten van effectief vredesengagement van Vlamingen onder de loep genomen. We gingen na in welke mate Vlamingen hebben deelgenomen aan wat we politieke vredesactiviteiten noemden (petitie ondertekenen, poster ophangen, ethisch consumeren, betogen...) en we gingen na in welke mate Vlamingen lid zijn van organisaties die zich, volgens henzelf, (ook) met vrede bezighouden.

Beide metingen wezen in dezelfde richting. Hoewel we geen materiaal hebben om het mee te vergelijken, uit het verleden of uit andere landen, kunnen we ons niet van de indruk ontdoen dat nogal wat Vlamingen zeggen zich op één of andere manier voor de vrede in te zetten. Natuurlijk moeten we deze vaststelling met een korrel zout nemen. Onze respondenten werden gedurende gemiddeld 36 minuten bevraagd over allerlei aspecten van hun perceptie, attitudes en gedrag over vrede en geweldloosheid en dat kan bijna niet anders dan er voor gezorgd hebben dat, zeker naar het eind van het interview, het instemmen met vredesvragen kunstmatig is toegenomen. We moeten dus heel sterk opletten met de gerapporteerde cijfers zomaar als een weergave van de realiteit te aanvaarden. Ze geven echter wel een richting aan en laten, vooral, toe om onderling te gaan vergelijken en om naar de oorzaken en achtergronden van vredespercepties, -attitudes en -gedragingen op zoek te gaan.

Wat we van dit hoofdstuk vooral onthouden is dat er nog heel wat potentieel is voor vredesengagement. Veel mensen zeggen al iets politiek te ondernemen voor de vrede maar nog meer zijn er die zeggen dat niet te doen maar er wel bereid toe te zijn. Met zulke intentieverklaringen bouw je geen vredevolle samenleving, het is erg makkelijk en vrijblijvend om te zeggen dat je 'zou kunnen' engageren voor de vrede, maar het geeft wel aan dat een groot deel van de Vlamingen de vredesidee en het idee van de geweldloze samenleving heel erg steunen. Vooral voor petitie, het ophangen van posters en het deelnemen aan betogingen bleek nog veel potentieel te bestaan. Waar het vooral op aankomt voor de vredesbeweging, is dat potentieel om te zetten in effectief engagement.

Om de omslag te maken van consensusmobilisatie (principiële steun voor een thema of vraag) naar actiemobilisatie (effectieve deelname aan een vredesactiviteit) zijn organisaties en is organisatielidmaatschap essentieel. Dat blijkt ook uit het tweede luik van dit hoofdstuk. Lidmaatschap van vermeende vredesorganisaties heeft een sterk effect op het ondernemen van politieke activiteiten voor de vrede. Mensen engageren zich dus niet voor vrede in een vacuüm, maar omdat ze gevraagd worden dat te doen, omdat ze gecontacteerd worden, omdat er organisaties zijn die hen een ‘aanbod’ doen. Natuurlijk is het zo dat sommige mensen buiten organisaties zich voor vrede inzetten, maar organisatielidmaatschap is ongetwijfeld de beste ingang om een potentieel engagement in een echt engagement om te zetten.

Organisatielidmaatschap is ongetwijfeld de beste ingang om een potentieel engagement in een echt engagement om te zetten.

Los van de logische vaststelling dat attitudes over vrede een effect hebben op het effectief actief bezig zijn met vrede – de causaliteit ligt hier waarschijnlijk ook tegelijkertijd omgekeerd – is het duidelijk dat effectief vredesengagement sterk samenhangt met een aantal algemene attitudes die op het eerste zicht niet zoveel met specifieke vredesattitudes te maken hebben. Wat doorheen de analyses in dit hoofdstuk misschien wel het meeste opviel was de grote invloed van de variabele ‘sociaal kapitaal’. Vlamingen met veel sociaal kapitaal – die met ander woorden over een sterk netwerk beschikken en zich informeel voor de lokale gemeenschap inzetten via vrijwilligerswerk en dergelijke – zetten zich een heel stuk meer in voor vrede en geweldloosheid, en zijn bovendien ook meer lid van organisaties die zich – althans volgens de respondenten zelf – met vrede bezighouden. Hetzelfde gaat op voor mensen die er een eerder postmaterialistische levensvisie op nahouden. Voor Vlamingen die hoog scoorden op de schaal van de gezagsgetrouwheid, en dus sterk prijs stellen op orde en gezag, is het omgekeerde waar; zij zetten zich merkbaar minder actief in voor vrede – al heeft deze variabele geen invloed op het lidmaatschap van organisaties die zich volgens de respondenten met vrede bezighouden. Tot slot blijkt er ook een bescheiden maar significante rol te zijn weggelegd voor het volgen van nieuws en duiding op de televisie, en van de kennis van de internationale politiek, op de mate waarin de Vlamingen zich actief inzetten voor vrede en geweldloosheid. Hoe meer men zich informeert, en hoe hoger de (daaruitvlopende) kennis, hoe meer men zich actief zal inzetten voor vrede en geweldloosheid.

5

Vrede als prioriteit in media en politiek

5.1

Vrede als prioriteit in de media

‘Iedereen is voor vrede, maar niemand ligt er echt wakker van.’ Het was één van de stellingen waarmee we in de vier focusgroepen discussie probeerden los te weken. Ondanks de nuanceverschillen tussen de verschillende focusgroepen en de individuele deelnemers, kwamen toch telkens drie zaken min of meer terug. Ten eerste is voor vrede zijn geen constante, maar veel eerder variabel en *‘afhankelijk van de politieke conjunctuur’* (Rudy Demeyer, Focusgroep middenveld, 25/10/2006). Katrien Hertog, bijvoorbeeld: *‘Ik heb de indruk dat er geen authentieke interesse in vrede is in het dagelijkse leven die constant is. Als er iets gebeurt dan is er wel interesse, maar is dat dan authentieke interesse voor vrede? Of zijn dat dan andere zaken?’* (Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). Jan Rutgeerts formuleert het iets straffer: *‘Het gaat meestal om één ding: de raketten, Irak, Afghanistan... maar mensen hebben er geen globale visie over.’* (Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). Ten tweede is de politiek zelf niet geïnteresseerd in het vredes-thema: *‘Er worden geen partijcongressen meer georganiseerd over het probleem vrede en veiligheid. Die worden nergens meer opgevolgd. In verkiezingsprogramma’s zie je dat toch niet meer staan.’* (Jan Rutgeerts, Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). *‘Er vallen daar geen stemmen mee te rapen’* (Jan Roegiers, Focusgroep politici, 24/10/2006). Ten derde is de media de sleutelfiguur in hoe sterk een vredesissue blijft kleven bij de Vlamingen en hoe men er tegen over staat. *‘Als de media een dossier doodzwijgen dan kan je als vredesbeweging je te pletter werken. Je resultaten zijn gewoon veel kleiner.’* (Nicole Van Bael, Focusgroep vredesbeweging, 24/10/2006). *‘Het is ergens een manipulatie van de mensen door de media, in opdracht van de politieke leiders.’* (Roland Van Goethem, Focusgroep politici, 24/10/2006).

Dit laatste hoofdstuk vormt in zekere zin een antwoord op deze drie bekommernissen. Welk belang hechten politici en media aan vredesthema’s, zoals internationale veiligheid, wapenhandel, enz.? Volgt hun interesse een grillig patroon door grote gebeurtenissen en conflicten of is er toch steeds een stevige portie aandacht die relatief constant is? Met andere woorden: hoe hoog staat vrede op de politieke en de media-agenda? In een eerste deel zullen we de interesse voor de vrede bij de politiek van naderbij bekijken. In een tweede deel nemen we dan de media onder de loep. Tenslotte zullen we in een laatste deel kort ingaan op de wederzijdse invloed tussen deze twee agenda’s.

De voornaamste reden waarom de media vaak een cruciale rol krijgen toebedeeld, is dat ze voor velen dé belangrijkste bron van informatie zijn, 'het venster op de wereld', en op die manier potentieel invloed hebben op welke thema's een samenleving (politiek) belangrijk vindt en wat er over deze issues wordt gedacht. De wisselwerking en de wederzijdse beïnvloeding van publieke opinie, media en politiek is echter van uitermate complexe aard en gaat voorbij aan de focus van dit onderzoek. Enkele voorbeelden uit de gesprekken in de focusgroepen kunnen wel ter illustratie dienen: *'De Britse pers was zeer tegen Blair zijn Irak-beleid. Toch gaat de regering ermee door. In de VS heeft de pers Bush dan weer wel sterk gesteund in Irak.'* (Filip Reyniers, Focusgroep middenveld, 25/10/2006). *'Een voorbeeld dat me toch heel fel blijft is een programma op de Nederlandse zender over Powell die aantoonde dat er in Irak van alles was gevonden. Een week daarna zegt Balkenende dat Nederland voor een interventie is. In het programma laat men de inspecteurs zoals Blix aan het woord. Zij zeggen dat Balkenende wist dat alles gelogen was. Dat wordt op de nationale tv gezegd maar de mensen blijven zitten en doen gewoon voort. Wat in de media komt is niet genoeg om de politiek te ondergraven.'* (Rudy Demeyer, Focusgroep middenveld, 25/10/2006).

De vraag hoe sterk de invloed is van media op de publieke opinie of op de politieke agenda die we hierboven bespraken, laten we dus voorlopig buiten beschouwing. In dit deel bekijken we in de eerste plaats wat in het nieuws is geweest: in eerste instantie het geschreven nieuws in de kranten, en vervolgens het nieuws op televisie. Kranten trekken elke dag opnieuw gemiddeld een kleine drie miljoen leeslustigen, en met name politici zijn verwoede krantenlezers. Televisie, aan de andere kant, wordt vaak beschouwd als de meest invloedrijke onder de media, en vooral het zevenuur journaal bereikt altijd een groot publiek. Het agendasettingbestand, dat we ook in het vorig deel over de politieke agenda gebruikten, bevat de items die werden behandeld in het zevenuur journaal van zowel VRT als VTM. Daarnaast kreeg elk artikel op de voorpagina van zowel De Morgen, De Standaard, als Het Laatste Nieuws^{VII} ook een bepaalde themacode mee. Voor de drie kranten samen kwamen we uiteindelijk tot een totaal van 73.000 items voor de periode 1991 – 2000. Voor de televisiejournals ontbraken gegevens tussen 1991 en 1992, voor de periode 1993 – 2000 codeerden we 115.000 items. Meer recent werd er in het kader van het *Elektronisch Nieuwsarchief (ENA)* opnieuw elk item in de zevenuur journals op VRT en VTM gecodeerd: goed voor 62.305 items in de periode 2003 – 2006. In wat volgt, bekijken we eerst de geschreven pers en de televisiejournals tussen 1991 en 2000, een periode tussen twee Golfoorlogen, die beide wereldwijd voor massaal veel protest zorgden. Daarna bekijken we de data van het ENA van 2003 tot 2006, goed twee jaar nadat met de aanslagen in de WTC-torens de kaarten danig werden geschud.

10 jaar internationale veiligheid in kranten en op televisie

Een snelle blik op figuur 5.1 leert ons dat de aandacht voor internationale veiligheid een even wispelturig interesseverloop kent als de politieke agenda's, maar dat zowel de kranten als televisieagenda wel systematisch meer relatieve aandacht schenken aan dit thema. Kranten en televisie volgen nagenoeg eenzelfde patroon, op enkele zijsprongen na. We kunnen verder drie

VII Twee belangrijke beperkingen, voornamelijk als gevolg van praktische overwegingen: enkel de voorpagina's werden gecodeerd en de edities van dinsdag en vrijdag werden weggelaten (deze bleken steevast minder politiek nieuws te bevatten). Het zou kunnen dat dat laatste element er voor zorgt dat er op de niet-gecodeerde dagen wat meer ruimte is op de media-agenda voor buitenlandse en internationale politiek.

grote aandachtsblokken onderscheiden: in het begin van de jaren negentig uiteraard de start van de tweede Golfoorlog. Midden de jaren negentig veroorzaakt vooral de genocide in Rwanda ook op de politieke redacties van de kranten en tv danig veel beroering. Tot ver in de jaren '95 blijft internationale veiligheid hoog op de media-agenda staan: hoogtepunten zijn de verdere deelname aan de VN-vredesoperaties in ex-Joegoslavië, de 'laatste reeks' Franse kernproeven in de Stille Zuidzee, de Oslo-akkoorden en de moord op de Israëlische premier Yitzhak Rabin. Een derde grote piek zien we wanneer op 23 april 1999 NAVO-secretaris-generaal Solana opdracht geeft om de luchtaanvallen op Joegoslavië te beginnen om een humanitaire catastrofe in Kosovo te voorkomen. Hier verschilt de media-agenda toch opvallend van de politieke agenda. De aandacht stijgt wel licht op de parlamentsagenda, maar in vergelijking met andere 'piekmomenten' is dit nauwelijks een vermelding waard.

De algemene trend is een eerder dalende interesse in de media voor internationale veiligheid, op de piekmomenten na.

In Tabel 5.2, brengen we de 18 belangrijkste thema's in de zevenuur journaals op VRT en VTM (goed voor gemiddeld 85% van de zendtijd ^{VIII}). We zien dat internationale veiligheid veelal het leeuwendeel van de aandacht naar zich toetrekt. Defensie en wapenexport daarentegen, wat op de politieke agenda wel redelijk hoog staat geagendeerd (en hoger als we 'stijgen' qua politieke agenda), blijkt hier zo goed als helemaal onderaan het lijstje van belangrijke thema's te staan. Zoals reeds in figuur 5.1 kon worden afgeleid is de algemene trend eerder dalende interesse in internationale veiligheid, op de piekmomenten na. Tegen 2000 is die afgekalfd tot nauwelijks 4%. De aanslagen op de WTC-torens zorgen allicht voor een ware trendbreuk. In wat volgt gaan we hier kort nog even op in.

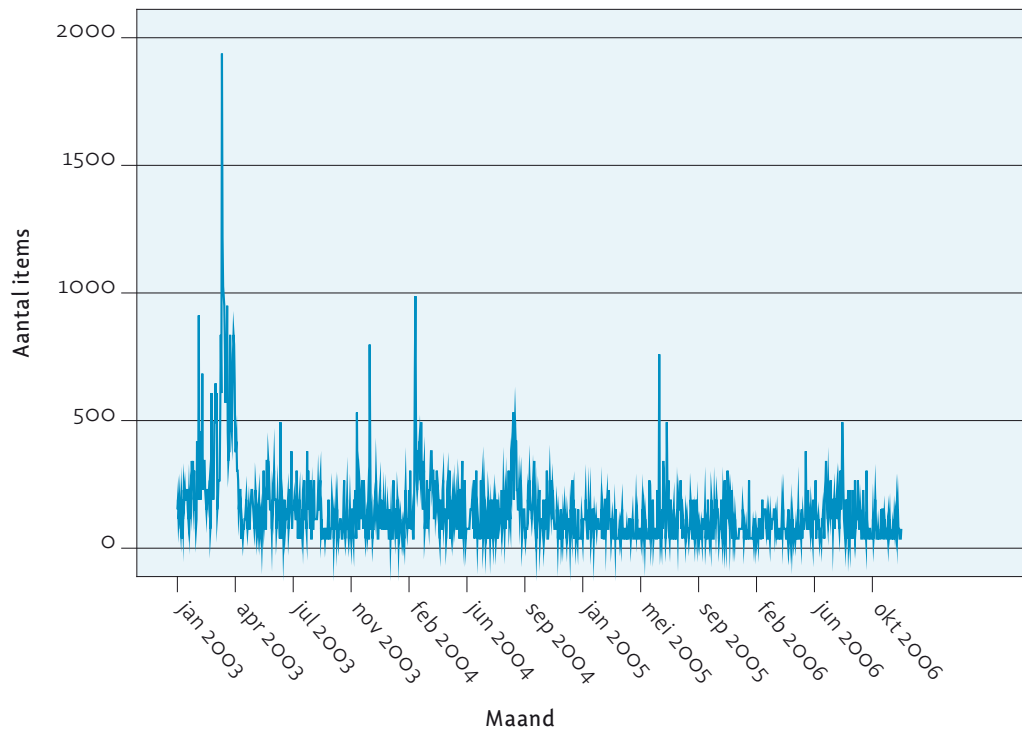
Internationale veiligheid op de media-agenda in een post-9/11 periode

9/11 brengt internationale veiligheid in geen tijd bovenaan de media-agenda. Hoewel data ontbreken voor 2001 en 2002, zien we in 2003 in vergelijking met 2000 een gemiddelde toename in aandacht van maar liefst 10%. Terrorisme, de bloedige aanslagen in New York, maar ook in Europa (Madrid, London), de oorlog in Afghanistan en de *pre-emptive strike* van de VS in Irak, maken van internationale veiligheid prioriteit nummer 1 in de zevenuur journaals. Omdat met name het conflict in Irak tot op vandaag nog steeds geen einde kent, is het des te opmerkelijker dat in 2005 de aandacht voor internationale veiligheid plots weer halveert tot amper 5% van de zendtijd.

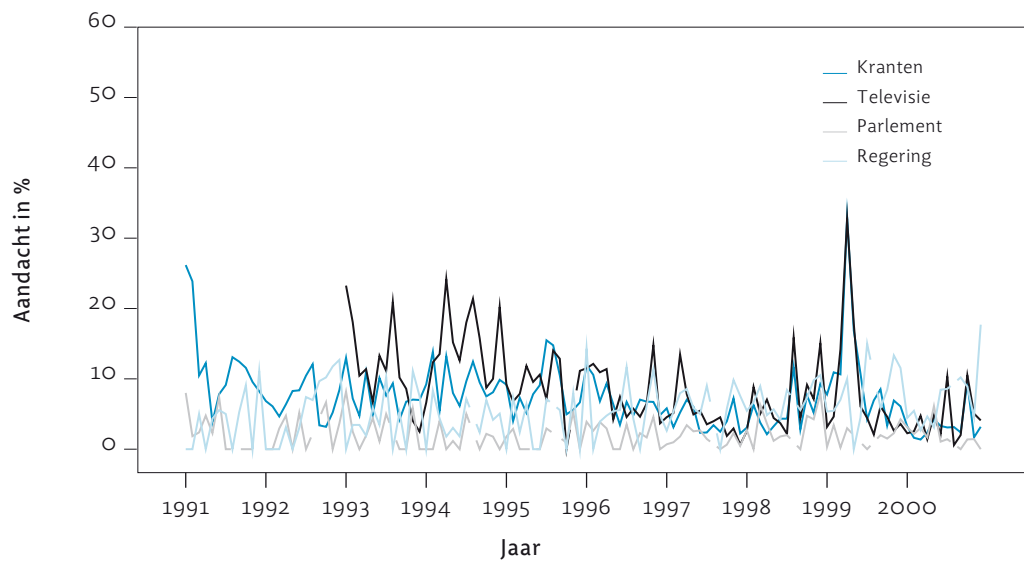
Als we de tanende aandacht voor internationale veiligheid iets nader bekijken, zien we in Figuur 5.2. toch nog twee duidelijke pieken: rond maart 2004 en juli 2005. Op 11 maart 2004 vonden in Madrid de aanslagen op vier treinen plaats. Op 7 en 21 juli werd London opgeschrikt door terroristische aanslagen op drukke lijnbussen en metrostellen.

VIII Dat dit gemiddelde in de periode 2003 – 2006 gevoelig lager ligt, heeft te maken met het niet rapporteren van de categorieën 'celebrity en royalty' en 'cultuurbeleid', categorieën die in de periode 1993 – 2000 zo goed als onderaan op de media-agenda stonden.

Figuur 5.1 Aandacht voor internationale veiligheid in het zevenuur journaal van VRT en VTM (2003 – 2006)



Figuur 5.2 De politieke prioriteit van 'internationale veiligheid' op twee politieke agenda's en twee media-agenda's (cijfers per maand)



5.2

Vrede als prioriteit in de politiek

De politieke besluitvorming kan onmogelijk voor alles en iedereen evenveel aandacht hebben, om de eenvoudige reden dat een chronisch gebrek aan tijd en middelen politici dwingt bepaalde prioriteiten te stellen. De politieke agenda is met andere woorden het resultaat van een afvallingsrace waarbij diverse problemen als het ware in een trechter naar de politieke besluitvorming terecht komen, steeds zoveel mogelijk aandacht opeisend van de besluitvormers. Het is onnodig te zeggen dat dé politieke agenda eigenlijk niet bestaat. De werkelijkheid is veel complexer. Niet alleen bestaat de politieke agenda zelf uit verschillende en vaak concurrerende agenda's. In de samenleving zijn nog tal van andere agenda's die op de politieke besluitvorming trachten een stempel te drukken of er indirect een invloed op uit te oefenen: de samenleving zelf (de publieke opinie), het middenveld, en ook de media. Doorgaans onderscheidt men in de politieke agenda een 'lagere' (o.a. het parlementaire werk) en een 'hogere' agenda (met helemaal bovenaan de begroting), waarbij de lagere agenda sneller en gemakkelijker valt te beïnvloeden dan de hogere (Walgrave, S., L. De Winter & M. Nuytemans 2005).

De politieke agenda is het resultaat van een afvallingsrace waarbij diverse problemen als het ware in een trechter naar de politieke besluitvorming terecht komen.

Om een goed zicht te krijgen op hoe agenda's evolueren, hebben we data nodig over een lange periode. Het is niet ondenkbaar dat sporadische of plotse gebeurtenissen, zoals verkiezingen of ernstige internationale conflicten een relatief atypische weerslag hebben op de politieke agenda. We zullen daarom gebruik maken van data verzameld in de periode 1991 tot en met 2000. 1991 is een interessant vertrekpunt omdat het toen het jaar was van de grote vredesbetogingen met mobilisaties tegen de tweede Golfoorlog. Met gegevens tot 2000 beslaan we een periode van ruim 10 jaar, wat zeker lang genoeg is om evoluties en wisselwerkingen vast te stellen. In het vorige deel over de media-agenda hebben we ook meer recente data van na 2000 gebruikt.

Voor de periode 1991 – 2000 beschikken we over gegevens van alle regeerakkoorden, partijprogramma's, interpellaties, mondelinge- en schriftelijke vragen, agendapunten van Ministerraden, goedgekeurde wetsvoorstellen en wetsontwerpen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, en budgetposten in de jaarlijkse begroting. Het titanenwerk dat er uit bestond om elke tekst, elke vraag, en elke rekening om te zetten in een beperkt aantal codes, resulteerde in een lijvig agenda-settingbestand dat op coherente wijze een zicht biedt op hoe de verschillende politieke agenda's op elkaar inwerken en hoe de politieke prioriteiten dag na dag, week na week, maand na maand en jaar na jaar verschuiven. Het codeerschema dat werd gehanteerd bevatte oorspronkelijk 97 verschillende codes, dat in 39 ruimere thema's kon worden samengevat. Omdat er echter geen algemene code 'oorlog en vrede' bestaat in dit databestand, gebruiken we in onze analyses de codes die er het dichtst bij aanleunen, namelijk 'internationale veiligheid' ^{IX} enerzijds en 'defensie en wapenbeleid' ^X anderzijds. We zullen ons verder beperken tot de (lagere) parlamentsagenda (mondelinge vragen en interpellaties van meerderheid en oppositie), de regeringsagenda (de wekelijkse ministerraad), de wetgevende agenda (goedgekeurde wetten geïnitieerd door het parlement of door de regering), en tenslotte de begroting. Tabel 5.1 geeft hiervan de resultaten.

Tabel 5.1 is zo opgebouwd dat men per agenda per jaar zowel de procentuele aandacht kan afleiden, alsook het rangnummer ten opzichte van al de andere thema's. Dit rangnummer loopt theoretisch van 1 tot 39 (het aantal codes dat werd gebruikt), maar in de praktijk blijkt vanaf rangnummer 15 gemiddeld 90% van de agenda te zijn ingevuld. Met andere woorden de overige 24 thema's zijn samen nauwelijks nog 10% aandacht waard van onze beleidsmakers. Met een rangnummer hoger dan 15 hang je zo goed als onderaan het lijstje van politieke prioriteiten.

Internationale veiligheid vinden we op de vier politieke agenda's toch eerder onderaan de lijst van prioriteiten. Er blijkt ook een groot verschil tussen de verschillende agenda's: hoe 'hoger' de agenda, dus hoe moeilijker deze te beïnvloeden, hoe lager internationale veiligheid staat gerangschikt, in tegenstelling tot defensie en wapenexport, dat op de hoogste agenda's een ruim deel van de aandacht krijgt. Op de begrotingsagenda prijkt defensie gedurende tien jaar zelfs in de top drie. De begrotingsagenda kenmerkt zich wat dat betreft duidelijk in starheid. Ook in de positie van het thema 'internationale veiligheid' komt gedurende de gehele jaren negentig geen beweging. Dan zijn de lagere agenda's veel afwisselender, al kunnen de keren dat internationale veiligheid echt *in the picture* verschijnt, relatief makkelijk worden verklaard door de grote gebeurtenissen van die periode: in 1991 uiteraard de tweede Golfoorlog met in zijn kielzog de crisis rond de wapenleveringen en het vallen van de regering Martens VIII. April 1994 breekt er in Rwanda de genocide uit, waarbij ook 10 Belgische para's worden vermoord. In 1995 zet België haar deelname aan de operaties in ex-Joegoslavië voort. Rond die periode groeit ook het protest tegen de Franse kernproeven.

IX In de codelijst wordt 'internationale veiligheid' beschreven als: NAVO, militaire sanctie, Partnership for Peace, internationaal geschil, inmenging, OVSE, non-proliferatie, gedemilitariseerde zone, gedeporteerden, alles rond het conflict tussen Israël en de Palestijnen, de Situatie in Congo, ontminingen, VN-wapeninspecties in Irak, vluchtelingenstromen, nationale bevrijdingsbeweging met internationale vertakkingen, staakt het vuren (niet de onderhandelingen ervoor),...

X 'defensie en wapenbeleid' wordt beschreven als: Wapenindustrie, kernwapens, dienstplicht, geheime dienst, Belgische deelname van VN-vredesmissies, Belgische deelname aan militaire oefeningen, staatsveiligheid,...

Tabel 5.1 Het belang van 'internationale veiligheid' en 'defensie' op vier verschillende politieke agenda's (in % en volgens rangnummer #) (1991 – 2000)

	Parlement (N=10.657)				Regering (N=6.296)				Wetgeving (N=1299)				Begroting (N=23.410.236 milj.)			
	Internat veiligheid		Defensie		Internat veiligheid		Defensie		Internat Veiligheid		Defensie		Internat veiligheid		Defensie	
	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#
1991	4,4	9	4,2	10	2,2	15	3,9	10	7,0	6	4,7	10	0,4	16	10,6	3
1992	3,4	11	3,0	12	1,0	18	7,3	4	0,0	-	3,5	9	0,4	17	8,9	3
1993	4,0	8	2,5	12	2,6	8	5,1	13	1,0	15	1,0	14	0,4	17	8,8	3
1994	4,8	8	1,5	16	0,8	19	4,2	10	0,0	-	7,4	6	0,4	17	8,4	3
1995	3,7	9	2,1	13	2,2	14	3,7	9	4,8	8	1,9	12	0,6	17	8,4	3
1996	2,2	11	2,2	12	3,5	12	6,0	8	1,9	12	1,9	13	0,7	16	8,8	3
1997	3,3	11	1,9	12	0,4	21	6,7	5	2,1	11	1,4	13	0,5	17	8,3	3
1998	2,9	9	3,2	10	1,5	16	7,3	4	3,2	9	2,3	13	0,5	17	8,8	3
1999	3,9	8	2,2	12	0,9	21	8,3	4	2,8	9	0,8	19	0,3	19	8,0	3
2000	2,7	10	2,1	12	1,2	18	7,8	4	1,9	14	2,6	11	-		-	
Totaal	3,3	9	2,4	13	1,6	15	6,0	6	2,5	12	2,8	11	0,5	18	8,8	3

Noot: het rangnummer loopt theoretisch van 1 tot 39, maar in de praktijk van 1 tot ongeveer 15, gemiddeld 90% van de agenda blijkt dan te zijn 'ingevuld'. In 1992 en 1993 was er geen wetgeving gerelateerd aan het thema 'Internationale veiligheid'. In 2000 waren er geen gegevens beschikbaar voor de begrotingsagenda.

Op Figuur 5.2. zien we heel duidelijk hoe de aandacht voor internationale veiligheid haast onopgemerkt onderaan de parlements- en regeringsagenda voortkabbelt, om dan sporadisch de hoogte in te schieten. De wispelturige aandacht van de politiek geldt voor allerlei soorten thema's, maar het geldt toch in het bijzonder voor de internationale issues die meer dan andere issues gestuurd worden door plotse gebeurtenissen of conflicten. Werkloosheid, bijvoorbeeld, geniet een veel constantere aandacht van de politieke elites en van de media. In de bestudeerde periode lagen politici dus niet bijzonder wakker van internationale veiligheid. Voor enkele politici die we in de focusgroepen daarover aanspraken, is dat vandaag niet veel anders: '*... wat echt belangrijk is en wat echt uitmaakt voor de wereld krijgt het minste aandacht. Politici gaan daar niet in investeren, geen tijd, electoraal niet lonend... De pers vindt het te moeilijk en gaat er niet in mee, en steeds meer wordt het debat over die thema's overgelaten aan een kransje van diplomaten zonder enig democratisch draagvlak.*' (Roel Deseyn, Focusgroep politici, 24/10/2006).

Figuur 5.2. wijst er op dat beide agenda's, die van politiek en media, andere prioriteiten koesteren.

De wispelturige aandacht van de politiek geldt voor allerlei soorten thema's, maar het geldt toch in het bijzonder voor de internationale issues die meer dan andere issues gestuurd worden door plotse gebeurtenissen of conflicten.

Tabel 5.2 Aandacht voor de 18 belangrijkste thema's op het journaal van VRT en VTM
(zeven uur journaal) (in%) (van 1993 tot 2000 en van 2003 tot 2006)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2003	2004	2005	2006
Criminaliteit	10,2	13,0	12,8	17,8	22,1	17,8	13,6	13,1	10,5	13,1	12,1	13,9
Internationale veiligheid	11,7	13,8	8,9	8,8	5,4	7,6	8,2	4,1	14,1	10,7	5,3	6,2
Rampen	6,3	6,3	8,4	4,9	6,1	7,4	8,6	9,3	6,1	6,7	9,5	6,6
Justitie en criminaliteitsbeleid	4,7	3,5	4,3	8,4	7,2	9,0	5,4	6,7	6,5	9,0	6,7	7,6
Politieke organisatie	6,7	7,9	7,4	5,8	9,3	5,8	7,5	6,3	5,7	5,0	3,1	4,4
Mobiliteit, verkeer, transport en vervoer	4,6	5,9	5,7	6,8	5,9	7,7	5,4	5,2	7,0	7,8	8,2	6,9
Werk, beleid en voorwaarden	9,7	5,4	6,7	7,1	7,8	5,0	3,9	6,2	3,6	2,9	4,3	3,2
Sociale zaken, armoede en gezondheid	4,5	4,0	5,4	7,4	4,4	4,7	5,9	4,8	6,0	5,6	7,6	6,8
Economie, industrie, beleid	5,4	4,9	5,0	3,3	4,6	3,4	3,7	4,2	3,4	4,2	3,0	3,4
Diplomatieke contacten	7,0	6,6	4,4	3,3	3,4	3,6	5,0	4,9	1,8	1,0	1,3	1,2
Milieu en klimaat	3,7	3,8	5,2	3,2	4,5	3,9	3,7	4,6	3,4	2,2	3,1	3,7
Financiën	4,3	2,7	1,7	3,1	1,5	2,0	1,6	2,2	1,4	1,3	1,3	1,3
Verkiezingen	0,3	2,0	2,0	0,2	0,4	0,7	1,4	4,4	4,0	4,9	1,3	3,1
Europa, werking en beleid	3,2	2,8	1,6	2,1	1,7	1,2	3,0	1,9	1,3	1,5	1,3	0,8
Consumentenzaken	1,4	1,2	1,0	1,6	1,7	1,8	2,3	3,6	1,3	1,6	1,7	2,0
Migratie, integratie, asielzoekers	1,2	0,9	1,2	0,7	0,7	2,5	3,5	3,4	1,3	1,1	0,9	1,6
Defensie en wapenexport	3,0	2,9	1,4	0,5	2,1	0,8	2,0	1,1	0,6	0,5	0,4	0,8
Onderwijs	1,2	1,6	1,7	2,1	1,4	0,8	1,5	1,2	0,9	1,2	1,0	1,2
Totaal	89,1	89,2	84,8	87,1	90,2	85,7	86,2	87,2	78,9	80,3	72,1	74,7

5.3

Besluit

We kunnen besluiten met drie opmerkelijk vaststellingen. Ten eerste loopt de interesse voor het thema ‘internationale veiligheid’ redelijk gelijk op de verschillende politieke en media-agenda’s, maar krijgt het op de laatste toch substantieel meer aandacht. Met betrekking tot het thema ‘defensie en wapenexport’ is dit verschil nog pertinent. Ten tweede blijkt de aandacht voor dit thema in het algemeen doorheen de jaren negentig en bij uitbreiding op de media-agenda ook in de periode 2003–2006, stelselmatig af te nemen. Die terugval van aandacht voor internationale veiligheid brengt ons bij de derde en laatste vaststelling: interesse voor internationale veiligheid, voor oorlog en vrede, is heel variabel en volgt veeleer enkele grote conflicten, dan dat er een constante basis is voor al het andere dat daarnaast plaatsvindt en aandacht vraagt van politiek en van media.

6

*Algemeen besluit:
Vlamingen en ‘vrede’*

In de voorgaande hoofdstukken werd uitgebreid stilgestaan bij de opinies van Vlamingen over vrede. Het onderzoek was gebaseerd op de resultaten van een gedetailleerde survey bij meer dan 1000 Vlamingen. De inschattingen van een aantal betrokkenen uit het middenveld, de politieke partijen en bedrijfsleven kwamen ook aan bod. De verzamelde gegevens werden aan de hand van ander beschikbaar empirisch materiaal gekaderd. Welke zijn de belangrijkste vaststellingen? Wij zien er twaalf.

- 1 'Vrede' heeft voor Vlamingen zeer uiteenlopende betekenissen. Meestal denken Vlamingen bij het horen van 'vrede' spontaan aan de afwezigheid van oorlog, wapens of geweld. Veel mensen vullen het begrip spontaan ook breder en positief in en denken bij het horen van het woord 'vrede' aan dingen zoals vriendschap, rust, gelijkheid, vrijheid... Nogal wat mensen leggen spontaan het verband tussen de 'grote' internationale vrede en de 'kleine' vrede in de eigen samenleving. Als mensen in gesloten vraagvorm naar 'vrede' gevraagd wordt, dan zijn verdraagzaamheid en overleg en dialoog de begrippen die het meest met vrede worden geassocieerd.
- 2 Wat mensen denken over vrede is sterk door de context bepaald. Mensen denken anders en in ieder geval veel meer over vrede op het moment dat de internationale spanningen hoog oplopen dan in andere tijden. In die context is de mening van de nationale regering over vredethema's erg belangrijk. Wat betreft de meningen van mensen over vrede, hebben we aangetoond dat die mening zeker mee afhangt van de positie die hun nationale regering over een bepaald internationaal conflict inneemt. We analyseerden het voorbeeld van de oorlog in Irak in 2003 en stelden vast dat in landen waar de regering zich tegen de oorlog uitsprak ook de publieke opinie onverdeeld tegen de oorlog was. In andere landen, waar de regering de oorlog steunde en zeker in de landen waar de regering aan de oorlog deelnam en effectief troepen stuurde, was de publieke opinie veel meer voorstander van de oorlog. Het is dus mede de nationale politieke context die de mening van mensen over vrede en oorlog bepaalt.
- 3 Als we kijken naar de aandacht voor vrede op de politieke agenda en op de media-agenda dan zien we dat die aandacht heel sterk variabel is en dus afhangt van de internationale context. In tijden van oorlog en terrorisme stijgt de aandacht spectaculair om daarna even snel terug te dalen. Bovendien zien we vanaf het begin van de jaren '90 tot nu een geleidelijke daling van de aandacht voor vrede, zowel in de politieke wereld als in de media.
- 4 Volgens de Vlamingen is de strijd om natuurlijke rijkdommen de belangrijkste oorzaak van oorlog en geweld. Ook de rivaliteit tussen verschillende bevolkingsgroepen wordt vaak genoemd. Als gepeild wordt naar de diepere en achterliggende oorzaken van oorlog en geweld, dan schuiven Vlamingen zowel religieuze oorzaken als een gebrek aan gelijke kansen en economische ongelijkheid naar voren. Vlamingen hebben al bij al een vrij genuanceerd beeld van oorlog en geweld. Die zijn volgens hen te wijten aan een veelheid van oorzaken die zowel cultureel als economisch zijn.

- 5 Vlamingen keuren internationaal militair ingrijpen in grote mate af, tenzij in zeer specifieke omstandigheden. Alleen voor het voorkomen van terroristische aanslagen of van grove schendingen van de mensenrechten kan voor de meerderheid van de Vlamingen militair worden ingegrepen, maar zelfs dan gaat het slechts om een kleine meerderheid die militair ingrijpen geoorloofd vindt. Daar tegenover staat dan ook een kleine helft van de Vlamingen die vinden dat de Verenigde Naties de enige instantie zijn die de toelating kunnen geven om militair geweld tegen een land in te zetten. Een klein derde is het daar niet mee eens, wat zich ook weerspiegelt in ongeveer evenveel aanhang voor het concept van de 'pre-emptive strike', wat door een ruime meerderheid van de Vlamingen wordt verworpen. We vinden globaal heel weinig verschillen tussen de mensen die militair ingrijpen vaker goedkeuren dan anderen. Socio-demografische verschillen zijn er niet, alleen respect voor gezag leidt tot meer goedkeuring voor militair ingrijpen. Dat geldt ook voor mensen die minder kennis hebben van internationale politiek. Interessant is dat de aanvaardbaarheid van persoonlijk geweld en de aanvaardbaarheid van militair geweld zeer sterk samenhangen. Hoe meer mensen geneigd zijn eventueel geweld te gebruiken in hun eigen leven, hoe meer ze militaire ingrijpen aanvaardbaar achten. Dat is een sterke aanduiding van het feit dat 'grote' vrede en 'kleine' nauw samenhangen.
- 6 Hoewel geweld en geweldloosheid hoog in het vaandel worden gedragen, zien nogal wat Vlamingen zichzelf geweld gebruiken. Zeker als de partner of kinderen zouden bedreigd worden is dat het geval. Slechts 6% van de Vlamingen zou in geen enkele omstandigheid geweld gebruiken. Jongeren, mensen die geloven in een strenge opvoeding en gezag en mensen die zichzelf als politiek 'rechts' definiëren, zijn meer geneigd zelf geweld te gebruiken.
- 7 Vlamingen houden er meerduidige standpunten op na wat betreft de wapenuitvoer van Vlaamse bedrijven. De overgrote meerderheid vindt dat Vlaamse bedrijven geen wapens mogen uitvoeren naar landen in oorlog zelfs als daarbij jobs in Vlaanderen in gevaar komen. Ook bedrijven hebben hun verantwoordelijkheid voor de vrede. Aan de andere kant vindt een kleine meerderheid dat Vlaanderen geen strengere regels moet hanteren voor wapenuitvoer dan de andere Europese landen en vindt de overgrote meerderheid dat exportcontrole Europees moet geregeld worden. Kortom: Vlamingen schuiven de zaak naar Europa door en pleiten impliciet voor een streng Europees wapenexportbeleid. Met betrekking tot het wapenkarakter van technologie die zowel voor militaire als voor burgerlijke toepassingen kan worden gebruikt en vooral de vrije export van deze producten, is de Vlaamse bevolking heel sterk verdeeld. Velen vinden dat het kan, velen dat het niet kan. Opvallend veel hebben er echter geen mening over.
- 8 De Vlaming vindt vooral terrorisme een belangrijk thema in de internationale politiek. Dat is veruit het belangrijkste internationale probleem, gevolgd door de verspreiding van kernwapens. Toch denken de meeste Vlamingen dat de kans op een terroristische aanslag in België klein is. Vlamingen vinden terrorisme dus een belangrijk thema, maar hebben er zelf niet zoveel schrik van. Dat weerhoudt er hen echter niet van om (impliciet) te vrezen dat terrorisme tot een derde wereldoorlog kan leiden. Bijna de helft denkt bij een dergelijk mondiaal conflict aan de godsdienststrijd tussen Islam en Christendom.

- 9 Vlamingen geloven dat ze zelf een bijdrage kunnen leveren om de wereld geweldlozer en meer vredevol te maken; ze zien zichzelf dus op één of andere manier als betrokken partij. De andere met respect behandelen en zijn kinderen goed opvoeden, zijn de belangrijkste bijdragen die de Vlaming voor zichzelf ziet weggelegd. Een groot deel van de Vlamingen, maar niet de meerderheid, denkt dat men ook politiek kan bijdragen door ethisch te consumeren of te bankieren. Ouderen denken dat men zich op meer verschillende manieren voor vrede kan inzetten en mensen die gezag belangrijk vinden, zijn veel pessimistischer over zich inzetten voor vrede. Hoe meer vertrouwen men heeft in mensen, hoe meer men zich sociaal engageert in het algemeen, en hoe politiek linkser men is, hoe meer men voor zichzelf mogelijkheden ziet om zich in zijn eigen leven voor vrede in te zetten. Ook een postmaterialistisch waardenpatroon en sociaal kapitaal leiden tot een optimistischere inschatting van zijn eigen mogelijkheden om tot de vrede bij te dragen.
- 10 Al de bevindingen doorheen het rapport confronteerden ons steeds weer opnieuw met de grote verschillen tussen wat mensen over vrede ‘denken’ en wat mensen voor vrede ‘doen’. Denken en doen, praten en handelen, zijn twee verschillende dingen. Lang niet alle mensen die er uitgesproken meningen voor vrede op na houden, zetten die mening ook in effectief engagement om, of hebben zelfs maar de intentie om hun mening in een engagement om te zetten. Tussen denken en doen liggen vele praktische beslommingen. Om mensen voor vrede te laten handelen is vooral mobilisatie nodig, mensen moeten aangesproken worden, ze moeten de indruk krijgen dat hun eventueel handelen zinvol is en een verschil zou kunnen maken. Er moet een aanbod zijn, bijvoorbeeld van een organisatie, dat hen toelaat om hun mening in een concreet engagement om te zetten.
- 11 Vlamingen vinden dat de overheid de bevolking over vrede moet sensibiliseren en dat de komende generaties moeten geïnformeerd worden over de horror van de oorlog. Ze zeggen zich zelf effectief te engageren voor vrede, vooral door hun bankrekening aan te spreken. Er zijn echter nog andere manieren van ‘engagement’ die door veel Vlamingen beoefend worden, zoals bijvoorbeeld het ondertekenen van petitie’s of het kopen of niet kopen van producten uit ethische overwegingen. Steeds valt op dat het potentieel van die actievormen – die mensen die zeggen nog niets te doen maar wel bereid zijn iets te doen – vrij groot is. Er is voor ‘vredeminnende’ organisaties dus nog het een en ander van engagement aan te boren, maar het komt er op aan die mensen ook effectief te bereiken. Vooral voor acties tegen geweld in de eigen samenleving is het potentieel nog bijzonder groot. De significante voorspellers van actief vredesengagement zijn de verwachte kenmerken: jongeren en hooggeschoolden, mensen met sociaal kapitaal, postmaterialisten en linkse mensen zetten zich meer in. Bovendien blijkt dat actief bezig zijn rond vrede en geweldloosheid wordt bevorderd door de kennis die men heeft over internationale politiek en door het volgen van nieuws en duiding op de televisie. Hoe meer mensen persoonlijk geweld afzweren en zich tegen militaire interventies keren, hoe meer ze zich voor de vrede inzetten. De attitudes van Vlamingen over vrede hangen dus sterk samen met wat Vlamingen voor vrede doen. Lid zijn van een organisatie is de beste garantie dat vredesattitudes zich ook in vredesgedrag omzetten.

- 12 Twee derde van de Vlamingen is van geen enkele organisatie lid die zich volgens onze respondenten zelf van dichtbij of ver met vrede bezighoudt. Slechts heel weinig Vlamingen zijn lid van 'zuivere' vredesorganisaties. Engagement in ruim opgevatte vredesorganisaties wordt gedetermineerd door de stilaan bekende voorspellers: respect voor gezag (negatief effect) en sociaal kapitaal (positief effect). Organisatielidmaatschap en het ondernemen van activiteiten voor de vrede hangt, zoals we al aangaven, héél sterk samen. Het is via organisaties dat mensen tot engagement komen, maar de causaliteit ligt zeker voor een stuk omgekeerd. Dit alles suggereert dat de 'zuivere' vredesorganisaties – als ze veel mensen willen bereiken en veel mensen hun bereidheid tot engagement voor de vrede in echt engagement willen laten omzetten – misschien best samenwerken met andere organisaties en die andere organisaties sterker zouden kunnen betrekken in hun eigen activiteiten.

Referenties

- Barnes, S. & M. Kaase. (1979), *Political Action. Mass Participation in Five Western Democracies*. London: SAGE publications.
- Botwel, R.K. & E. Kennison. (2004), 'The Authoritarian Personality and Attitudes towards War.' *Peace Review*, 16(4): 467-470.
- Copi, I.M. & C. Cohen. (1994), *Introduction to logic*. New York: MacMillan.
- de Rivera, J. (2005), 'Assessing the Culture of Peace in Different Nations.' *UN Chronicle*, 42 (2), 53-55.
- Elstain, J.B. (1985), 'Reflections on war and political discourse.' *Political Theory* 13: 39-57.
- Eos Gallup Europe (2003), *International Crisis Survey*. Eos Gallup Europe, 21 – 27 januari 2003.
- Galtung Johan. (1969), 'Violence, Peace, and Peace Research.' *Journal of Peace Research* 6: 167-191.
- Glynn, C. J., S. Herbst, G. J. O'Keefe & R. Y. Shapiro. (1999), *Public Opinion*. Boulder, CO: Westview Press.
- Goss, K. A. (2001), *The Smoking Gun: How Focusing Events Transform Politics*. PhD. Dissertation. Kennedy School of Government, Harvard University, Cambridge.
- Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek (2004). *ISPO Survey*. Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek. K.U. Leuven
- Klandermans, B. & D. Oegema. (1987), 'Potentials, Networks, Motivations and Barriers: Steps towards Participation in Social Movements'. *American Sociological Review*, 52: 519-531.
- Lester, D. (1993), 'Factors Affecting Student Attitudes Towards War,' *The Journal of Social Psychology*, 134(4), 541-543.
- Lippmann, W. (1925), *The phantom public*. New York: Harcourt, Brace and Company, Inc.
- Noelle-Neumann, E. (1984), *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin*. Chicago: University of Chicago Press.
- Norris. P. (2002), *Democratic Phoenix. Political activism worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press
- Peterson, V.S. & A.S. Runyan. (1993), *Global Gender Issues*. Boulder, CO; Westview Press.
- Reardon, B.A. (1988), *Comprehensive Peace Education*. New York: Teachers College Press.
- Rosenbaum, W.B. & L.L. Rosenbaum. (1973), 'Changes in college student attitude toward the Arab-Israel, India-Pakistan and Vietnam Conflicts.' *The Journal of Psychology*, 84: 165-171.
- Schussman, A. & S.A. Soule. (2005), 'Process and Protest: Accounting for Individual Protest Participation'. *Social Forces*, 84 (2); 1083-1108.
- Slocum, N. (2003), *Participatory Methods Toolkit. A Practitioner's Manual*, Koning Boudewijnstichting, viWTA & United Nations University, beschikbaar online op www.viwtta.be
- Studiedienst van de Vlaamse Regering (2004) APS Survey, <http://aps.vlaanderen.be>
- Tessler, M., J. Nachtwey & A. Grant. (1999). 'Further Tests of the Women and Peace Hypothesis: Evidence from Cross-National Survey Research in the Middle East.' *International Studies Quarterly*, 43: 519-531.
- Van Aelst, P. & S. Walgrave (2001), 'Who is that (wo)man in the street? From the normalisation of protest to the normalisation of the protester.' *European Journal of Political Research*. 39 (4): pp.461-486
- Verba, S., K. L. Schlozman & H. E. Brady. (1995), *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Harvard University Press.
- Walgrave, S., L. De Winter & M. Nuytemans (2005), *Politieke-agendasetting in België (1991 – 2000) – De moeilijke dialoog tussen publieke opinie, media en het politieke systeem*. Gent, Academia Press
- Walgrave, S. & J. Manssens (2000), 'The making of the white march: the mass media as a mobilizing alternative to movement organisations.' *Mobilization*. 5 (2): 217-239

- Walgrave, S. & J. Verhulst (2006), 'Towards 'new emotional movements'? A comparative exploration into a specific movement type.' *Social Movement Studies*. 5 (3): 275-304
- Woolman, D.C. (1985), 'Education and Peace in the Thought of Johan Galtung.' *Issues in Education and Human Development Education for Peace*, 3(2): 7-20.
- Wright, Q. (1941), *A study of war*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zaller, J. (1992), *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge; Cambridge University Press.

Bijlage 1

Focusgroepen: Vlamingen en ‘vrede’

Vooraf

Iedereen stelt zichzelf kort voor – op welke manier zijn de deelnemers bezig met vrede in hun organisatie? Onderzoekers schetsen geheel onderzoek en doel ervan. Doel van focusgroepen is tweevoudig:

- Eigen mening kennen van betrokken individu over vrede
- Ideeën geven over hoe vrede kan 'gemeten' worden in het publiek

Deelnemers spreken in de eerst plaats in eigen naam, maar waar mogelijk (en indien afwijkend) wordt gevraagd ook de mening van de organisatie of partij te vermelden. Er wordt gewerkt met stellingen, deze zijn niet genuanceerd, maar bedoeld om discussie uit te lokken. Ze weerspiegelen niet de mening van de onderzoekers. Niet alle stellingen hoeven aan bod te komen.

- Wat is of betekent vrede
- Relatie vrede en geweldloosheid
- Wat vinden de Vlamingen van vrede
- De oorzaken/voedingsbodem van vrede
- Vrede en participatie (vredesbeweging)
- Wanneer is militair ingrijpen verantwoord (leger)
- Vrede en deontologie (bedrijfsleven)
- Vlaamse politiek en de rol ervan (politici)

Stellingen

'Vrede is voor mij de afwezigheid van oorlog'

'Iedereen is voor vrede, maar niemand ligt er echt wakker van'

'Vrede is een thema dat alleen maar belangrijk is voor een beperkte bevoorrechte groep in de samenleving. Het zich zorgen maken over vrede in de wereld is een luxeprobleem van de middenklasse'

'Wat mensen over vrede denken wordt bepaald door wat hun leiders over vrede denken.

De bevolking volgt de elites'

'Vrede is een mooi idee, maar als we in Vlaanderen bijvoorbeeld met terrorisme zouden te maken hebben, zouden Vlamingen veel minder voor vrede zijn'

'Vrede tussen landen en geweldloosheid in de eigen samenleving zijn eigenlijk twee kanten van hetzelfde fenomeen'

'Vlamingen geven doorgaans meer om vrede dan andere volkeren'

'Economische welvaart is een voorwaarde voor vrede'

'Met geweld kan nooit vrede worden afgedwongen'

'De Verenigde Naties zijn de enige instantie die legitiem toelating kunnen geven om militair geweld te gebruiken tegen landen'

'De internationale gemeenschap heeft het recht met militair geweld in te grijpen als er binnen in een land grove schendingen van de mensenrechten plaatsvinden'

‘Ook bedrijven hebben hun verantwoordelijkheid voor de vrede. Zelfs als het ten koste gaat van hun winst mogen ze geen wapens of wapentechnologie uitvoeren aan landen of groepen die in oorlog zijn’

‘De inmenging van Westerse landen in internationale conflicten vindt enkel plaats wanneer er geld te verdienen valt’

‘Protest en betogingen van de vredesbeweging hebben nog nooit iets uitgehaald’

‘Voor vrede in de wereld zijn, betekent dat we ook in eigen land consequent alle oorlogsinspanningen van andere landen moeten stoppen/verhinderen’

‘Vlaamse politici kunnen een bijdrage leveren aan de vrede in de wereld door hun sterke traditie van onderhandeling en zoeken naar compromissen’

‘Vlaamse politici kunnen een bijdrage leveren aan de vrede in de wereld door een voorbeeldfunctie en een strenge wapenwetgeving’

‘Als land zonder militaire macht is het niet mogelijk op het internationale toneel een vredesrol te spelen. Daarom moet er in het militaire apparaat geïnvesteerd worden’



Bijlage 2

Technisch Rapport TNS Dimarso



De opinie van de Vlamingen over Vrede

Universiteit Antwerpen – Onderzoeksgroep M2P

22/01/2007

1 Inleiding

Doelstelling

Het doel van het onderzoek bestond erin om de opinie van de doorsnee inwoner van Vlaanderen te meten over vrede. Verder wouden de onderzoekers ook nagaan welke factoren een invloed hebben op het vormen van deze opinie. Om sociaal wenselijke antwoorden te vermijden, werd het onderwerp 'vrede' niet vermeld bij de contactname met de respondenten. Daarom werd de introductietekst in de vragenlijst vaag gehouden: 'de mening van de Vlamingen over allerlei onderwerpen'. Om dezelfde reden werd de uitsluitingsvraag i.v.m. de laatste 12 maanden niet te hebben deelgenomen aan een onderzoek over vrede' op het einde van de vragenlijst gesteld.

De taak van TNS Dimarso / NID beperkte zich tot het methodologisch finaliseren van de vragenlijst, het realiseren van de interviews en het leveren van een SPSS datafile.

De analyse en rapportering gebeurde door de opdrachtgever zelf.

Vragenlijst

De vragenlijst werd inhoudelijk door de onderzoeksgroep Media, Middenveld en Politiek (M2P) van de Universiteit Antwerpen (UA) uitgewerkt. De finale vragenlijst werd samen met het databestand geleverd aan de opdrachtgever.

2 Universum en steekproef

Onderzoeksuniversum

De doelgroep van het onderzoek bestaat uit inwoners van het Vlaams Gewest van 15 jaar en ouder die de Nederlandse taal voldoende machtig zijn om de vragen te beantwoorden.

De geobserveerde penetratiegraad van deze doelgroep bedraagt 99 % van de totale Vlaamse bevolking van 15 jaar en ouder.

Steekproefgrootte

Er dienden netto n=1.000 interviews gerealiseerd te worden. TNS Dimarso heeft 1.041 interviews gerealiseerd, waarvan 1.029 ook geleverd (zie verder).

Steekproefsamenstelling

Het leeftijdsprofiel van de nettosteekproef wijkt af van de populatieverdeling. De ondervertegenwoordiging van de 21 tot en met 34-jarigen is een gevolg van de gehanteerde steekproefmethode. Het brutobestand is gebaseerd op abonnees met een vaste telefoonlijn. Binnen de aangehaalde leeftijdsgroep is, in vergelijking met de andere leeftijdsgroepen, tussen de 20% en 30% enkel via GSM te bereiken (APS 2003).

	Obs	%	% Pop
Totaal	1029	100,0	100,0
Geslacht			
Man	509	49,5	49,0
Vrouw	520	50,5	51,0
Leeftijd			
15-17	66	6,4	4,1
18-20	41	4,0	4,1
21-24	41	4,0	5,9
25-34	120	11,7	15,3
35-44	181	17,6	18,5
45-54	209	20,3	17,0
55-64	184	17,9	13,7
65+	187	18,2	21,5

3 Methodologie

3.1 Methode van dataverzameling

De interviews werden ad-hoc uitgevoerd via een gestandaardiseerde CATI vragenlijst (**C**omputer **A**ssisted **T**elephone **I**nterviewing). Het interviewen verloopt **volledig computergestuurd** zodat er zich geen enquêteursvergissingen (b.v. vergeten of verkeerd interpreteren van filtervragen) kunnen voordoen. TNS hanteert eveneens een systeem van **permanente supervisie**. Via een gesloten systeem van **meeluisterapparatuur** worden de telefonische interviews permanent meegevolgd. Ook de opdrachtgever heeft hiervan gebruikgemaakt om zelf interviews live mee te volgen.

3.2 Steekproefmethode

TNS DIMARSO heeft een brutosteekproef getrokken uit een populatiebestand van vaste telefoonnummers. Het betreft een kopie van het Belgacom- en Telenetbestand, dat wij aankopen via Infobel.

Een optimale geografische spreiding van de respondenten werd als volgt verzekerd:

- eerst werd bepaald hoeveel adressen er moeten getrokken worden binnen elk gemeentetype (brutosteekproef);
- vervolgens werden de adressen binnen elk gemeentetype geordend. Dit gebeurde op alfabetische wijze, achtereenvolgens voor de gemeenten (gemeentenaam), de straten (straatnamen) en tenslotte de abonnees (familienaam).
- Uit deze geordende lijst werden dan de abonnees van de brutosteekproef geselecteerd via de procedure met vast interval en random startpunt.

Om de kwaliteit van de nettosteekproef te garanderen dient uitval zoveel mogelijk beperkt te worden. Hierop kon ingegrepen worden door een reeks maatregelen op diverse niveaus.

We geven hierna de belangrijkste interventiepunten.

Randomselectie van de te bevragen persoon binnen gecontacteerd gezin

Voor de selectie van de te ondervragen persoon wordt gewerkt met een randomregel.

De gesprekspartner is de eerstjarige persoon in het gezin van 15 jaar of ouder. Wanneer deze om één of andere reden niet kon deelnemen, werd deze niet vervangen door een ander gezinslid.

Bijkomende inspanningen om minder bereikbare groepen uit de onderzoekspopulatie toch te bereiken

Het CATI-systeem laat toe om vooraf te bepalen hoeveel contactpogingen moeten ondernomen worden om een geselecteerd(e) telefoonnummer/persoon opnieuw trachten te bereiken alvorens te worden vervangen en binnen welke tijdspanne dit moet gebeuren (om response-bias te voorkomen, te wijten aan niet-bereikbaarheid). Bij non-contacts werden minstens 8 contactpogingen per nummer uitgevoerd alvorens het nummer te vervangen.

Een gelijkaardig principe gold indien de te ondervragen persoon in het gezin afwezig was. In dit geval werd indien mogelijk een afspraak gemaakt. Deze afspraak werd door het CATI-systeem gerealiseerd (datum – uur – naam O.P.). Op het ogenblik van de afspraak werd het nummer aan een op dat ogenblik beschikbare interviewer gepresenteerd voor contactname.

GSM nummers

De toename van het aantal exclusieve GSM-bezitters op gezinsniveau, dit wil zeggen gezinnen die geen vast toestel meer hebben, en alleen bereikbaar zijn via GSM, zet de kwaliteit van traditioneel telefonisch onderzoek onder druk. Momenteel leeft 18% van de totale Belgische bevolking in een gezin zonder vaste lijn (bij de doelgroep 25-34 jarigen is dit zelfs 29%). In de mate dat deze populatie op cruciale onderzoeksvragen zou afwijken van de populatie die wel bereikbaar is via een vaste telefoon, kan dit fenomeen leiden tot een vertekening van de steekproef, indien alleen vaste nummers worden gecontacteerd.

Om een antwoord te bieden op deze problematiek bouwt TNS DIMARSO via toevallige selecties gestaag aan een databank van exclusieve GSM-gebruikers, die bereid zijn enkele keren per jaar deel te nemen aan onderzoek. Door een deel van de totale steekproef te realiseren bij deze exclusieve GSM gebruikers kan de vertekening van de steekproef beperkt worden. De opdrachtgever wenste bij dit onderzoek geen gebruik te maken van deze mogelijkheid.

Strikte contactprocedure

De contactprocedure was de volgende:

- eerste contact: tussen 17.00 u en 21.00 u op weekdays of op zaterdag (tussen 10.00 u en 18.00 u)
- vervanging van een adres is slechts mogelijk:
 - bij weigering
 - bij foutief nummer
 - bij onmogelijkheid om een interview af te nemen na 8 contactpogingen
- de contacten volgend op de eerste poging geschieden telkens op een ander uur en worden gespreid over verschillende dagen; een bezet nummer wordt na 20 minuten opnieuw gecontacteerd
- in totaal worden per respondent maximum 8 contactpogingen ondernomen
- indien de respondent dit wenst, kan er steeds op een latere datum een afspraak gemaakt worden. In dat geval vervalt bovenstaande regel en wordt de keuze aan de respondent gelaten. Dit kan zowel voor respondenten die liever op een voor hen meer passend tijdstip worden gecontacteerd alsook voor diegenen die verplicht worden door omstandigheden het gesprek te onderbreken. Deze afspraken kunnen eveneens overdag gemaakt worden.

Al deze regels verhogen de kans om ook moeilijk bereikbare respondenten te ondervragen, wat de kwaliteit van de steekproef ten goede komt.

Het CATI-systeem van TNS Dimarso verzorgt het 'beheer' van deze contactprocedure en de afspraken, alsook de registratie van alle contacten.

Uitsluiting van bepaalde respondenten

Om ervoor te zorgen dat de verzamelde informatie een goed beeld geeft van de bestaande populatie, werden respondenten die te veel ervaring hadden met onderzoek of die te nauw bij het onderwerp betrokken waren uitgesloten.

- personen die de afgelopen 4 maanden deelgenomen hebben aan een onderzoek (over eender welk onderwerp) werden uitgesloten
- personen die de afgelopen 12 maanden deelgenomen hebben aan een onderzoek over vrede.

4 Veldwerkrapport

Data

Het veldwerk voor deze studie werd uitgevoerd van 4 tot 22 december 2006.

Contactprocedure

Om netto $n=1.029$ interviews te realiseren werden 3.196 telefoonnummers gebruikt. Dit leidde in 32,2% van de gevallen tot een gevalideerd interview. Weigeringen vormen met 54,3% de voornaamste reden voor het niet kunnen realiseren van een interview. Het aandeel non-contacts bedraagt 13,1%. In vergelijking met gelijkaardige onderzoeken, kende dit onderzoek een opvallend groot aandeel weigeringen in het interview (10,0%).

Wij zijn de mening toegedaan dat het vooraf verzenden van een introductiebrief bij interviews met een duurtijd van meer dan 15 minuten noodzakelijk is om het aandeel weigeringen te beperken.

	N	%
Interview	1.029	32,2
Uitsluiting	12	0,4
Weigering in interview	319	10,0
Weigering bij introductie	1.412	44,2
Weigering wegens meeluisteren	2	0,1
Persoon afwezig	8	0,3
Geen gehoor	312	9,8
Antwoordapparaat	83	2,6
Bezet	14	0,4
Buiten doelgroep	5	0,2
Totaal	3.196	100,0

Controles

De uitgevoerde controles zijn de volgende:

Er werden door de supervisors $n=88$ interviews simultaan meegevolgd.

Daarbij werd gecontroleerd of de interviewers de vragenlijst afnamen zoals het hoort.

Volgende kwaliteitscriteria werden hierbij gehanteerd :

- respect voor de vragenlijst: letterlijk voorlezen van vragen en (al dan niet de) antwoordcategorieën, op neutrale toon (niet suggestief);
- strikt opvolgen van de instructies voor de interviewers (bij elke vraag verschijnen de instructies voor de interviewer op het scherm, bij voorbeeld: 'lees alle antwoordmogelijkheden voor', '1 enkel antwoord mogelijk', 'niets suggereren', 'doorvragen',...)
- tempo: de gemiddelde duurtijd van de interviews voor elke interviewer wordt berekend en er wordt een onderlinge vergelijking gemaakt;
- omgang met de respondent (kwaliteit van het contact) en verkregen medewerking.

Er werden 7 afwijkingen vastgesteld:

- 5 maal werd vastgesteld dat de interviewer bepaalde instructies niet opvolgde.
- 2 maal werd door de interviewer onvoldoende doorgevraagd.

Alle gecontroleerde interviewers (n=35) kregen mondelinge feedback met een bespreking van de goede en minder goede elementen van het gevolgde gesprek.

N=12 interviews werden niet gevalideerd omdat de respondent verklaarde dat hij/zij de afgelopen 12 maanden deelgenomen had aan een onderzoek over vrede.

Na controle werden n= 1.029 interviews weerhouden.

Briefing

Alle ingezette interviewers werden vooraf gedurende 1,5 uur mondeling gebriefd door de projectleider van TNS Dimarso. Op 4 december gebeurde dit in aanwezigheid van de opdrachtgever.

Duurtijd

De gemiddelde duurtijd van de vragenlijst bedraagt 36 minuten, wat veel langer is dan de 25 minuten die werden vooropgesteld.

5 Bestand

De output bestond uit een SPSS bestand met een geïntegreerd codeboek (.sav-file).

Via een omzettingsbestand dat TNS Dimarso vooraf aan de opdrachtgever had geleverd, kon de opdrachtgever zelf de variabelennamen, variabelenlabels en antwoordlabels bepalen.

De antwoorden op de open vraag en 'andere specificier' werden in een tekst-file geleverd.

Er werd geen herweging van de steekproef uitgevoerd door TNS Dimarso.

Colofon

Projectbegeleiding:

Nils Duquet

Eindredactie:

Tomas Baum
Wies De Graeve
Nils Duquet

Lay-out:

Gamma nv

Drukwerk:

Drukkerij Michiels

Brussel, 31 mei 2007



Vlaams Vredesinstituut

Leuvenseweg 86

1000 Brussel

tel. +32 2 552 45 91

vredesinstituut@vlaamsparlement.be

www.vlaamsvredesinstituut.eu